

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΝΑΟΥΣΗΣ

Η μάχη της Χοντροσουύγλας (11-4-1906)

• • •

Το 'Μακεδονικό ζήτημα, ιστορική θεώρηση του θέματος

• • •

Ορθοδοξία

• • •

Η χρήση της Ελληνικής
γλώσσας
στη σημερινή εποχή

Κ. Μαζαράκης

Εμ. Σκουντής

Γ. Κατεχάκης

Εμ. Κασιγάρης

Ποιητές της αρχαίας
Μακεδονίας

• • •

Η κοινή οργάνωση
αγοράς στον τομέα
των μήλων

• • •

Λίπανση οπωροφόρων - Ανάλυση εδάφους - Φυλλο-
διαγνωστική - Ασβέστιον - Καταπολέμηση καρπόκαψας
μηλιάς - Καταπολέμηση εκθρών
και ασθενειών της αμπέλου

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Παλαιὰ τεύχη μπορείτε νά προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου

Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον
τῶν συνδρομητῶν τῆς

Παρακαλοῦμε νά μεριμνήσετε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς
τοῦ ἐτους 1989

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
 - 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ
- ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-ΓΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Βασ. Φιλίππου 21. Ώρες λειτουργίας απογεύματα Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη.

„ΝΙΑΟΥΣΤΑ„

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1991
Έτος ΙΕ' Τόμος Ζ' - Τεύχος 54

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Οδυσσεύς Ντινόπουλος, Ελένη Μήτσιαλα Ζεγκίνη
Λευκή Σαμαρά

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Βασ. Φιλίππου 21 - 592 00 ΝΑΟΥΣΑ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος 60-331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Κ. Μαζαράκης - Γ. Κατεχάκης
Εμ. Σκουντρής - Εμ. Κατσιγάρης
(Εκδόσεις Γενικού Επιτελείου Στρατού 1979)

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Τυπογραφείο Αντώνη Μαυρογένη
Αντωνίου Καμάρα 3 Τηλ. 260-140
Θεσσαλονίκη.

Αγαπητέ φίλε,

Οι Σκοπιανοί της Γιουγκοσλαβίας αγωνίζονται, εδώ και κάμποσα χρόνια να δημιουργήσουν «Μακεδονικό Ζήτημα», με την πλαστογράφηση της ιστορίας, υποστηρίζοντας ότι υπάρχει ξεχωριστή «Σλαβομακεδονική εθνότητα» στον βαλκανικό χώρο. Και να σκέπτεται κανείς ότι η περιοχή των Σκοπίων δεν ανήκε ποτέ στο γεωγραφικό χώρο της Μακεδονίας, σε καμία χρονική περίοδο, ούτε στην αρχαιότητα, ούτε και στους νεώτερους χρόνους και ότι τα βόρεια σύνορα της Μακεδονίας ποτέ δεν ξεπέρασαν την γραμμή Αχρίδας - Μοναστηρίου - Στρώμνιτσας - Νευροκοπίου. Επίσης οι Σλάβοι εγκατεστάθηκαν στην περιοχή αυτή για πρώτη φορά το 600—700 μ.Χ. Δηλαδή πάνω από 1000 χρόνια αργότερα, από τότε που ο στρατηλάτης Μέγας Αλέξανδρος όργωνε την ανατολή και έδωσε την πρώτη νικηφόρο μάχη του Γρανικού, και αφιέρωσε ως ευχαριστήριο στην Παλλάδα Αθηνά 300 περσικές πανοπλίες, με την πολύ εύγλωτη επιγραφή «Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες πλην Λακεδαιμονίων, από των βαρβάρων των την Ασίαν κατοικούντων».

— Αρκετά διαφωτιστικό και τεκμηριωμένο επιστημονικά είναι το άρθρο που δημοσιεύουμε στο περιοδικό μας, σε δύο συνέχειες. Έτσι αποδεικνύεται σ' όλη την έκταση η παραχάραξη της ιστορίας και η παραποίηση και αλλοίωση των ιστορικών δεδομένων από πλευράς Σκοπιανών.

— Η Νάουσα ήταν πάντοτε πρώτη σ' όλα τα εθνικά προσκλητήρια. Στα δύσκολα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα το Επαναστατικό Κέντρο Νάουσας ανέπτυξε αξιόλογη εθνική δράση. Στην τοποθεσία Χοντροσούγκλα στις 11 Απριλίου 1906 δύνεται μία σπουδαία μάχη μεταξύ ελληνικών ανταρτικών ομάδων (αρχηγός Γ. Κατεχάκης) και τμημάτων του τουρκικού στρατού. Για τη μάχη αυτή δημοσιεύουμε ειδική μελέτη συνεργάτη μας, τεκμηριωμένη και ολοκληρωμένη, στηριζόμενη σε γραπτές μαρτυρίες. Έτσι ο αναγνώστης και ιδιαίτερα Νάουσαίος, θα έχει την ευκαιρία να πληροφορηθεί σχετικά, για την μάχη εκείνη και την δράση των Νάουσαίων.

— Η υπερπαραγωγή μήλων στις χώρες της ΕΟΚ παραμένει ένα πρόβλημα μόνιμο και σοβαρό. Το πώς αντιμετωπίζεται από την ΕΟΚ το πρόβλημα αυτό, μας μιλάει ειδική συνεργάτιδα της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ». Έτσι οι ενδιαφερόμενοι (μηλοκαλλιεργητές κλπ.) μπορούν να πληροφορηθούν με κάθε δυνατή λεπτομέρεια, πώς λειτουργούν οι διάφοροι μηχανισμοί της ΕΟΚ που αποβλέπουν στην στήριξη του εισοδήματος του μηλοκαλλιεργητή.

— Η «ορθή» λίπανση των φυτών και φυσικά και των δέντρων δεν χάνει καμία φορά την επικαιρότητα. Για την λίπανση δεν υπάρχει «συνταγή». Το θέμα θα παραμένει πάντα ανοιχτό. Στο σημερινό τεύχος δημοσιεύονται αρκετά στοιχεία που οδηγούν σε λύσεις για μια «ορθή λίπανση».

— Και κάτι που ενδιαφέρει τους αμπελοκαλλιεργητές. Ένα πρόγραμμα καταπολέμησης εχθρών και ασθενειών της αμπέλου.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών	1.500
Δημοί - Κοινότητες - Συνομοί	3.000
Εξωτερικού δολλάρια	30

Περιεχόμενα

Ιστορικά - Λαογραφικά Εθνικά - Θρησκευτικά

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΣΤ. Η μάχη της Χοντροσούγκλας	σελ. 4
ΧΙΟΝΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓ. Και πάλι για την ίδρυση της Νάουσας του Γαζή Εβρενός και του Σιέχ Λεαή	
ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ — ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑ. Το «Μακεδονικό Ζήτημα». Ιστορική θεώρηση του θέματος	17
ΒΑΛΣΑΜΙΔΗ Μ. Ορθοδοξία	24
ΣΠΑΡΤΣΗΣ Ν. Παροιμίες που λέγονται στη Νιάουστα	25

Επιστημονικά - Λογοτεχνικά Παιδαγωγικά - Ιατρικά

ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ Θ. Ποιητές της αρχαίας Μακεδονίας	30
ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ. Η χρήση της ελληνικής γλώσσας στη σημερινή εποχή	32
ΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ. Ιατρική της εργασίας - Ιατρός της εργασίας	34

Γεωργικά - Δενδροκομικά Αμπελουργικά - Δραστηριότητες

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛ. «Η κοινή οργάνωση της αγοράς στον τομέα των μήλων»	35
ΧΑΤΖΗΧΑΡΙΣΗΣ ΠΑΝ. Λίπανση οπωροφόρων - Ανάλυση εδάφους - Φυλλοδιαγνωστική	40
ΣΙΜΩΝΗΣ ΑΣΤΕΡΙΟΣ. Το ασβέστιο	43
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΟΔΥΣ. Συνεργισμός και ανταγωνισμός των θρεπτικών στοιχείων	44
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΟΔΥΣ. Καταπολέμηση της καρπόκαψας της μηλιάς	46
ΣΠΙΝΘΗΡΟΠΟΥΛΟΥ ΧΑΡΟΥΛΑ. Πρόγραμμα καταπολέμησης εχθρών και ασθενειών της αμπέλου	48
ΣΠΑΘΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ. Ειδική συναυλία του Ωδείου Ναούσης	50

Η μάχη της Χοντροσούγκλας (11-4-1906)

(Ιστορική προσέγγιση του συμβάντος βάσει γραπτών μαρτυριών)

Μετά τη μάχη της Σιουμπανίτσας¹ (5 - 5 - 1905) ορεινής τοποθεσίας στο Βέρμιο δυτικά της Νάουσας μεταξύ των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων των Κ. Μαζαράκη (Ακρίτα), Σ. Σπυρομήλιου (Μπούα - Α-θάλη) και Μ. Κατσίγαρη (Καραμανώλη) με επίλεκτα τμήματα του τουρκικού στρατού (Αδτζήδες) και αυτής της Γκολισιάνης² (Λευκαδίων) την 30 - 5 - 1905) μεταξύ οχυρωμένων στο χωριό αυτό Βουλγάρων κομιτατζήδων υπό τον Λούκα Ιβάνωφ και του σώματος του προμνημονευθέντος οπλαρχηγού Κ. Μαζαράκη (Ακρίτα) άλλη σπουδαία μάχη, ίσως η πλέον

τοποθετείται πλέον στα ιστορικά του πλαίσια και φωτίζονται στο σύνολό τους, σχεδόν, οι άγνωστες πτυχές του. Οι γραπτές αυτές μαρτυρίες αφορούν σε εμπιστευτικές εκθέσεις των προαναφερομένων συντελεστών του Μακεδονικού Αγώνα προς τα προϊστάμενα κλιμακία τους.⁸

Ο συγγραφέας κρίνει σκόπιμο να αναφερθεί συνοπτικά στην ύπαρξη και αριθμητική δύναμη των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων των δρώντων στην περιοχή της Νάουσας όπως αυτή ειδικά εμφανίζεται στα πρόθυρα της 11ης Απριλίου 1906, ημερομηνία διεξαγωγής της μάχης της Χοντροσούγκλας. Η αναχώρηση για την Ελλάδα το Νοέμβριο του 1905 του μέχρι τότε δρώντος στην περιοχή του Βερμίου Κ. Μαζαράκη (Ακρίτα) η οποία κατέστη απαραίτητη λόγω της πολύπλευρης δράσης του και της επικήρυξής του από τις τουρκικές αρχές με το ποσό των 1000 λιρών συμπύπτει περίπου χρονικά με την άφιξη στη Νάουσα του αντικαταστάτη του Γ. Κατεχάκη και την ανάληψη από αυτόν της διεύθυνσης του Κέντρου Νάουσας και το συντονισμό της δράσης των ευρισκομένων στην περιοχή της ανταρτικών σωμάτων⁹. Πριν από την αναχώρησή του για την Ελλάδα ο Μαζαράκης χώρεσε το κύριο σώμα του σε τέσσερα τμήματα αριθμητικής δύναμης 15 ανδρών το καθένα και έθεσε επικεφαλής τους αντίστοιχα τους Γαρέφη,¹⁰ Πουρέγκα,¹¹ Κατουλάκη¹² και Σάββα.¹³ Με την άφιξη του Γ. Κατεχάκη στη Νάουσα τα σώματα αναδιετάχθησαν και τον Απρίλιο του 1906 ενισχυμένα και με τους άνδρες του σώματος Μπενή ο οποίος αφίχθη την 8 - 4 - 1906 εμψύχων την παρακάτω εικόνα:

—	Οπλαρχηγός:	Εμμαν. Μπενής	άνδρες	33
—	»	Ιωάν. Σουμανίκας ¹⁴	»	17
—	»	Εμμαν. Κατσίγαρης	»	8
—	»	Γ. Κατ(σ)ουλάκης	»	12
—	»	Εμμαν. Σκουντρής ¹⁵	»	12
Σύνολο				82

Του Στέργιου Σπ. Αποστόλου

σημαντική στην περιοχή της Νάουσας, είναι αυτή της Χοντροσούγκλας³ (11 - 4 - 1906), μεταξύ ελληνικών ανταρτικών ομάδων υπό την ηγεσία του Γ. Κατεχάκη (Ρούδας)⁴ και τμημάτων του τουρκικού στρατού του οποίου οι καταυλισμοί ευρίσκονταν σε διάφορα επίκαιρα σημεία μεταξύ Βέροιας και Νάουσας.

Η Χοντροσούγκλα είναι ημιορεινή τοποθεσία νοτιοανατολικά της Νάουσας, απέχουσα ελάχιστα από αυτήν, περικλεισμένη στο τρίγωνο το σχηματιζόμενο από αγροτική περιοχή της και των χωριών Χωροπάνι⁵ και Αρκουδοχώρι⁶.

Για τη μάχη αυτή το σύνολο, σχεδόν, των μαρτυριών των σχετιζόμενων άμεσα με τους λόγους μετακίνησης στη Χοντροσούγκλα των ανταρτικών σωμάτων, την ατυχή έκβασή της και την κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά από αυτήν, προέρχονταν μέχρι πρό τινας από το χώρο της προφορικής (στοματικής) παράδοσης των κατοίκων της Νάουσας. Κάποια προσπάθεια που τείνει στην ιστορική προσέγγιση του γεγονότος, αναμφισβήτητα, έγινε με την έκδοση των απομνημονευμάτων διαφόρων οπλαρχηγών και άλλων σημειώσεων συντελεστών του Μακεδονικού Αγώνα, όμως η αναφορά σ' αυτό είναι μάλλον συνοπτική και δεν υπεισέρχεται σε ειδικότερες λεπτομέρειες.

Ήδη, με την παρούσα ιστορική μελέτη η οποία, σχεδόν, στο σύνολό της βασίζεται σε γραπτές μαρτυρίες του διευθύναντος τα ελληνικά ανταρτικά σώματα στη μάχη αυτή Γ. Κατεχάκη, του υπ' αυτόν οπλαρχηγού Εμμ. Μπενή⁷, ο οποίος συμμετείχε σ' αυτήν με το σώμα του, του μέλους της επιτροπής Μακεδονικού Αγώνα Νάουσας δασκαλού Κ. Δημητριάδη γνωστού σαν Μπέμπη (ψευδώνυμο: Ερμής) και του ελληνικού προξενείου Θεσσαλονίκης, το συμβάν αυτό

Οι άνδρες των προαναφερομένων ελληνικών ανταρτικών σωμάτων καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα 1905—1906 στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν ευρίσκονταν σε διατεταγμένες αποστολές ή μετά από τέτοιες εύρισκαν πρόθυμη και ασφαλή φιλοξενία στα σπίτια των Ναουσαίων και θα πρέπει να υπογραμμισθεί εδώ ιδιαίτερα ο κίνδυνος τον οποίο διέτρεχαν οι τελευταίοι από τις κατ' επανάληψη γενόμενες κατ' οίκον έρευνες της τοπικής τουρκικής αστυνομίας για

την ανακάλυψη και σύλληψη (ή εξόντωση) του όχι ευκαταφρόνητου αριθμού των 82 φιλοξενουμένων ενόπλων ανδρών.

Υπ' αυτές τις συνθήκες και εξ αιτίας των ολοένα εντεινόμενων ασφυκτικών ελέγχων και ερευνών όπως προελέχθη από μέρους των τουρκικών αρχών η παραμονή μέσα στην πόλη των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων περί τα τέλη Μαρτίου με αρχές Απριλίου 1906 άρχισε να καθίσταται προβληματική και η συνέχιση της παραμονής τους σ' αυτήν εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους.

Πιθανολογείται, λοιπόν, ότι η ομαδική μετακίνηση από την πόλη στην ημιορεινή τοποθεσία Χοντροσούγκλα των υπό την αρχηγία του Κατεχάκη ανταρτικών ομάδων είχε σαν αντικειμενικό στόχο την αποφυγή συγκρούσεων εντός της Νάουσας με την τοπική τουρκική αστυνομία και τα στρατωνισμένα σ' αυτήν στρατιωτικά τμήματα, τα οποία τους τελευταίους μήνες είχαν ενισχυθεί σημαντικά. Εάν συνέβαινε τούτο θα δημιουργούνταν οπωσδήποτε έκκρουμη κατάσταση με δέβαιες αρνητικές συνέπειες τόσο για τα ανταρτικά σώματα όσο και για τους φιλοξενούντες αυτά στην πόλη τους Ναουσαίους.

Η θέση αυτή εναρμονίζεται απόλυτα με την μέχρι σήμερα κρατούσα στους υπερήλικες Ναουσαίους άποψη κληρονομηθείσα από προφορικές πηγές ότι η μετακίνηση από την πόλη των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων απέδιδε στην αποφυγή συγκρούσεων και φθοράς τους εντός αυτής και την κατά κάποιο τρόπο ανακούφιση των κατοίκων της.

Όμως, συνυπάρχει και η άποψη ότι ο Κατεχάκης μετακίνησε από τη Νάουσα προς τη Χοντροσούγκλα τα φιλοξενούμενα εντός αυτής ανταρτικά σώματα, προκειμένου να συναντηθεί με τον Εμμ. Μπενή και να εκ 33 ανδρών σώμα του το οποίο είχε αφιχθεί την 8 - 4 - 1906, τρεις ημέρες δηλαδή πριν από τη μάχη και παρέμενε κρυμμένο σε δασωμένη χαράδρα της Χοντροσούγκλας, προφανώς κατ' εντολήν και εν αναμονή της συνένωσής του μ' αυτά.

Την άφιξη του Εμμ. Μπενή και του σώματός του την 8 - 4 - 1906 γνωστοποίησε αμέσως στο ελληνικό προξενείο Θεσσαλονίκης ο εντός της Νάουσας ευρισκόμενος αρχηγός Γ. Κατεχάκης με την κατωτέρω εμπιστευτική αναφορά του:

«8)4 Νάουσα

Φίλτατε κ. Θάσιε¹⁶

Ο Ψάλης¹⁷ αφίκετο μετά 33 προβάτων¹⁸ αισίως. Κατ' αυτάς αιτούμαι συγγνώμην διότι δεν σας έγραφα τακτικά, αλλά τούτο προέρχεται εκ παραζάλης προερχομένης αφ' ενός μεν εκ της πληθώρας εργασίας και αφ' ετέρου.¹⁹α.

Με τ' αγάπης
Θεόφιλος

Αμέσως την επομένην 9 - 4 - 1906 ο Κατεχάκης γνωστοποιεί στο προξενείο Θεσσαλονίκης, επίσης, με εμπιστευτική αναφορά του τα κάτωθι:

«9)4 Νάουσα

Επειδή μέλλω κατ' αυτάς να αλλάξω επί τινας ημέρας τον αέρα μου κάμνων εκδρομήν τινα αποστέλλω υμίν εσωκλείστως τον τεσκερέν¹⁹6 μου ίνα τον (δυσανάγν.) αυτόθεν και έτσι λείψω από εδώ θεωρητικώς και πρακτικώς.

Μετ' αγάπης
Θεόφιλος

Αναμφισβήτητα, το κείμενο περιέχει συνθηματική ορολογία και πιθανότατα η φράση «... να αλλάξω επί τινας ημέρας τον αέρα μου...», σημαίνει μετακίνηση του ιδίου και των ανδρών του από τη Νάουσα και η λέξη «εκδρομή» την ανάληψη κάποιας πολεμικής δραστηριότητας από μέρους του άγνωστο ποῦ.

Ακριδώς δύο ημέρες μετά την 11 - 4 - 1906 τα μετακινηθέντα στη Χοντροσούγκλα ανταρτικά σώματα συμπλέκονται την 8η μ.μ. (τουρκική ώρα) με τμήματα του τουρκικού στρατού με αποτέλεσμα το θάνατο 13 ανταρτών και τον τραυματισμό 5—6 άλλων, όπως εκ των υστέρων έγινε γνωστό. Το συμβάν γνωστοποιεί αμέσως την επομένη 12 - 4 - 1906 προς το προξενείο Θεσσαλονίκης το μέλος της επιτροπής Μακεδονικού Αγώνα Νάουσας δάσκαλος Κ. Δημητριάδης γνωστός στους Ναουσαίους με το όνομα Μπέμπης, ο οποίος στην εμπιστευτική αναφορά του σημειώνεται με το ψευδώνυμο «Ερμής». Το πλήρες κείμενο της αναφοράς αυτής έχει όπως παρακάτω:

Φίλτατε,

Χθές οι ημέτεροι ακριδώς την 8ην ώραν Μ - Μ τουρκιστί συνεκρούσθησαν μετά του στρατού ολίγον άνωθεν από το Χωροπάνι και ολίγον μακράν από τα αμπέλια μας εις την θέσιν Χονδροσούδλαν. Η μάχη διήρκεσε μέχρι της 12 ήτοι επί τέσσαρας (4) ώρας εκτός μερικών διαλειμμάτων.

Πρέπει να στείλητε γρήγορα ιατρόν, χειρούργον, προς περίθαλψιν και θεραπείαν τραυματιών τινων.

Ταῦτα μόνον τη ρητή εντολή του κ. Θεοφίλου, όστις σήμεραν δεν σας γράφει ένεκα ιδιοτροπίας.

Σας ασπάζομαι

Ερμής

№20 12 Απριλίου 1906

Η ανωτέρω αναφορά εστάλη με εντολή του ιδίου του Κατεχάκη. Τούτο προκύπτει άλλωστε και από το περιεχόμενό της. Ως προς την ενυπάρχουσα σ' αυτήν λέξη «ιδιοτροπία» σαφώς και αυτή είναι συνθηματική

και σημαίνει, πιθανότατα, τον τραυματισμό.

Στις 13 - 4 - 1906, την επομένη δηλαδή της αποστολής της ανωτέρω εμπιστευτικής αναφοράς ακολουθεί παρόμοια προς το προξενείο Θεσσαλονίκης του ίδιου του Κατεχάκη με συνοπτική αναφορά εις τα της μάχης, το κείμενο της οποίας έχει ως ακολούθως:

13)4

Φίλτατέ μοι κ. Θάσιε

Σας γράφω με το αριστερόν διότι το δεξιόν έγι-
νε ολίγον ιδιότροπον από δύο σφήγγας που το εδάγ-
κωσαν προχθές.

Ιπποκράτους δεν έχομεν επείγουσαν ανάγκην·
καλόν όμως θα ή αν βραδύτερον αποσταλή τις δι' εμέ
ίνα προσπαθήσωμεν να το σώσωμεν το δεξί διότι ί-
σως μας χρειασθή αργότερον.

Εκ των ημετέρων εταξίδευσαν 12. Εκ των κοκ-
κίνων αγνοώ αλλά πάντως όχι ολιγώτεροι.

Όσον αφορά το έργον ησυχείτε. Έχομεν ακόμη
αρκετόν αίμα ώστε να συνεχίσωμεν αυτό. Μικρά μό-
νον διατάραξις επήλθεν. Τα σχολεία Σκουνητή, Μπε-
νή και Κατσουλάκη υφίστανται ακέραια. Το του Σι-
μανίκα απώλεσεν 3 οι δε λοιποί είναι του Κατσιγυρη
όστις και ησθένησεν ελαφρότατα εις τον ώμον.

Εγώ επήρα 3 εξ ών η μία μόλις μου έψαυσε τον
μηρόν. Αι δύο άλλαι είναι εις το ιδιότροπον. Αι 70
ελήφθησαν. Θα μου επιτραπή να εξοδεύσω ολίγα πε-
ρισσότερα προς θεραπείαν και προφύλαξιν μου; Γρά-
ψατέ μοι παρακαλώ.

Μετ' αγάπης
Θεόφιλος

Για την πλήρη κατανόηση του περιεχομένου της
ανωτέρω εμπιστευτικής αναφοράς του Κατεχάκη από
το συγγραφέα παρατίθενται αμέσως παρακάτω διευ-
κρινίσεις ως προς την συνθηματική ορολογία η οποία
εμπεριέχεται σ' αυτήν:

— ιδιότροπον	:	τραυματισμένο
— σφήγγες	:	σφαίρες
— δάγκωσαν	:	τρύπησαν, διεπέρασαν
— Ιπποκράτης	:	ιατρός
— εταξίδευσαν	:	σκοτώθηκαν
— κόκκινοι	:	Τούρκοι στρατιώτες
— σχολεία	:	ανταρτικά σώματα
— ησθένησεν	:	τραυματίσθηκε
— αι 70	:	προφανώς «λίρες»

Μετὰ την ανωτέρω εμπιστευτική αναφορά του
Κατεχάκη το προξενείο Θεσσαλονίκης αναζητεί τον
Θεσσαλονικέα γιατρό Χαρισιάδη, προκειμένου να τον

αποστείλλει αμέσως στη Νάουσα για την περίθαλψη
και παροχή πρώτων βοηθειών στους τραυματίες της
μάχης της Χοντροσουγκλας ο οποίος, όμως, απουσί-
αζε τότε στο Άγιο Όρος. Στη θέση του Χαρισιάδη
αποστέλλεται αμέσως ο γιατρός Βλάχος στη Νάου-
σα ο οποίος προσέφερε στους τραυματίες τις πρώτες
βοήθειες.

Και εδώ θα πρέπει να υπογραμμισθεί η μέχρι η-
ρώισμού προθυμία των ναουσαϊκών οικογενειών Γι-
ώργη Σαμαρά και Γιώργη Γκούγκουρα (Γιαννόπου-
λου) οι οποίες με κίνδυνο της ζωής τους δέχθηκαν στα
σπίτια τους τους τραυματίες αντάρτες όπως προκύ-
πτει από την έκθεση του γιατρού Βλάχου προς το
προξενείο Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 15 Απριλίου
(1906) συνταχθείσα αμέσως μετά την παροχή των
πρώτων βοηθειών προς τους τραυματίες. Η μέχρι τώ-
ρα κρατούσα γνώμη ότι οι τραυματίες αντάρτες με-
ταφέρθηκαν στην Παναγιωπούλα και εκεί έτυχαν της
παροχής πρώτων βοηθειών ελέγχεται ως ιστορικώς α-
νακριδής. Τούτο προκύπτει αδιάστα από το περιεχό-
μενο της έκθεσης του γιατρού Βλάχου, το πλήρες κεί-
μενο της οποίας παρατίθεται αμέσως παρακάτω. Στην
έκθεση αυτή ο Βλάχος υπογράφει με το ψευδώνυμο
Σεραφεΐμ:

Νάουσα 15)4)1906

Σεραφεΐμ — Τραυματíαι Χωροπανίου

Οι τραυματíαι όλοι είναι πέντε.

Ο Κ.21 Μανώλης κάτωθεν αριστεράς μάλης αβλα-
δώς και επουλώθη το τραύμα του ευεργετικώς δρᾶ-
σαντος του όπλου μάουζερ επί των μαλθακών μορίων.
— Εκτός Κινδύνου.

Ανουσάκης

Έτερός τις Κρητικός έχει τραύμα του υπο....
(δυσαν.) αυχένος εκ των έξω δεξιά και εκ των έσω
και πρόσω αριστερά εξελθόν άνευ δλάδης σωματικής·
έχει μικράν εξοΐδισιν και είναι αβλαβής εκτός κινδύ-
νου.

Τρίτος

Νέος ξανθός Κρητικός έχει τραύμα μάουζερ δε-
ξιού καρπού εκ των άνω και οπίσω προς τα κάτω λο-
ξώς (δυσαν.) μετά μικράς δλάδης του καρπικού ο-
στού· έχει εξοΐδισιν χειρός όλης και δει τε θεραπείας
ημερών· θα είναι εκτός εργασίας ίσως δια πολύν και-
ρόν.

Όλοι οι τρεις ούτοι είναι εν τη ενορία κατά το κίδσκι
εις οικίαν Σαμαρά τινος μαζί με άλλους υγιείς σπλί-
τας. Ο Αποστόλου,²²

Ἐτεροι δύο εἶναι εἰς οἰκίαν Γεώργη τινος ἐν τῇ ἐνορίᾳ Ἀγίου Σωτήρος· ἐκ τούτων ὁ Ντιμ(ν)ᾶκης,²¹ ἔχει τραῦμα κάτωθεν ἀριστερᾶς γωνίας ὠμοπλάτης ἐκ τῶν κάτω καὶ ὀπίσω πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐμπρὸς λοξῶς κάτωθεν τῆς μασχαλιαίας χώρας καὶ ἀβλαδῶς. Ἡ εἰσοδὸς τοῦ μόλις διακρίνεται, ἡ ἐξοδὸς πρὸς τὰ ἄνω ἐνεκα συσπάσεως τῶν μαλθακῶν μορίων διηνοίχθη ἐκ τοῦ ὀπλοῦ Γκρά ἢ Μαρτίνι· καὶ οὗτος εἶναι ἀβλαδῶς τετραυματισμένος καὶ μετὰ ἡμέρας θα εἶναι εἰς χρήσιν καὶ πάλιν.

Ὁ δὲ πέμπτος Παναγιώτης²⁴, ἐντόπιος, ἦλθε χθὲς μόλις περὶ τὴν 9ην μ.μ. τουρκιστὶ καὶ εἶναι τετραυματισμένος εἰς ἀριστερὸν πόδα κατὰ τὴν ποδοκνημικὴν ἄρθρωσιν ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω· ἐπίσης δὲν ἔχει τραυματικά συμπτώματα ἄλλα καὶ οὗτος θα εἶναι ἐκτός χρήσεως διὰ τὸ ἐπικαίρον τοῦ τραύματος ἀλλὰ ἐξ—ισθησομένου. Σήμερον ἐνεκα τῆς ἐρεῦνης(δυσανάγνωστον).

Το σπῖτι τοῦ Γιώργη Σαμαρά που κατὰ τὸ κείμενον τῆς ἐκθεσῆς Βλάχου εὐρίσκεται «... ἐν τῇ ἐνορίᾳ κατὰ τὸ κιόσκι...» θρίσκονταν στο στενὸ τοῦ Κανταρτζή παραπλευρῶς τῆς οἰκίας Μπαϊναλή ὁ ἴδιος δὲ ἐπαγγέλονταν καὶ τὸν σαγματοποιὸ (κατασκευαστὴ σαμαριῶν). Το σπῖτι αὐτὸ δέχθηκε τρεῖς τραυματίες καὶ πέραν αὐτοῦ καὶ ἄλλους υγιεῖς σπλιτς, τὸ δὲ σπῖτι τοῦ Γιώργη Γκούγκουρα ἢ Γιαννοπούλου θρίσκονταν ἀκριδῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτήρος στὴν οὐνυμη συνοικίαν καὶ δέχθηκε τοὺς ἄλλους δύο τραυματίες. Θα πρέπει συμπληρωματικὰ νὰ αναφερθεῖ ὅτι οἱ προαναφερόμενοι Ναουσαῖοι ἦταν σύγγαμβροὶ (μπατζανάκια) καὶ οἱ γυναῖκες τοὺς ἦταν ἀδελφές τοῦ Σταύρου Μπάλια, οδηγοῦ καὶ ἀνιχνευτῆ τῶν ἐλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων. Συμπεραίνεται, λοιπὸν, ὅτι ὁ Σταῦρος Μιγάλιας μετέσχε στὴ μάχη τῆς Χοντροσούγκλας καὶ κατὰ σύστασιν τοῦ ἰδίου οἱ τραυματίες ἀντάρτες μεταφέρθηκαν στὰ σπῖτια τῶν γαμβρῶν του, οἱ οἱποῖο κατὰ προφορικές μαρτυρίες ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ δραστήρια στελεχὴ τοῦ Κέντρου Νάουσας.

Τὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης γνωστοποιεῖ διὰ τηλεγραφήματός του στὸ Υπουργεῖο Εξωτερικῶν στὴν Ἀθῆνα τὸν τραυματισμὸ τοῦ Κατεχάκη στὴ μάχη τῆς Χοντροσούγκλας καὶ παρακαλεῖ νὰ ἐπιδοθεῖ αὐτὸ καὶ στὸν Ἀθῶνα πράγμα που αὐτὸ δὲν παρέλειψε νὰ πράξει ἀποστέλλοντας στὸν τελευταῖο τὸ κατωτέρω ἔγγραφο:

Τηλεγράφημα Προξενείου Θεσσαλονίκης
ἀπὸ 16)4)1906

Δι' Ἀθῶνα:²⁵

Τηλεγράφημα ἐκ Θεσσαλονίκης ἀπὸ 16)29 τρ. ἀγγέλει ὅτι κατὰ τὴν παρὰ τὴν Νιάουσαν συμπλοκὴν ἐτραυματίσθη ὁ Θεόφιλος εἰς τὸν δεξιὸν δρᾶχιονα

θραυσθέντος τοῦ οστοῦ νοσηλεύεται δὲ ἐν Νιαούστῃ.

Επειδὴ ἡ θεραπεία θα απαιτήσῃ πέραν τοῦ 1)2 μηνός, ἴσως δὲ παραστή ἀνάγκη ἀπομακρύνσεώς του ἐκ Νιαούστῃς, δέον εὐρεθῇ κατάλληλος αξιωματικὸς, δυνάμενος νὰ διοικῇ Κρήτας πρὸς πιθανὴν καὶ προσωρινὴν ἀντικατάστασιν Θεοφίλου.

Κ. (Κοντογούρης)²⁶

Ἀπὸ τὸ κείμενον τοῦ τηλεγραφήματος σαφῶς προκύπτει ὅτι τὸ ἐλληνικὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης ὀρθῶς ἐκτιμώντας τὴν κατάστασιν που δημιουργήθηκε στὰ ἀνταρτικὰ σώματα μετὰ τὴ μάχη τῆς Χοντροσούγκλας καὶ τὸν τραυματισμὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοὺς Ὑατεχάκη ἄρχισε νὰ προσανατολιζέται πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀντικατάστασίν του με ἄλλον ἱκανὸ ἀρχηγὸ «δυνάμενον νὰ διοικῇ Κρήτας».

Ἀπὸ τὸ τελευταῖο συμπεραίνεται ὅτι ἡ διοίκηση ἀνταρτικοῦ σώματος ἀποτελούμενου ἀπὸ Κρήτες δὲν ἦταν ἔργο ευχερὲς λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοὺς καὶ τῆς διαμόρφωσής τοὺς σὲ περιβάλλον ἐθιμικοῦ δικαίου διακρινόμενου γιὰ τὶς ἰδιαιτερότητές του.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ τουρκικὲς ἀρχές μετὰ τὴ μάχη τῆς Χοντροσούγκλας καὶ ἰδιαίτερα ἡ τοπικὴ αστυνομία δραστηριοποιούνται καὶ πιθανὸν κατόπιν καταδοτικῶν ἐνεργειῶν ἢ ἄλλων πληροφοριῶν ἐπεχείρησαν νὰ συλλάβουν τὸ γιατρό Χριστόδουλο Περδικάρη, ὁ οἱποῖος, ὅμως, λίγο πρὶν ἢ ἀμέσως μετὰ τὴ μάχη τῆς Χοντροσούγκλας εἶχε ἀναχωρήσει ἐπείγοντως γιὰ τὴν Ἀθῆνα προαισθανόμενος ἴσως τὸν κίνδυνον που διέτρεχε. Ὁ γιατρός Χριστόδουλος Περδικάρης, ὅπως εἶναι γνωστὸ ἦταν ἐπὶ κεφαλῇ τῆς τοπικῆς ἐπιτροπῆς Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα στὴ Νάουσα καὶ στὶς ἐμπιστευτικὲς ἀναφορὲς πρὸς τὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης ἀναφέρεται με τὰ ψευδώνυμα Μαχάων ἢ Προκόπη. Τὸν κίνδυνον τῆς ἀμεσῆς σύλληψής του ἀπὸ τὴν τουρκικὴ αστυνομία Νάουσας ἐπισημαίνει ὁ ἴδιος ὁ Κατεχάκης σὲ ἐμπιστευτικὴ ἀναφορὰ τοῦ πρὸς τὸ προξενεῖο Θεσσαλονίκης συνταχθεῖσα τὴν 17 - 4 - 1906 τῆς οἱοῦς τὸ περιεχόμενον ἔχει ὡς ἀκολούθως:

17)4

Φίλτατε Θάσιε,

Θερμῶς σας παρακαλῶ ὥπως ἅμα τὴ λήψῃ τῆς παρούσης μου τηλεγραφῆσете τῷ κυρίῳ Ἀθῶ ὥπως παρακαλῶσιν Μαχάονα (Προκόπη) ἐπανέλθει εἰς Θεσσαλονίκην καθ' ὅσον θα συλληφθῇ ἀμέσως.

Νομίζω ὅτι δέον νὰ κρατηθῇ εἰς κωνιορτοστεφές ἕως ὅτου ἰδῶμεν τὸ ἀποδησόμενον.

Εγὼ δυστυχῶς πυρέσσω καθ' ἐκάστην. Ἀγνοῶ δὲ ἂν θα τὴν γλυτώσω μέχρι τέλους διότι οἱ κόκκινοι συνεχῶς προβαίνουν εἰς ἐρεῦνας. Ἰδῶμεν.

Εἰς τὸν Παμίκον²⁷ παρακαλῶ γράψατε ὅτι υγι-
αῖνω ἵνα μὴ ἀνησυχή.

Μετ' ἀγάπης
Θεόφιλος

Επίσης ἀπὸ το περιεχόμενου τῆς ἰδίας ἀναφρᾶς
μας παρένονται πληροφορικὰ στοιχεῖα σχετικὰ με-
τὴν ἐξέλιξη τῆς υγείας τοῦ Κατεχᾶκη μετὰ τὰ τραύ-
ματα ποῦ δέχθηκε στὴ μάχη τῆς Χοντροσοῦγκλας
καὶ τὴν κινητικότητα τῶν τοπικῶν αστυνομικῶν ἀρ-
χῶν γιὰ τὴν ἀνακάλυψη καὶ σύλληψη τοῦ ἰδίου καὶ
ὅσων ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ τραυματιῶν καὶ μὴ κατέφυ-
γαν καὶ φιλοξενούνταν σὲ σπῖτια Ναουσαίων. Ἡ λέ-
ξη κονιορτοστεφές ἡ ὁποία ἐνυπάρχει στὸ κείμενο στὴ
συνθηματικὴ ορολογία σημαίνει «Ἑλλάδα» τὸ ἐλευ-
θερο, δηλαδὴ, ἐλληνικὸ κράτος. Επίσης με τὴ λέξη
«κόκκινοι», ὅπως εἶδαμε καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς πα-
ρούσας μελέτης, ἀποδίδονται οἱ Τούρκοι αστυνομικοὶ
ἢ στρατιῶτες.

Τὴν ἰδίᾳ ἡμέρᾳ (17 - 4 - 1906) τὸ ἐλληνικὸ προ-
ξενεῖο Θεσσαλονίκης ἀποστέλλει ἐκτενὴ ἐμπιστευ-
τικὴ ἀναφορά πρὸς τὸ Κέντρο Ἀθηνῶν (Μακεδονικοῦ
Αγῶνα) ἡ ὁποία περιλαμβάνει ἀρκετὰ διαφωτιστικὰ
στοιχεῖα σχετικὰ με τὴ μάχη τῆς Χοντροσοῦγκλας,
τὴν ἐκβασὴ καὶ τὶς συνέπειές τῆς, τὴν ἀριθμητικὴ δύ-
ναμη τῶν τουρκικῶν στρατιωτικῶν τμημάτων με τὰ ὁ-
ποῖα συνεπλάκησαν οἱ ἀντάρτες, τὴν ὑπάρξη καὶ δρά-
ση καταδοτῶν ρουμανιζόντων, τὴν κατάστασιν τῆς υ-
γείας τῶν τραυματιῶν, τὴν ἀμεση παροχὴ πρὸς αὐ-
τοὺς τῶν πρώτων βοηθειῶν, τὶς συνεχιζόμενες καὶ ἀν-
ξανόμενες ολοένα κατ' οἶκον ἐρευνες τῆς τουρκικῆς α-
στυνομίας στα σπῖτια τῶν Ναουσαίων καὶ τέλος τὸ
ἐνδεχόμενον ἀντικατάστασιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀνταρ-
τικῶν ομάδων Γ. Κατεχᾶκη, λόγῳ τῶν τραυμάτων τοῦ
με ἄλλο κατάλληλο πρόσωπο. Παρατίθεται τὸ ἰγλή-
ρες κείμενο τῆς προμνημονευομένης ἀναφοράς:

17)4

Πρὸς τὸ Κέντρον Ἀθηνῶν 17)4)1906

Περὶ τῆς εἰς Χωροπάνι συμπλοκῆς περὶ ἧς ἐν τῇ
προηγούμενῃ μου ἐγγραφῇ ελαχίστας ἔχω νὰ δώσω
πληροφορίαν ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν αὐτῆς. Ἡ ἑλλει-
ψις αὐτῇ προέρχεται ἐκ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Θεο-
φίλου εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, ὡς ἐτηλεγραφήσαμεν, ἐνε-
κα τοῦ ὁποῖου ἀδυνατεῖ νὰ γράψῃ καὶ περὶ τῆς μεγί-
στης μυστικότητος ἣν ἐτήρησεν περὶ τῆς ἐξόδου τοῦ
καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς εἰς Χωροπάνι συγκεντρώσεως τοῦ
σώματος, ἐνεκα τῶν ὁποίων οὐδεὶς γνωρίζει νὰ δώσει
πληροφορίαν.

Εξηκριβωμένον εἶναι δια συντόμου ἐπιστολῆς τοῦ
Θεοφίλου γραφείσης δια τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ὅτι ἐ-
φονεύθησαν 13 ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ἐτραυματίσθησαν
5 ἐν οἷς καὶ ὁ Θεόφιλος καὶ ὅτι ὁ προσβαλλὼν τοὺς

ἡμετέρους στρατὸς ἀνῆρχετο εἰς 200—250 ἐξορμή-
σας ἐκ τῶν μεταξὺ Βεροῖας καὶ Ναούσης σταθμῶν
κατόπιν προδοσίας τῶν ἐκ Ρουμάνων τοῦ μέρους ἐν-
θα ἐλημέριαζε τὸ σῶμα.

Ἡ ἐνοχὴ τῶν Ρουμάνων εἶναι ἐξηκριβωμένη διότι
οἱ ἐν Ναούστῃ ἀνεγνώρισαν τρεῖς ἐξ αὐτῶν, καθάση-
δες τῶν ἐν Βεροῖᾳ Ρουμάνων με στρατιωτικὰ ἐνδεδυ-
μένους ἐπιστρέφοντας μετὰ τὴν συμπλοκὴν ἐπὶ κεφα-
λῆς τοῦ στρατοῦ εἰς Νάουстан.

Ἡ συμπλοκὴ διήρκεσεν ἐπὶ 4 ὥρας ἄνευ οὐδενὸς
ἀποτελέσματος εἰμὴ τὸν ἐλαφρὸν τραυματισμὸν ἐνὸς
τῶν ἡμετέρων.

Καὶ ὡς ἅμα ἐτελείωσεν ἡ συμπλοκὴ καὶ οἱ ἡμέ-
τεροὶ ἀπεσύροντο τμήμα τοῦτων ἀπομονωθέν ἐπέσεν
ἐπάνω εἰς τὸν στρατὸν συγκεντρωμένου ἴσως πρὸς
ἀναχώρησιν καὶ ὡς ἐκ τοῦτου ἐπῆλθεν τὸ ἀτυχές ἀπς-
τέλεσμα τοῦ φόνου τῶν 13 φονευθέντων σχεδὸν συγ-
χρόνως ὅλων δια συμπτροκορτήσεων.

Καὶ ὡς ἐπληροφόρηθην τὸν τραυματισμὸν τοῦ
Θεοφίλου καὶ τῶν ἄλλων τεσσάρων ἐσπεύσα νὰ στεί-
λῳ ἰατρὸν εἰς Φλώριναν καὶ τοῦ Χαρισιάδου ἀπουσιάζ-
οντος εἰς Ἄγιον Ὅρος, ἠναγκάστην νὰ στείλῳ δια-
τας πρώτας βοηθείας τὸν Βλάχον. Ὁ τελευταῖος οὗ-
τος ἐπιστρέψας μοι ἀνέφερεν ὅτι ὅλοι οἱ τραυματῖαι
εἶναι ἐκτὸς κινδύνου καὶ τὰ τραύματά τῶν μᾶλλον ἐ-
λαφρά.

Ὁ Ἀποστόλου φέρει τρία τραύματα ἐξ ὧν ἐν εἰς
τὸν μηρὸν ὅλως ἐπιπόλαιον καὶ ἐπολυθὲν ἤδη, ἑτε-
ρον μετὰ τῶν δύο δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ
τὸ τρίτον τὸ σοβαρώτερον ἐθραύσε τὴν ὠλένην τοῦ
δεξιοῦ βραχίονος. Πρὸς θεραπείαν τοῦ Θεοφίλου θέ-
λομεν ἀποστείλῃ τὸν Χαρισιάδην μόλις ἐπανερχόμε-
νον ἐξ Ἀγίου Ὁρους εἰς Φλώριναν ἢ καὶ θέλομεν φέ-
ρει ἐδῶ τὸν Θεόφιλον.

Ἡ συμπλοκὴ αὕτη ἐπέφερεν ὡς ἐκ τῶν ἀποτελε-
σμάτων αὐτῆς καὶ ἰδίως τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Θεο-
φίλου διατάραξιν εἰς τὰς ἐν τῷ διαμερίσματι ἐκεῖνῳ
ἐνεργείας μας, ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι ταχέως θὰ διορθω-
θῶσιν τὰ πράγματα. Ἐκεῖνο ὅπερ μας ἀνησυχεῖ εἶναι
ὁ Θεοφίλου μὴ τυχὸν ἀποκαλυφθῇ καὶ αἱ μετὰ τὴν συμ-
πλοκὴν γενόμεναι συχναὶ κατ' οἶκον ἐρευναι εἰς Φλώ-
ριναν, αἵτινες εὐτυχῶς μέχρι τούδε εἰς οὐδὲν ἀπέλη-
ξαν.

Ἐτηλεγραφήσαμεν περὶ ἀντικαταστάτου Θεοφί-
λου ἵνα οὗτος εἶναι ἐτοιμὸς καὶ ἔλθῃ ἐνταῦθα ἐν ἡ
περιπτώσει ὁ Θεοφίλου ἐξαναγκασθεὶ δι' οὐσιῶδη λό-
γον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Φλώριναν, δώσατε (δυσαν.)
ἐπειδὴ ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς χειρὸς τοῦ δὲν θὰ
εἶναι δυνατόν νὰ ἀκολουθήσῃ τουλάχιστον τὰ σώμα-
τα, ταῦτα θὰ μείνῳσιν ἀδιοίκητα. Ἐάν ὁ Κουτσομιχά-
λης²⁸ ἠδύνατο νὰ βαδίσῃ θὰ ἦτο ἴσως ὁ καταλληλὸς
τερος ἀντικαταστάτης τοῦ Θεοφίλου καὶ τούτο ἔχομεν

υπ' ὄψιν μας ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ καὶ εἰς δεδαιωθώ-
μεν περὶ τῆς ἱκανότητός του τοῦ δαδίζειν.

Παρέχεται ἡ διευρίνισις ὅτι ἡ λέξις «Φλώρινα» ἡ
ἐνυπάρχουσα στο κείμενο τῆς ἀνωτέρω ἀναφορᾶς ἀ-
νῆκει στὴ συνθηματικὴ ορολογία καὶ σημαίνει: «Νά-
ουσα».

Τὴν ἐπομένη 18 - 4 - 1906 ἀκολουθεῖ ἄλλη ἐμ-
πιστευτικὴ ἀναφορὰ τοῦ Κατεχάκη πρὸς τὸ προξε-
νεῖο Θεσσαλονίκης ἡ ὁποία, ὅμως, στο σύνολό τῆς
δεν περιέχει περισσότερα διαφωτιστικὰ στοιχεῖα σχε-
τικὰ μετὰ τὴ μάχην τῆς Χοντροσοῦγκλας. Ἐπίσης σ' αὐ-
τὴν ἐπανέρχεται στὸ θέμα τῆς ἐπανόδου στὴ Νάου-
σα τοῦ γιαιοῦ Χρ. Περδικάρη καὶ ἐρωτᾷ ἂν ὁ τελευ-
ταῖος ἔχει εἰδοποιηθεῖ περὶ τοῦ κινδύνου τῆς σύλλη-
ψής του. Τὸ κείμενο τῆς ἀνωτέρω ἀναφορᾶς ἔχει ὡς
ἀκολουθῶς:

18)4) Φίλτατε κ. Θάσιε,

Ἐπιστολὴν σας πρὸ πολλοῦ δὲν ἔλαβον οὔτε ἱπ-
ποκράτης ἀνεφάνη καίτοι (δυσαν.) παρίσταται καὶ
τόση μεγάλη ἀνάγκη αὐτοῦ οὐχ' ἦντο ἂν ἤρχετο δὲν
θα ἦτο ἄσχημον.

Οὐδὲν νεώτερου ἔχω νὰ σας ἀναγγεῖλω πιστεῦω
δὲ ὅτι συν Θεῷ θα κατορθωθῇ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀλλοιώ-
σεως ἡ ἐξακολουθήσις τῆς ἐργασίας.

Ἐτηλεγραφήσατε τῷ σεβαστῷ κ. Ἄθω περὶ Μα-
χάονος; Παρακαλῶ θερμῶς ὅπως μὴ λησμονήσητε
τοῦτο διότι εἶναι ἀνάγκη.

Γράψατέ μοι τί ἀπέγινεν ὁ Ἀθανάσιος Παπα-
στεργίου²⁹ ὅστις πρὸ ἡμερῶν ἐξ ἐπιπολαιότητός του
συνελήφθη.

Ἐχω ἀπόλυτον ἀνάγκην χρημάτων δια νὰ κινή-
σω τὴν μηχανήν. Περιμένω τοιαῦτα ἀφεύκτως αὔριον.

Μετ' ἀγάπης
Θεόφιλος

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν (18 - 4 - 1906) τὸ προξενεῖον
Θεσσαλονίκης ἀποστέλλει νέα ἐμπιστευτικὴ ἀναφορὰ
πρὸς τὸ Κέντρο Ἀθηνῶν τὸ περιεχόμενον τῆς ὁποίας ἀ-
φορᾷ στὴ δέβαιη σύλληψιν τοῦ γιαιοῦ Χρ. Περδικάρ-
η σε περίπτωσιν ἐπιστροφῆς του στὴ Νάουσα στὸν
ὁποῖο ἤδη ἡ τουρκικὴ ἀστυνομία εἶχε στείλει κλήσιν,
κατηγορούμενον ὅτι ἐνέχεται σε ἀνταρτικὰς ἐνέργειας
καὶ στὴν καταστροφὴν τῶν τσιφλικιῶν τοῦ Χρ. Τζέκα,
στον ἀπειλούμενον κίνδυνον τῆς ἀγορᾶς τῆς ορεινῆς πε-
ριοχῆς τοῦ Βερμίου Μαρούσι(1) ἀπὸ σημαίνοντα ρου-
μανίζοντα τῆς Βέροιας, στα περὶ υγιείας Κατεχάκη
καὶ στὸν κίνδυνον ἀναφορᾶς τῆς μάχης τῆς Χοντρο-
σοῦγκλας ἀπὸ ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας ὅποτε ἡ συγκα-

λυψὴ ὁρισμένων πτυχῶν τῆς δὲν θα ἦταν δυνατὴ. Περ-
ρατίζεται τὸ πλῆρες κείμενον τῆς ἀνωτέρω ἀναφορᾶς

18)4) 1906

Πρὸς
τὸ Κέντρον Ἀθηνῶν

ΠΕΡΙ ΠΕΡΔΙΚΑΡΗ. Χθὲς ἐτηλεγραφήσαμεν δι'
Υπουργεῖον νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ ὁ κ. Περδικάρης ὅστις
θα συλληφθῇ ἀμέσως. Τηλεγράφημα τοιοῦτο ἐστάλη
κατόπιν πληροφορίας τοῦ Θεοφίλου ὅτι καταζητεῖται
ὁ Περδικάρης χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν καὶ διὰ ποίαν αι-
τίαν. Σήμερον ἐπληροφορήθημεν ὅτι τῷ ἐστάλῃ κλή-
σις κατηγορουμένῳ ὅτι μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐκ Κατε-
ρίνης ἐνέχεται εἰς ἀνταρτικὰς ἐνέργειας καὶ εἰς τὴν
καταστροφὴν τῶν τσιφλικιῶν τοῦ Χρ. Τζέκα. Καλὸν
εἶναι νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ δια νὰ ἴδωμεν ποίαν τροπὴν
θα λάβῃ ἡ υπόθεσις διότι, ἄλλως, κατὰ τὴν καθιερω-
θεῖσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀρχὴν νὰ συλλαμβάνωνται
πάντες οἱ ὑπὸ τοῦ τυχόντος ψευδομάρτυρος καταγγε-
λόμενοι, ὑπάρχει φόβος νὰ συλληφθῇ καὶ ἐπὶ πολὺ
μείνῃ εἰς τὰς φυλακάς ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν συγκα-
τηγορουμένων καὶ τοῦ περιπλόκου τῆς υποθέσεως.

ΠΕΡΙ ΜΑΡΟΥΣΑΣ. Ἡ Μαρούσα πωλεῖται καὶ
θέλει νὰ τὴν ἀγοράσῃ ο.....³¹. Φροντίζομεν νὰ ἀνα-
βάλλωμεν τὴν πώλησιν καὶ ὑπάρχει ἐλπίς νὰ τὴν κα-
τορθώσωμεν.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΦΙΛΟΥ. Εἰδοποιήσατε Παμ. Ζυμ-
δρακάκη³² νὰ μὴν ἀνησυχῇ δια τὸν Θεόφιλον, οὐτι-
νος ἡ κατάστασις εἶναι τελείως ἀρίστη(;) κατὰ σημε-
ρινὰς πληροφορίας. Δυστυχῶς ἤρχισε κάπως διαδιδό-
μενον ὅτι τὸ συμπλακὲν σῶμα ὠδήγει ὁ μηχανικός
Ἀπ.³³ ὡς καὶ τὸ ἐπίσης διαδιδόμενον ὅτι ἐτραυματί-
σθη.

Τὸν ἐκ τῶν τοιούτων διαδόσεων κίνδυνον θεωρῶ
μεγαλύτερον ἐν Ἑλλάδι ἢ ἐδῶ καὶ φοβοῦμαι μὴ ἐν-
τεύθεν γνωσθῇ ἐκεῖ ὅπου δὲν θα εἶναι δυνατόν νὰ πε-
ριορισθῇ ὅπως ἐδῶ ἡ διάδοσις καὶ μὴ δημοσιευθῇ φαρ-
δεῖα πλάτειά εἰς πατσαβούραν τινὰ ἀθηναϊκὴν ὅποτε
δὲν θα εἶναι πλέον δυνατόν νὰ συγκαλύψωμεν τὸ πρῶ-
γμα ὅπως σκεπτόμεθα καὶ φανῇ ἐκ νέου εἰς τὸ φανε-
ρὸν ὁ Θεόφιλος.

Ἀθανάσιος

Οἱ ἐνοχλήσεις τῆς τουρκικῆς ἀστυνομίας Νάου-
σας πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀπουσιάζοντος στὴν Ἀ-
θῆναν Χριστ. Περδικάρη, οἱ συχνὲς κατ' οἶκον ἐρευ-
νες με σκοπὸ τὴν ἀνακάλυψιν τυχόν φιλοξενουμένων
ἀπ' αὐτὴν ὀπλιτῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων, οἱ συχνὲς
προσαγωγὰς τῶν μελῶν τῆς γιὰ καταθέσεις, ἀνακρί-
σεις ἐνταθεῖσες ἰδίως, μετὰ τὴ μάχην τῆς Χοντροσοῦγ-
κλας κατόπιν τῶν εἰς ἄραρος τοῦ καταγγελῶν ὅτι ἐ-

νέχεται σε ανταρτικές ενέργειες δημιούργησαν ένα ασφυκτικά πιαστικό κλίμα γύρω απ' αυτήν. Κατόπιν τούτου μαζί με την από 20 - 4 - 1906 εμπιστευτική αναφορά του προς το προξενείο Θεσσαλονίκης ο Κατεχάκης αποστέλλει εσωκλείστως και επιστολή προς τον Χριστ. Περδικάρη της οικογενείας του με την παράκληση να επιδοθεί αυτή στον παραλήπτη μέσω του Παμίκου. Μας είναι άγνωστο το περιεχόμενο της επιστολής αυτής, όμως, είναι ευνόητο ότι δεν θα είναι άσχετο με την απειλούμενη σύλληψή του σε περίπτωση επιστροφής του στη Νάουσα και με άλλα θέματα ειδικότερου οικογενειακού ενδιαφέροντος. Ακολουθεί το πλήρες κείμενο της προμνημονευόμενης αναφοράς του Κατεχάκη:

20)4

Φίλτατε Θάσιε,

Εσωκλείστως αποστέλλω υμίν επιστολήν τινα δια τον κ. Μαχάονα ήν τω αποστέλλει η οικογένειά του και ήν σας παρακαλώ να εσωκλείσητε εις επιστολήν σας προς τον Παμίκον όστις θα την επιδώση τω παραλήπτη αρκεί να εξηγηθή αυτώ τίς ο υπό το όνομα Μαχάων.

Έχω πολύν καιρό να λάβω επιστολάς από κάτω, διατί άραγε;

Μετ' αγάπης
Θεόφιλος

Έξ η ημέρες αργότερα (26 - 4 - 1906) και κατόπιν παραπόνων, προφανώς, του προξενείου Θεσσαλονίκης προς τον Κατεχάκη ότι είναι φειδωλός στην παροχή περισσοτέρων και πιο αναλυτικών πληροφοριών σχετικών με τη μάχη της Χοντροσουγκλας και την έκβασή της ο τελευταίος αποστέλλει νέα εμπιστευτική αναφορά του στην οποία θίγονται διάφορα θέματα μεταξύ των οποίων αυτό της δράσης ρουμανίζουσας συμμορίας, της έκτακτης σύσκεψης στη Νάουσα των στρατιωτικών διοικητών Βέροιας και Βοδενών³⁴ για την αντιμετώπιση της διαταραχθείσης από τη μάχη της Χοντροσουγκλας κατάστασης, της κατάστασης της υγείας του, της μελετώμενης λόγω του τραυματισμού του αντικατάστασής του από άλλον αξιωματικό κ.ά.π. Και εδώ κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί το πλήρες κείμενο της παρακάτω αναφοράς:

26)4

Φίλτατε Θάσιε,

Χθές έλαβον την από 24 υμετέραν εν ή λίαν διακαίως μοί παραπονείσθε ότι στερείσθε ειδήσεων εντεύθεν. Δυστυχώς ως εκ της μέχρι τούδε καταστάσεώς μου δεν μοί ήτο ευχερές να γράφω εις το εξής πιστεύω ότι θα είναι τακτικώτερα η αλληλογραφία μας

Ενταύθα κατά το παρελθόν δεκαπενθήμερον είχόμεν αντίκτυπον του ατυχήματός μας την αποθράσυνσιν των ρωμούνων τολμησάντων να σχηματίσωσιν ένοπλον συμμορίαν με γκέγκικα ρούχα και η συμμορία αυτή προέδη ήδη εις κακουργήματα κατά των ημετέρων. Οι υπό τους Σκουνητήν και Σιμανίκαν ημέτεροι έχουσιν εξέλθει προ ημερών εις καταδίωξιν τούτων αγνοώ όμως κατά πόσον θα επιτύχωσιν.

Εδώ ευρίσκονται από προχθές οι στρατιωτικοί διοικηταί Βεροίας και Βοδενών προς από κοινού λήψιν μέτρων προς επαναφοράν της εσχάτως(!) διαταραχθείσης τάξεως.

Μετ' ευγνωμοσύνης βλέπω το αδελφικόν όλως ενδιαφέρον όπερ δεικνύετε δια το προσωπικόν ζήτημα του Γεωργίου³⁵. Δυστυχώς επί του παρόντος θεωρώ ως λιποταξίαν εκ του έργου την έστω και ολιγοήμερον εντεύθεν απομάκρυνσίν μου διότι διαβλέπω ότι θα επέλθη τελεία παράλυσις διότι πάντες και ιδία οι μαθηταί μας θα απολάβωσιν την απουσίαν μου ουχί ως προσωρινήν αλλά διαρκή. Τούτου ένεκα υπολαμβάνω στοιχειώδεις καθήκον μου να μείνω εδώ έστω και με θυσίαν της χειρός επί 2—3 μήνας έως ότου εξαλειφθή τελείως η παραχθείσα εκ της συμφοράς μας εντύπωσις και καταστή δυνατή η προσωρινή αντικατάστασίς μου διότι κατ' εκείνην την εποχήν (Αύγουστον) θα παραστή ανάγκη να κατέλθω εις κονιορτοστεφές προς εκτέλεσιν απαραίτητων καταστάντων μοι λουτρών και αποθεραπειάν της χειρός εάν, νοείται, έως τότε δεν έχει μπη σε δρόμον όπερ πολύ φοδούμαι.

Πάντως όμως πρέπει να έχητε υπ' όψιν ότι και τότε άν το θεωρήσητε αναγκαίον ουδόλως θα διστάσω αποστέλλων εις κόρακας και χέρι και λουτρά να μείνω έως ότου θελήσητε. Πιστεύω εννοούμεθα.

Έχω ανάγκην χρημάτων και εφημερίδων, άτινα αναμένω. Έχω ανάγκην (και) από 2 μάνλιχερ, μπορείτε να μοι τα προμηθεύσητε;

Μετ' αγάπης
Θεόφιλος

(Γραμμένα στο περιθώριο)

Καθ' ή πληροφορούμαι εντεύθεν του ποταμού ευρίσκονται 11 άνδρες θέλοντες (η συνέχεια δυσανάγνωστος).

Διευκρινίσεις για τις άγνωστες και συνθηματικές λέξεις οι οποίες περιλαμβάνονται στο ανωτέρω κείμενο παρατίθενται αμέσως πιο κάτω:

— γκέγκικα (ρούχα) = ενδυμασία των Αλβανών οι οποίοι ανήκουν στη γκέγκικη φυλή (Βόρεια Αλβανία).

— μαθηταί	= οι άνδρες των ελληνικών ανταρτικών ομάδων.
— κονιορτοστεφές	= η Ελλάδα, το ελεύθερο ελληνικό κράτος.
— μάνλιχερ	= τύπος πολεμικού όπλου.
— εντεύθεν του ποταμού	= εννοεί τον ποταμό Αλιάκμονα.
— αποστέλλων εις κόρακας	= να πάει στον κόρακα, στο διάβολο.

Ως προς τη δράση της συμμορίας των ρωμούων (ρουμανιζόντων) ο Κατεχάκης θα αναφέρεται, σαφώς, στην επιδρομή των τελευταίων στο νεροπρίονο του Σωτηράκη του Αρβανίτη³⁶ στο Γκουρνόσοβο³⁷ και τη δολοφονία από αυτούς πέντε Ναουσαίων, των Χαράη, Ντρηστιλιάρη και τριών ελληνιζόντων Βλάχων από τη συνοικία Αλώνια.

Ενδεικτικό επίσης της ανησυχίας από την οποία διακατέχονταν η τουρκική στρατιωτική διοίκηση μετά την μάχη της Χοντροσουγκλας είναι και η συγκληθείσα στη Νάουσα έκτακτη σύσκεψη των στρατιωτικών διοικητών Βέροιας και Έδεσσας προκειμένου να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα κατά των ελληνικών ανταρτικών ομάδων των οποίων η δράση είχε αρχίσει να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις και ιδίως μετά την προμνημονευόμενη μάχη εξ αιτίας της οποίας οι Τούρκοι άρχισαν να προβληματίζονται σοβαρά παρά την ευτυχή γι' αυτούς έκβασή της.

Ακριβώς ένα μήνα μετά τη μάχη αυτή ο Κατεχάκης αποφασίζει να γνωστοποιήσει στο προξενείο Θεσσαλονίκης τα ονόματα των 13 φονευθέντων στη Χοντροσουγκλα Ελλήνων ανταρτών με την από 11 - 5 - 1906 εμπιστευτική προς αυτό αναφορά του και με την ευκαιρία αυτή να αναφερθεί και σε μερικά άλλα θέματα όπως στην ύπαρξη καταδότη των κινησών του στη Νάουσα, στις διαδόσεις περί διαφωνίας του με τον οπλαρχηγό Μανώλη Κατσιγάρη και την αναχώρηση των Σκουνητή και Λάκη, επίσης οπλαρχηγών, από τη Νάουσα με τις ομάδες τους προκειμένου να αναλάβουν δράση αντίστοιχα στην Καρατζόβα και στα καλύδια Σαρακατσαναίων.

Ακολουθεί το πλήρες κείμενο της προμνημονευόμενης αναφοράς:

11)5

Φίλτατε κ. Θάσιε,

Μετά λύπης μου είδον να μοί γράψετε τās ειδήσεις άς έχη η αστυνομία περί των εδώ και ίδια ότι είναι γνωστή η εδώ παρουσία του ομωνύμου των 12 όστις άν ούτως έχουσι τα πράγματα δεν θα δυνηθή να κυκλοφορήσει ελευθέρως και μετά την απόσβεσιν των δειγμάτων.

Ευτυχώς, όμως, νομίζω ότι ανεκαλύφθη ο προδίδων όστις δεδαιώς θα λάβη τα επίχειρα της κακίας

του ευθύς ως δεδαιωθώ.

Η διάδοσις περί διαφωνίας εμού και του Κατ. είναι κακόηθες ψεύδος σας δεδαιώ δ' ότι ουδέν σοδάρων εκ των εδώ συμβαινόντων μένει χωρίς να περιέλθη εις γνώσιν υμών.

Ο Σκουνητής μετά 18 ανεχώρησεν εις Καρατζ. την Δευτέραν ο δε Λάκης μετά 15 περίπου δια Σαρακατσαναίους. Στείλατέ μοι παρακαλώ χρήματα. Περί των πέραν του ποταμού έγγραψα χθες εις Βιργινίου. Τα ονόματα των δολοφονηθέντων έχουσι δημοσιευθεί εις την αλήθειαν τα δε ονόματα των ημετέρων είσι:

Γεώργ. Τζωρτζάκης
Εμ. Φιλίππακης
Γεώργ. Μαθιουδάκης
Εμ. Γεωργιλάκης
Πέτρος Κατσαρός
Μανώλης Ρουμιανός
Γεώργ. Γιαννούλης
Γεώργ. Τσανάκης
Θωμάς Κολιόδας
Χελιότης
Βασίλ. Κουλουμπής
Χατζηνικολάκης

Μετ' αγάπης
Θεόφιλος

Υ.Γ. Ο Μαχάων έρχεται; Καθ' ά πληροφορούμαι ουδέν έχει να φοβηθή ερχόμενος εδώ ώστε άν μένη εισέτι εις κονιορτοστεφές άς σπεύση να έλθη, διότι έχομεν ανάγκην αυτού· θα με καθυποχρεώσητε αποστέλλοντές μοι εφημερίδας τινας.

Για τις άγνωστες και συνθηματικές λέξεις τις ενυπάρχουσες στο παραπάνω κείμενο παρέχονται οι ακόλουθες διευκρινίσεις:

— ομώνυμος	= εννοεί τον ίδιο
— απόσβεσις δειγμάτων	= επούλωση τραυμάτων
— Κατ.	= Κατσιγάρης Εμμανουήλ, οπλαρχηγός
— Καρατζ.	= Καρατζόβα (Αλμωπία)
— Λάκης	= Κατ(σ)ουλάκης, οπλαρχηγός
— Βιργινία	= το συνθηματικό, κατά τις ενδείξεις, όνομα της Βέροιας
— Αλήθεια	= η εφημερίδα «ΑΛΗΘΕΙΑ» της Θεσσαλονίκης

Θα πρέπει, επίσης, να υπογραμμισθεί το γεγονός ότι ο κίνδυνος σύλληψης του Χριστ. Περδικάρη (Μαχάων) σε περίπτωση επιστροφής του στη Νάουσα, μάλλον εξέλιπε. Τούτο προκύπτει ευθέως από το υστερόγραφο της αναφοράς του Κατεχάκη χωρίς, δ-

μως, ο τελευταίος να υπεισέρχεται σε ειδικότερες περιπτώσεις του θέματος λεπτομέρειες. Ως προς τα ονόματα των φονευθέντων ανταρτών τα οποία αναφέρονται στην ίδια αναφορά αυτά συγκρινόμενα με τα ονόματα μ'ās άλλης χειρόγραφης κατάστασης εμφανίζουν κάποια διαφορά, κυρίως στα μικρά (βαφτιστικά).

Παρατίθενται τα ονόματα των φονευθέντων βάσει της χειρόγραφης κατάστασης:³⁸

- Πέτρος Κατσαρός Αρβανίτης
- Εμμαν. Γεργυλάκης
- Εμμ. Φιλιππάκης υπανδρευμένος
- Στυλιανός Τζωρτζάκης
- Γεώργιος Ρουμανιάς
- Βασίλ. Μαθιουδάκης
- Ιωάν. Χατζηνικολάκης
- Γεώργ. Γιαννουλάκης
- Χελιώτης
- Θωμάς Κγολιώδας
- Εμμ. Τζανακάκης
- Σουλιώτης Κουλουμπής
- Γεώργιος Ζουριδάκης

Τέλος, ο συγγραφέας θεωρεί απαραίτητο να συσχετίσει τα ανωτέρω περί των φονευθέντων ανταρτών στοιχεία και με αυτά τα παρεχόμενα από τον Δημ. Κάκαβο στα απομνημονεύματά του τα οποία έχουν ως ακολούθως:³⁹

Απρίλιος: Εν συμπλοκή μετά στρατού των συμμάτων Κατσιγάρη, Μπενή, Σουμανίκα, υπό την αρχηγίαν του Κατεχάκη Γεωργίου εφονεύθησαν:

- 1) Γεώργιος Κουλουμπής εκ Κεφαλληνίας
- 2) Χελιώτης
- 3) Πέτρος Θεοδοσίου εκ Ηπείρου
- 4) Θωμάς Γκολίσδας εκ Κολινδρού
- 5) Γεώργιος Γιαννουλάκης εκ Κρήτης
- 6) Γεώργιος Τζανακλάκης εκ Κρήτης
- 7) Μανώλης Γεωργιλάκης εκ Κρήτης
- 8) Γεώργιος Ζουριδής εκ Κρήτης
- 9) Μανώλης Ρουμανιάς εκ Κρήτης
- 10) Χατζηνικολάκης εκ Κρήτης
- 11) Γεώργιος Μαθιουδάκης εκ Κρήτης
- 12) Μανώλης Φιλιππάκης εκ Κρήτης
- 13) Γεώργιος Τζωρτζάκης εκ Κρήτης

Για τη μάχη της Χοντροσούγκλας και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες βρήκαν τον θάνατο οι 13 αντάρτες μας παρέχονται περισσότερα και πιο αναλυτικά στοιχεία από μια εμπιστευτική αναφορά του οπλαρχηγού Εμμανουήλ Μπενή προς τον αρχηγό του Γεώργιο Κατεχάκη η οποία φέρει ημερομηνία σύνταξης 7 - 6 - 1906. Το κείμενο της αναφοράς αυτής παρατίθεται αυτούσιο χωρίς καμμία απολύτως διόρθωση των συντακτικών και ορθογραφικών λαθών τα ο-

ποία υπάρχουν σ' αυτό και τούτο για την αποφυγή του κινδύνου τυχόν αλλοίωσης της εννοίας των προτάσεων του.

Κύριε Αρχηγέ

Χέρε εκ τής παρούσης μου μάθετε δέ ότι τό σφάλμα εις τήν συμφοράν τήν οποίαν μου έμελεν πάλιν νά συναντίσω δέν είταν από μένα αλλά είταν προδοσίαν άπζ τούς άτίμους ρουμούνους μάλλον Βλάχους διότι τήν Δευτέραν παρελθόν έφιγον από... (δυσαν.) εξείλθον εις τώ μέρος όπου έγινεν αυτήν την άλδοκοτον συμφοράν όπου καί τήν άλλην φοράν εκή μάς έστάθμευσεν... (δυσαν.) αλλά έπίδη τώ κληρήν είταν μικρόν καθός καί... (δυσ.) γνωρίση καί έπίδη ή ώραδεν μέ έπερνεν νά τραβίξο ακόμα προς τά όρι νά μέρη έθεόρισα καλόν νά καθίσω μέσα εις τώ ρεύμα καί νά έχο άκρα εισιχίαν γιά νά περάση ή μέρα καί νά τραβίξο κατεντολίσας εις τώ μέρος αύτώ.— αλλά δεν γνωρίζο από τούς δίω (2) πίος έξ αυτών μέ πρόδοσεν εκάθισαν μακρά του νερού δια τόν λόγον δέ όπου εις τώ νερώ σινίθος πηγένουν τσομπάνη τιχάνη νά περάση καί παγάνα θά είπάγη νά πιή τόν... (δυσαν.) ως καί εκτούτου άπεμακρινθή του νερού άποστασιν (10) λεπτά τής ώρας καί έστελνον τά πεδγιά καί έγέμισαν αλλά προσεκτική τήν τρίτην φοράν όπου έπήγαν νά φέρουν νερόν όπου έσινάντισαν εις τήν θρίση έν βουκόλον από Κοροπάν όπίος τιχάνη νά είν γαμβρός του ο τάσκας όπου κατεντολής τά πεδγιά τόν έπίραν μαζί τον άφου τώ έκανα τήν εξέτασιν καί μέ είπεν αύτώ τόν άπόλιστα καί τώ λέω πίγινε τόρα μάσε τά γελάδια σου βγάλετα πλέον ψιλά καί νά έχης τόν νούσου όταν θα είδής τίποτης έλα είδοπήσημε καί θά σέ πληρώσω μέ τώ παραπάνο αύτός ό άτιμος δέν γνωρίζο διότι τώ δικόμου καρσούλη είταν χαμηλά ένεκα του κλαριού όπου είταν χαμιλόν. αύτός τόρα μετά τώ φεύγατου πούθε έκανε δέν γνωρίζο μετά (2) ώρας όμος έγένετο κύκλος του στρατού χύρης έμής νά αντίληφθόμεν τίποτης ένεκα όπου είμεθα εις τό βάθος του ρεύματος καθήν στιγμιέος έπερνούσαν (2) τσομπάνη καί είχαν βγαλμένα τά πρόβατα καί όχι πρήν έμπίκαν μέσα εις τήν ρεμαθιάν καί έπαραιτιρούσαν λέγο λιπόν τόν μπεδγιόν νά τούς σιλάβουν όπου τούς έπχιασαν δια νά τούς κάνω εξέτασιν δια πολλά πράγματα τήν ώραν αυτήν όπου τούς εξέτασα τούς βλέπο γνισμένους λέγω τόν βεριότη έλάτε έδó όπου είλθον τούς έκανα μερικές εξέτασεις όπου από τούς (2) αύτούς εύρέθη ρουμούνος ή μάνα του ρουμούνα καί ό πατήρ του να

πέζη ὁ δὲ (3) καὶ ἠπὲρ αὐτόν ὅτιος κουδαλάη
 τυρὴ καθεκάστην εἰς τὸν κόκινον ὡς καὶ ἄλλον ἔ-
 να ἄκόμα ἀλλὰ ἀγνοῶ πός, ἐπιδὴ λιπὼν εἰς ὅσιν
 ὥραν ἐγίνονταν ἡ ἐξέτασις τὸν.... (δυσαν.) ὁλό-
 γιρα λέγω τὸν πεδγιὸν ἐτίμασθίτε καὶ νᾶ τρα-
 βίζομεν τῷ ρεύμα σιγὰ σιγὰ γιὰ νᾶ μὴν ἀκού-
 γιτε πάταχος πολλῆς ὅπου ἐβάδισαν ἐγὼ ἐμ-
 πρὸς προχωροῦντος (2.00) μέτρα βλέποντας
 (3) ὁπλίτε καὶ ἐκίταζαν πρὸς τῷ ρεύμα λέγω
 τὸν πεδγιὸν κάτω πλάκα διότῃ κᾶτη βλέπο ὅ-
 που ἀντιλίφθισαν καὶ αὐτὴ καὶ ἐκάτσαν αὐτὴ
 ἐσταμάτισαν εἰς τὸν λόφον καὶ βγάζοντας τὰ
 μανδύλια τοὺς καὶ ἐκάναν σιμῖα ἀπόλιστα τὸν ἐν
 (1) τσομπάνον τότες καὶ τοῦ λέγω σείρε μὲ
 τρόπον νᾶ εἰδῆς ἂν εἶν πολλὴ φεύγον αὐτὸς εἰπὴ
 (δυσαν.) τῆς ὥρας ἀκούγο ἀπὸ ἐν γίρω
 καὶ μέσα εἰς τὰ κλαριὰ κρακρά τὰ ὅπλα τεισι-
 λῆμη.— ἀφίσωτα τώρα ἐκὴ. ἀλλὰ θέλω νᾶ ἀντα-
 μοθόμεν καὶ νᾶ εἰπὸ πρὸς εἰμᾶς καὶ ἄλλα ἄκό-
 μα Σᾶς προσκινῶ

Μπενῆς

7)6)6

Απὸ τὸ κείμενο τῆς ἀνωτέρω ἐμπιστευτικῆς ἀνα-
 φαρᾶς προκύπτει ὅτι τὸ ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Εὐμα-
 νουὴλ Μπενῆ σῶμα αποτελούμενο ἀπὸ 33 ἄνδρες εἴ-
 χε ἀποκλεισθεῖ σε χαράδρα καὶ ἀποκοπεί ἀπὸ τὸν
 κύριον ὄγκον τῶν ὑπὸ τὸν Κατεχάκη λοιπῶν ἀνταρτῶν
 οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονταν μάλλον υψηλότερα, σε ἄλλο ση-
 μεῖο τῆς Χοντροσοῦγκλας. Ἐνισχύεται, κατ' αὐτόν τὸν
 τρόπον ἡ ἀποψη ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Μπενῆ κατὰ τὴν
 ἀφίξή του στὴν περιοχὴ Νάουσας τὴν 8 - 4 - 1906
 καὶ ὅπως συμπεραίνεται, κατ' ἐντολὴ τοῦ Κατεχάκη,
 δὲν εἰσῆλθε καθόλου στὴν πόλιν, ἀλλὰ παρέμεινε στὴν
 τοποθεσίαν αὐτὴ ἀναμένοντάς ἐκεῖ τὴν ἀφίξιν τῶν ὑ-
 πὸ τὸν Κατεχάκη λοιπῶν σωμάτων με σκοπὸ τὴν συ-
 νένωσή του μ' αὐτὰ. Ἀπὸ τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν τῶν
 τμημάτων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ μετὰ ἀπὸ τε-
 τράωρη μάχη με αὐτὰ ὁ κύριος ὄγκος τῶν ὑπὸ τὸν
 Κατεχάκη ἀνδρῶν ἐπέτυχεν νὰ διασπᾶσαι τὸν κλοιὸ
 χωρὶς ἀπώλειες (πλὴν ὀρισμένων τραυματιῶν) καὶ νὰ
 διαφύγει. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβη καὶ με τὸ σῶμα
 Μπενῆ τὸ εὐρισκόμενον ἐντὸς χαράδρας τὸ ὁποῖο δὲν
 εἶχε ὀπτικὴ προσπέλασιν καὶ λόγω τῆς γεωγραφικῆς
 θέσεως τοῦ καὶ τῆς πυκνῆς περὶ αὐτὸ βλάστησης.

Ἔτσι, ὅταν ἀντελήφθη τὴν πλήρη κύκλωσίν του
 ἦταν ἀργὰ καὶ τὸ μόνον τὸ ὁποῖο ἐπρεπε νὰ ἐπιδιώξει
 ἦταν ἡ διάσπασις τοῦ κλοιοῦ με ὅσο τὸ δυνατόν ὀλι-
 γότερα θύματα. Κατὰ τὴν ἐξόρμησίν του ἀπὸ τὸ βά-
 θος τῆς χαράδρας καὶ μέχρι τοῦ χρόνου διάσπασις
 τοῦ κλοιοῦ ὤρῃσαν τὸν θάνατον οἱ 13 ἀντάρτες. Ἀπὸ
 τὰ γραφόμενα, ἐπίσης, τοῦ Μπενῆ ἐπιβεβαιώνεται ἡ
 ἀποψη ὅτι οἱ κινήσεις τῶν ὑπὸ τὸν Κατεχάκη λοιπῶν

σωμάτων καὶ κυρίως τοῦ σώματος τοῦ εἶχαν ἐπιση-
 मानθεῖ ἀπὸ ρουμανίζοντες ποιμένες καὶ καταδοθεῖ
 στὸν τουρκικὸ στρατὸ με ἀποτέλεσμα τῆ διεξαγωγῆ
 μάχης μετὰ τῶν ἐμπολέμων, τὴν γνωστὴ μετέπειτα
 με τὸ ὄνομα «μάχη τῆς Χοντροσοῦγκλας». ΓΙΑ τὴν
 πληρέστερη κατανόησιν τοῦ κειμένου τῆς ἀναφοράς
 τοῦ Μπενῆ παρατίθενται διευκρινίσεις σχετικὰ με τὶς
 ἀγνωστες καὶ συνθηματικὰς λέξεις οἱ ὁποῖες περιέ-
 χονται σ' αὐτό:

— ρουμῶνοι	= οἱ ρουμανίζοντες
— ἀλόκοτον συμφο- ράν	= ἐννοεῖ τὸν θάνατον τῶν 13 ἀνταρτῶν
— κατεντολίσας	= κατ' ἐντολὴν σας
— τσομπάνη	= βοσκοί, ποιμένες
— παγᾶνα	□ ἀνιχνευτικὸ, καταδιωκτι- κὸ ἀπόσπασμα
— βουκόλον	= βοσκὸς, ποιμένας ἀγελά- δων (βοοειδῶν)
— Κοροπάν	= Κοροπάν (χωριὸ Χωροπά- νι, νυν Στενήμαχος)
— τᾶσκας	= ὑποκοριστικὸ τοῦ Ἀναστά- σιος
— πεδγιὰ (πεδγιὰ)	= οἱ ἄνδρες τοῦ σώματος
— ἐξέταση	= ἀνάκρισις
— καραούλη	= προωθημένος σκοπὸς
— γνισσμένοι	= φοβισμένοι, ἐπιφυλακτικῇ
— δεριότης	= ὁ κάτοικος τῆς Βέροιας
— τὰ πέζη	= ἐπαμφοτερίζει
— κόκινος	= ὁ τουρκικὸς στρατὸς
— πάταχος	= δυνατός θόρυβος, κρότος (πάταχος)
— κάτω πλάκα	= πρηνήδον, μπρούμυτα
— τεισιλήμη	= παραδοθεῖτε (στὰ τουρκι- κά)
— κράκρά	= ὁ θόρυβος τῶν κινητῶν ου- ραίων τῶν ὀπλῶν ὅταν ο- πλίζουσιν γιὰ νὰ πυροβολή- σουν

Ἡ λαϊκὴ μούσα τῆς Νάουσας εὐαισθητοποιη-
 μένη ἀπὸ τὴν μάχην τῆς Χοντροσοῦγκλας καὶ τὸ θά-
 νατον τῶν 13 ἀνταρτῶν ἀποθανάτισεν τὸ τραγικὸ συμ-
 βᾶν σ' ἓνα θαυμάσιον δημοτικὸν τραγούδι — θρήνον τὸ
 ὁποῖο παρατίθεται αὐτοῦσι: 40

Στὶς δεκατρεῖς τοῦ Ἀπριλίου
 ἡ μέρα ἦταν Τρίτη
 ποὺ φίλιδιν οὐ ἀρχηγὸς
 τοὺς νέους ἀπ' τὴν Κρήτη.
 — Δὲν τόντιζα μανοῦλα μου
 γιὰ νᾶ μᾶς ξιγυμνώσουν
 κί σὶ ἓνα μῆμα δεκατρεῖς
 γιὰ νᾶ μᾶς παραχῶσουν.

*Οπχοιους δά ζήσει άπου μάς
νά πάνει ώς την Κρήτη
νά πεί εις τίς μανούλις μας
τή φουδιρή μας λύπη.

- Μούν πές της πώς παντρεύτηκα
κί πήρα μινιά γυναίκα,
πήρα την πλάκα πιθιρά
τή μαύρη γής γυναίκα
κι' αυτά τὰ μαρουλιθαρα
αδέρφια κί ξαδέρφια.
— 'Ανάθιμα στούν άρχηγό
δέν έδουσιν παράδις
νά στείλουμι στίς μάνις μας
ν' ανάψουν τις λαμπάδις.

Είναι αξιοσημείωτο ότι σε πολλά σημεία το δημοτικό τραγούδι ανταποκρίνεται στην ιστορική αλήθεια όπως π.χ. ο αριθμός των φονευθέντων και το γεγονός ότι δεν είχαν προλάβει να εισπράξουν το μηνιαίο επίδομά τους, κυρίως οι του σώματος Μπενή, το οποίο τους εχορηγείτο για την αντιμετώπιση διαφόρων ατομικών και άλλων εξόδων. Όμως, όπως σ' όλα σχεδόν τα δημοτικά τραγούδια τα οποία σχετίζονται με μεγάλες συμφορές η ημέρα πρέπει να είναι Τρίτη και 13 του μηνός (γρουσουζικός και συνδεόμενος με κακοτυχία αριθμός) έτσι κι εδώ σαν ημερομηνία διεξαγωγής της μάχης φέρεται η 13η Απριλίου ενώ το ορθόν και από διασταύρωση στοιχείων εξακριβωμένο είναι ότι ήταν η 11η Απριλίου (1906).

Επίσης, κατά την άποψη του συγγραφέα ο σκοπός της εξόδου των σωμάτων στη Χοντροσουγκλα δεν ήταν το γλέντι για να γιορτασθεί - όπως στο τραγούδι αναφέρεται - η άφιξη του σώματος Μπενή, αλλά κάποιος άλλος στόχος του Κατεχάκη, για τον οποίο τελικά δεν υπάρχουν σαφή πληροφοριακά στοιχεία και μέχρις ότου υπάρξουν ενδεχομένως τέτοια εις το μέλλον, το ερώτημα παραμένει αναπάντητο και επομένως ερευνητέο το θέμα.

Τέλος, από το συγγραφέα επαναλαμβάνεται η άποψη ότι η μάχη της Χοντροσουγκλας, παρά την ατυχή έκβασή της, εδραίωσε την ελληνική παρουσία σε εκτεταμένες περιοχές του Βερμίου και κυρίως στις περιοχές Νάουσας, Βέροιας και Έδεσσας, χωρίς να εξαιρέσουμε κι' αυτήν της Λίμνης Γενιτσών και αιτέθη η αιτία να προβληματισθεί η βουλγαρική και ρουμανική προπαγάνδα οι οποίες παρά την κάποια αρχική αναθάρρησή τους μετά τη μάχη εφρόντισαν να περιστείλουν τις επιθέσεις των ενόπλων σωμάτων τους κατά του ελληνικού στοιχείου από το φόβο βεβαίων αντιποίνων από μέρους των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων των οποίων η αριθμητική δύναμη, η ισχύς πυρός και η πολεμική κατάρτιση έδαινε συνεχώς αυξανόμενη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΠΗΓΕΣ — ΣΧΟΛΙΑ

(Οι αύξοντες αριθμοί αφορούν
στις παραπομπές του κειμένου)

- 1) Στέργιου Σπ. Αποστόλου: «Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΣΙ-ΟΥΜΠΑΝΙΤΣΑΣ», περιοδικό «ΝΙΑΟΥΣΤΑ», έκδοση του Συλλόγου Αποφοίτων Λ.Γ. Ναούσης, τεύχος 45) 1988, σελ. 147—151 και 168.
- 2) Στέργιου Σπ. Αποστόλου: «Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΓΚΟΛΙΣΙΑΝΗΣ (ΛΕΥΚΑΔΙΩΝ)» ό. π. τεύχος 50) 1990, σελ. 4—8 και 11.
- 3) Χοντροσουγκλα: Ημιορεινή τοποθεσία Ν.Α. της Νάουσας (στο γλωσσικό ιδίωμα της Νάουσας η λέξη «σουβλα» λέγεται «σουγκλα»).
- 4) Κατεχάκης Γεώργιος, αξιωματικός του ελληνικού στρατού φέρων τον βαθμό του ανθυπολοχαγού πεζικού. Έδρασε επί κεφαλής σώματος ανταρτών στο Βιλαέτι Μοναστηρίου υπό το ψευδώνυμο καπετάν Ρούδας. Αντικατέστησε τον Κ. Μαζαράκη (Ακρίτα) στη διεύθυνση του Κέντρου Νάουσας τον Νοέμβριο του 1905 εργαζόμενος δήθεν ως μηχανικός σε εργοστάσιο της πόλης με το ψευδώνυμο Γεώργιος Αποστόλου. Στην μετὰ του ελληνικού προξενείου Θεσσαλονίκης εμπιστευτική αλληλογραφία του υπογράφει με το ψευδώνυμο Θεόφιλος ή Θεοφίλου. Την 11η Απριλίου 1906 τραυματίζεται στη μάχη της Χοντροσουγκλας. Επανέρχεται στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 1906 αντικατασταθείς από τον ανθυπολοχαγό πεζικού Νικόλαο Ρόκα (καπετάν Κολιό).
- 5) Χωροπάνι (νυν Στενήμαχος). Χωριό στην περιοχή Νάουσας 7 χιλ. Ν.Α. από αυτήν.
- 6) Αρκουδοχώρι (νυν Αρκοχώρι). Χωριό στην περιοχή Νάουσας 6 χιλ. Ν.Δ. από αυτήν σε ημιορεινή περιοχή του Βερμίου.
- 7) Μπενής Εμμανουήλ, οπλαρχηγός εκ Κρήτης. Αφίχθη στην περιοχή Νάουσας την 8 - 4 - 1906 τεθείς υπό τις διαταγές του Γ. Κατεχάκη, αρχηγού των ανταρτικών σωμάτων της περιοχής. Μετά τη μάχη της Χοντροσουγκλας κατέφυγε με το σώμα του στη λίμνη Γιανιτσών και ενίσχυσε το σώμα Παπατζανετέα που δρούσε εκεί. Οι δύο οπλαρχηγοί προσέβαλλαν το χωριό Μικρογούζι και εφόνευσαν πράκτορες της ρουμανικής προπαγάνδας.
- 8) Φωτοαντίγραφα των εμπιστευτικών αυτών εκθέσεων έθεσε ευγενώς στη διάθεσή μου από το προσωπικό του αρχείο ο εξ Αθηνών κ. Γεώργιος Τσιμής προς τον οποίο ο συγγραφέας εκφράζει βαθύτατες ευχαριστίες από τη στήλη αυτή.
- 9) Κων)νου Βακαλόπουλου: «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ Α-

- ΓΩΝΑΣ» (Η ένοπλη φάση 1904 - 1908), σελ. 111, Θεσσαλονίκη 1987.
- 10) Γαρέφης Κωνσταντίνος, υπαρχηγός αρχικά το σώματος Κ. Μαζαράκη (Ακρίτα), επί κεφαλής, αργότερα, ιδίου σώματος ανταρτών. Κατάγονταν από τις Μηλίες Πηλίου. Τη νύχτα της 6ης προς 7η Αυγούστου 1906 στα καλύβια Καραφυλλαίων κοντά στο Τσερνέσοβο προσβάλλει αιφνιδιαστικά τα σώματα των Λούκα και Καρατάσου. (Βούλγαροι προσεδίδες). Οι τελευταίοι δρίσκουν το θάνατο από τον ίδιο τον Γαρέφη ο οποίος, όμως, τραυματίζεται θανάσιμα και υποκύπτει στα τραύματά του. Ενταφιάσθηκε στο χωριό Γραδέσνιτσα (επί γιουγκοσλαβικού εδάφους).
 - 11) Πουρέγκας. Οπλαρχηγός από τη Νάουσα (6λ. Κων)νου Βακαλόπουλου, ό. π. σελ. 111).
 - 12) Κατ(σ)ουλάκης Γ. Οπλαρχηγός από την Κρήτη ο οποίος έδρασε στην περιοχή Νάουσας. Το Μάρτιο του 1909 μετά το Χουριέτ, δολοφονείται στην ίδια πόλη από αγνώστους.
 - 13) Σάββας από τη Χειμάρρα. Ένας από τους υπαρχηγούς του σώματος Σπυρομήλιου (Μπούας - Αθάλης). Ανεδείχθη σε ικανό οπλαρχηγό και παρουσίασε αξιόλογη δράση (ό. π. σελ. 111).
 - 14) Σουμανίκας ή Σιμανίκας Ιωάννης. Ναουσαίος οπλαρχηγός ο οποίος έδρασε στην περιοχή Νάουσας και Ν. της Βερόιας προς τον Αλιάκμονα επί κεφαλής ιδίου σώματος ανταρτών. Στις εμπιστευτικές προς το ελληνικό προξενείο Θεσσαλονίκης εκθέσεις αναφέρεται και με το ψευδώνυμο Διάνης.
 - 15) Σκουντρής Εμμανουήλ, οπλαρχηγός από την Κρήτη. Υπηρέτησε, μεταξύ των άλλων και υπό τις διαταγές του Γ. Κατεχάκη στην περιοχή Νάουσας. (6λ. «Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΣ ΘΡΑΚΗΝ ΓΕΓΟΝΟΤΑ» έκδοση Γ.Ε.Σ.)Δ. Ι.Σ. σελ. 227, Αθήνα 1979.
 - 16) Θάσιος: Ψευδώνυμο ενός εκ των υπηρετούντων στο ελληνικό προξενείο Θεσσαλονίκης.
 - 17) Ψάλτης: Ψευδώνυμο του οπλαρχηγού Εμμανουήλ Μπενή (6λ. παρ. 7).
 - 18) Πρόδατα: Οπλίτες.
 - 19 α) Παραλείπεται το μέρος του κειμένου επειδή δεν εμφανίζει ενδιαφέρον.
 - 19 β) Τεσκερές: Διαβατήριο.
 - 20) Ν.: Νάουσα.
 - 21) Κ. Μανώλης: Καταίγαρης Εμμανουήλ, οπλαρχηγός από την Κρήτη.
 - 22) Αποστόλου: Το ψευδώνυμο του Κατεχάκη ως μηχανικού σε εργοστάσιο της Νάουσας. Όπως φαίνεται ο Γ. Κατεχάκης μετά τον τραυματισμό του νοσηλεύθηκε σε άλλο σπίτι ή στην Παναγιωπούλα. Είναι δέβαιο ότι κατά την αναχώρησή του φιλοξενούνταν στο σπίτι του Χρήστου Καρυδά, ψαρά από τη Νάουσα, με τη βοήθεια του οποίου διέφυγε κατόπιν τεχνάσματος από την πόλη επιστρέφοντας στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 1906.
 - 23) Ντι(μ)νάκης: Αγνώστων λοιπών στοιχείων.
 - 24) Παναγιώτης: Πρόκειται για τον Παναγιώτη Μάζο.
 - 25) Άθως: Ψευδώνυμο του προξένου Λάμπρου Κορομηλά στη Θεσσαλονίκη.
 - 26) Κοντογούρης: Διπλωμάτης. Αντικατέστησε για μεγάλο χρονικό διάστημα τον Λάμπρο Κορομηλά αναλαμβάνοντας το προξενείο Θεσσαλονίκης.
 - 27) Παμίκος: Πρόκειται για τον Παμ. Ζυμβρακάκη.
 - 28) Κουτσομιχάλης: Ενδεχομένως να πρόκειται περί άλλου αξιωματικού, ο οποίος υπό προϋποθέσεις θα μπορούσε να αντικαταστήσει τον τραυματισθέντα Γ. Κατεχάκη.
 - 29) Παραλείπεται το μέρος του κειμένου επειδή δεν εμφανίζει ενδιαφέρον.
 - 30) Παπαστεργίου Αθανάσιος: Δεν παρέχονται περισσότερες πληροφορίες περί του προσώπου του.
 - 31) Στο πρωτότυπο αναγράφεται το όνομα του εκ Βερόιας ρουμανίζοντος, εδώ παραλείπεται.
 - 32) Βλ. παραπ. 27.
 - 33) Απ.: Αποστόλου (πρόκειται για τον Γ. Κατεχάκη).
 - 34) Βοδενά: Έδεσσα.
 - 35) Ερευνητέο περί ποίου πρόκειται.
 - 36) Ιδιοκτήτης νεροπρίονων στο Σέλι και Γκουρνόσοβο.
 - 37) Γκουρνόσοβο: Ορεινή τοποθεσία Β.Δ. της Νάουσας.
 - 38) Φώτοαντίγραφο ευρίσκεται στο αρχείο μου.
 - 39) Δημητρίου Κάκκαβου: Απομνημονεύματα «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ», σελ. 128—129. Δημοσιεύματα Ε.Μ.Σ. Θεσσαλονίκη 1972.
 - 40) Τάκη Μπαίτση: «ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» σελ. 20, Νάουσα, Αύγουστος 1977.

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ, ΤΟΝ ΓΑΖΗ ΕΒΡΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΙΕΧ ΛΕΑΗ

Πρόσεξα στη «Νιάουστα» (τεύχος 53, Οκτωβρίου - Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου 1990, σελ. 139 - 140) το σημείωμα του φίλου και (συν)χου συναδέλφου κ. Αχιλλέα Φ. Γκούτα, με τίτλο: «Σχετικά με την κτίση και θεμελίωση της Νιάουσας».

1. Το περίμενα με ανυπομονησία (αφού μου το είχε προαναγγείλει ο

Σημείωμα του Γιώργου Χιονίδη

ίδιος), γιατί το θέμα τούτο με απασχολεί, εδώ και πολλά χρόνια, γεγονός το οποίο είχα τη γνώμη ότι θυμόταν ο κ. Γκούτας, μιά και του είχα δωρίσει, στο παρελθόν, ανάτυπα μελετών μου (των οποίων, μάλιστα, την περίληψη είχε μεταφράσει, στη γαλλική ή στην αγγλική γλώσσα), όπου γίνεται αναφορά και σε τούτο, όπως και αναγγέλια της (από το 1963) ετοιμαζόμενης μονογραφίας μου, με τίτλο: «Τα βακούφια από νομική και ιστορική άποψη και ιδιαίτερα το βακούφι του Εβρενός βέη». Εξ άλλου, συζητήσαμε για το ζήτημα τούτο, αρκετές φορές, και γι' αυτό (με τη γνωστή ευγένειά του) είχε την καλοσύνη να μου δωρίσει φωτοτυπίες εγγράφων, που αφορούν στο βακούφι του περίφημου Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου, που υπάρχει στη γενέτειρά του, δηλαδή στην Καβάλα.

2. Βέβαια, δεν απασχολώ τις στήλες σου για να... γκρινιάσω ή για να προσπαθήσω να μειώσω την αξία της εργασίας του κ. Γκούτα, γιατί είναι ανθρώπινο να ληξιμονύουν όλοι και, τελικά, σημασία έχει, ότι το κείμενο του κ. Γκούτα είναι χρήσιμο, ενδιαφέρον και κατατοπιστικό, ιδιαίτερα για τους πολλούς. Δεν

θα έγραφα, λοιπόν, το σημείωμα τούτο αν στη πλούσια, χρησιμοποιούμενη βιβλιογραφία δεν έλειπε μιά, σχετική και ουσιώδης, μελέτη του αξέχαστου Μακεδόνα ιστοριοδίφη και ιστορικού Ιωάννη (ή Γιάννη) Κ. Βασιλαδέλλη, η οποία, νομίζω ότι έπρεπε να αναφερθεί στο σημείωμα του κ. Γκούτα, το οποίο, έτσι, θα ήταν πιο περιεκτικό (και με διανοητικό περιεχόμενο), αν τη χρησιμοποιούσε, αφού, μάλιστα, συνοδεύεται και από εννιά σημειώσεις - βιβλιογραφικές παραπομπές, ένδειξη ότι η φιλοδοξία του ήταν να είναι (και) τεκμηριωμένο, ώστε να κριθεί ως, μικρό ιστορικό μελέτημα, με επιστημονικές αξιώσεις, και όχι ως εκλαϊκευμένο κείμενο.

Αναφέρομαι, συγκεκριμένα, στην εργασία του: «Ιστορικά περί Ναούσης, εξ ανεκδότου χειρογράφου», περιοδικό «Μακεδονικά», τόμος 3ος, 1953 - 1955, Θεσσαλονίκη 1956, σελίδες 126 - 141. Εκεί (σελ. 131 - 141) δημοσιεύεται ανέκδοτο και αξιόλογο (δευτερόγραφο) χειρόγραφο (19 σελίδων), κάποιου Ναουσαίου, που γλίτωσε, μετά την επανάστασή του 1822, και κατέφυγε στο Γραμματικό (τότε «Γραμματικόδον»). Ο τίτλος του, άλλωστε συνταυτίζεται, σχεδόν, με τον τίτλο του σημειώματος του κ. Γκούτα, και, συγκεκριμένα, επιγράφεται: «Εν περιλήψει, πότε και από ποίον εκτίσθη η Νάουσα».

Ο Βασιλαδέλλης πρόταξε εισαγωγή, ευρεία περίληψη και σχόλια (σελ. 126 - 131), σχετικά με το ελκυστικό ενδιαφέρον περιεχόμενο του χειρογράφου, το οποίο ασχολείται με την ίδρυση της πόλεως της Νάουσας από τον «Χατζή Αχμέτ Εβρενέζογλους», με τον τάφο του

στα Γιαννιτσά, με τον Σιάχη Αιάνη, με τους καταφυγόντες στην «Παλιονάουστα» κατοίκους της, με τα προνόμιά της και με τους αγώνες της εναντίον του Αλή Πασά των Ιωαννίνων (σελ. 1 - 7). Το μεγαλύτερο, όμως, τμήμα του χειρογράφου (σελ. 8 - 19) αφιερώνεται στην εξιστόρηση των γεγονότων, που αναφέρονται στην προεργασία, στην κήρυξη και στην πορεία - αποτυχία της επανάστασης του 1822 της Νάουσας, όπου και σταματά.

Έχω, λοιπόν, τη γνώμη ότι αξίζει να αναδημοσιευθεί (στη «Νιάουστα») ολόκληρη η εργασία τούτη (εισαγωγή - σχόλια και το κείμενο του χειρογράφου), ώστε να είναι πιο προσιτή στους πολλούς αναγνώστες του περιοδικού, οι οποίοι δεν διαθέτουν το περιοδικό «Μακεδονικά» (έκδοση της «Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών»), γιατί πιστεύω, πως είναι το σπουδαιότερο κείμενο για τη Νάουσα, μετά το χειρόγραφο του Δ. Πλαταρίδη (που έχει εκδώσει κ.π.λ. ο Ευστ. Στουγιαννάκης) και τη γνωστή ομιλία του Ν. Γ. Φιλιππίδη, που τυπώθηκε, ύστερα, σε βιβλίο.

3. Καθόσο δε αφορά στις μελέτες μου, που υπαινίχθηκα (σχετικά με την ίδρυση της πόλεως και τον Εβρενός), δίνω τη βιβλιογραφική ένδειξη (των δύο σπουδαιότερων):

Α'. «Ο Όσιος Θεοφάνης, ο νέος. (Ο εξ Ιωαννίνων παλιούχος της Μακεδονικής Ναούσης, η ίδρυσις της πόλεως και η καταγωγή των κατοίκων)», στο περιοδικό «Μακεδονικά», τόμος 8ος, Θεσσαλονίκη 1968, σελίδες 223 - 238 και ιδιαίτερα σελίδες 236 - 238, όπου, στις υποσημειώσεις, αναφορά σε εννέα Συνέχεια στη σελίδα 23

ΤΟ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ»

Ιστορική δεώρνηση του θέματος

Α'

Το «Μακεδονικό Ζήτημα» είναι μεγάλο και πολύπλευρο, παρουσιάζει πολλές πτυχές και πολλά πολιτικά, εθνικά, αλλά και ιστορικά προβλήματα. Τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναζωπυρωθεί και έχει πάρει νέες διαστάσεις, ωστόσο όμως δεν είναι μόνο πρόβλημα της εποχής μας: χρονολογείται ήδη από το 19ο αιώνα και συγκεκριμένα κιμέσως μετά την Ελληνική Επανάσταση.

Αρχικά το ζήτημα ανέκυψε από την πλευρά των Βουλγάρων και κυρίως των Βουλγάρων της διασποράς, που στην προσπάθειά τους για εθνική αποκατάσταση, πρόβαλαν εδαφικές διεκδικήσεις στη Μακεδονία. Οι βουλγαρικές εθνικιστικές τάσεις ενισχύθηκαν με την ίδρυση της βουλγαρικής Εξαρχίας (1870) και κυρίως με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (Μάρτιος 1878), που προσαρτούσε τη βόρεια και κεντρική Μακεδονία στη Βουλγαρία. Βέβαια η Συνθήκη του Βερολίνου (Ιούνιος 1878) αποκατέστησε την ο-

θωμανική κυριαρχία στην περιοχή, αλλά η πρόσκαιρη παραχώρηση στους Βουλγάρους μακεδονικών εδαφών ενθάρρυνε τις διεκδικήσεις, ενώ η ίδρυση της Βουλγαρικής Ηγεμονίας (1878) και η προάρτησή από τη Βουλγαρία της Ανατολικής Ρωμυλίας (1885) δημιούργησε νέα κέντρα προπαγάνδας, που στα τέλη του αιώνα οδήγησαν στην ίδρυση της Εσωτερικής Μακεδονικής Επαναστατικής Οργάνωσης (ΕΜΕΟ, 1893) και της Κεντρικής Επιτροπής (1895), οι οποίες εγκαίνισαν συστήματα βίας και ένοπλης επέμβασης, με την ανοχή των Οθωμανικών αρχών.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα χρονολογούνται και από την πλευρά της Σερβίας οι διεκδικήσεις ελευθέρου διαδρόμου και οι προσπάθειες προστατισμού των σλαβόφωνων της ΒΔ. Μακεδονίας με διεύθυνση στην Εκκλησία και στην εκπαίδευση, όπως και οι διεκδικήσεις των Ρουμάνων για τους βλαγόφονους Έλληνες. Η κρίση εντάθηκε

στις αρχές του 20ου αιώνα και οδήγησε στο Μακεδονικό Αγώνα (1904 - 1908) και στους δύο Βαλκανικούς Πολέμους (1912 - 1913) που είχαν ως αποτέλεσμα

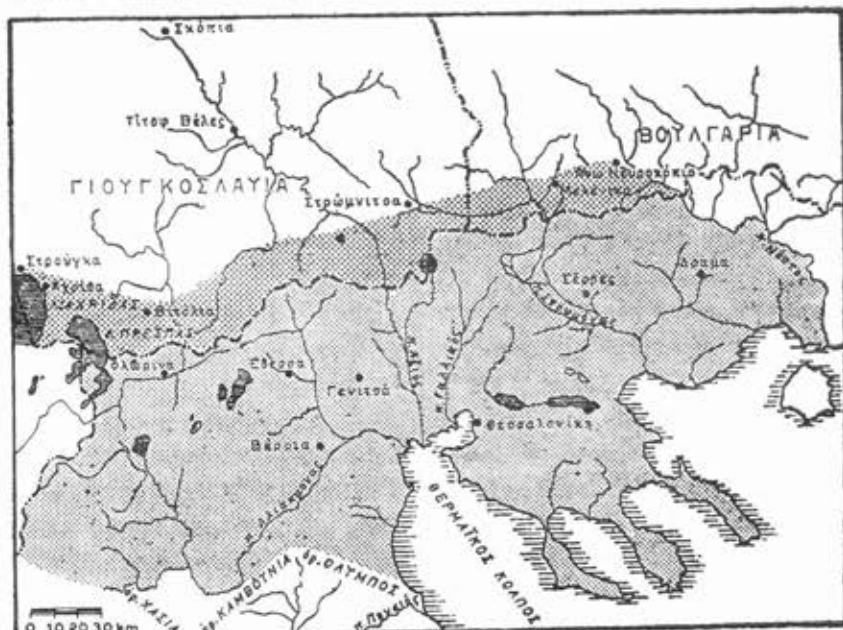
Της
Μαρίας Νυσταζοπούλου
— Πελεκίδου

την απελευθέρωση της Μακεδονίας από τον τουρκικό ζυγό και την αναγνώριση της υπεροχής του Ελληνισμού στην περιοχή, με την προάρτηση του μεγαλύτερου μέρους της Μακεδονίας στην Ελλάδα. Οι βουλγαρικές επιδιώξεις συνεχίστηκαν με άλλες μορφές την εποχή του Μεσοπολέμου αλλά και μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τότε όμως ανέκυψε μία νέα, ριζικά αναθεωρημένη, γιουγκοσλαβική πολιτική με την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος, που επιδίωκε να προσβάλει την ύπαρξη ενός ξεχωριστού Μακεδονικού Έθνους.

Στη μελέτη μου αυτή δεν είναι δυνατόν να εξετάσω όλα τα θέματα που προκύπτουν. Υπάρχει αξιόλογη και εκτενής βιβλιογραφία², παρόλο που ουσιαστικά σημεία του ζητήματος δεν έχουν ακόμη διευκρινισθεί, ούτε έχει γίνει συστηματική και αντικειμενική εκμετάλλευση όλων των αρχειακών και λοιπών πηγών. Εδώ θα επιχειρήσω να δώσω μία ενημερωτική και, όσο το δυνατόν, κατατοπιστική ιστορική θεώρηση του προβλήματος, όπως παρουσιάζεται σήμερα από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας³.

Α' Το ιστορικό του Ζητήματος και η θέση των Σκοπίων.

Μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, στα πλαίσια της αναδιοργάνωσης τού ως τότε κράτους της

Γεωγραφικά όρια της Μείζονος Μακεδονίας

Γιουγκοσλαβία: σε Ομοσπονδιακή Λαϊκή Δημοκρατία, ιδρύθηκε στις 31 Ιανουαρίου 1946 έξι λαϊκές δημοκρατίες (που αργότερα μετονομάστηκαν σε σοσιαλιστικές): της Σλοβενίας, της Κροατίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, του Μαυροβουνίου, της Σερβίας και της Μακεδονίας⁸.

Αυτή η διάκριση ουσιαστικά έθιγε τη Σερβία: ενώ η Σλοβενία και η Κροατία διατήρησαν την ενότητά τους, η Σερβία διασπάστηκε σε τρεις αυτόνομες δημοκρατίες και δύο αυτόνομες επαρχίες και συρρικνώθηκε⁹. Ήταν πιθανότατα η απάντηση της Κροατίας για την ηγετική θέση που κατείχε η Σερβία και παλαιότερα¹⁰ και κυρίως την εποχή του Μεσοπολέμου¹¹ — θέση που βασιζόταν στην ιστορική παράδοση και στους αγώνες του Σερβικού λαού.

Όσον αφορά στην ίδρυση της αυτόνομης δημοκρατίας της Μακεδονίας, η οποία καλύπτει το 10,5% της συνολικής έκτασης της Γιουγκοσλαβίας, η Γιουγκοσλαβική κυβέρνηση επιδίωκε με τη νέα οργάνωση δύο πράγματα: α) Να ενισχύσει τη Νότια Γιουγκοσλαβία, ώστε να κατορθώσει να απομακρύνει αποτελεσματικά κάθε βουλγαρική επίδραση ή βλέψη σ' αυτή την περιοχή — γιατί αναμφισβήτητα η βουλγαρική παρουσία εκεί ήταν έντονη και οι φιλοβουλγαρικές τάσεις ισχυρές¹². β) Να καταστήσει τη Μακεδονία, στο σύνολό της — δηλ. όχι μόνο τη Γιουγκοσλαβική — συνδετικό κρίκο για τη δημιουργία μιάς Ομοσπονδίας των Βαλκανικών λαών. Το δεύτερο αυτό στόχο είχε επιδιώξει και η Βουλγαρία την εποχή του Μεσοπολέμου¹³, αλλά και μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με τον Γκεόργκι Ντεμιητρόφ και με ρωσική υποστήριξη.

Το τμήμα που αποτέλεσε τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία ονομαζόταν ως τότε «Νότιος Σερβία» ή «Βάρνταρσκα Μπανόβινα»¹⁴. Σήμερα οι Γιουγκοσλάβοι την αποκαλούν «Μακεδονία του Βαρδάρη» (Var-

darska Bakedonia), ενώ την ελληνική την ονομάζουν «Μακεδονία του Αιγαίου» (Egeiska Makedonia) και τη βουλγαρική «Μακεδονία του Πιρίν» (Pirinska Makedonia).

Στη νεοσύστατη αυτή λαϊκή δημοκρατία θέλησαν να δώσουν χωριστή πολιτική και εθνική υπόσταση. Τα μέσα που χρησιμοποίησαν ήταν τα ακόλουθα¹⁵:

1. Χωριστή κρατική οργάνωση: Όλα τα τοπικά κρατικά όργανα, που δημιουργήθηκαν, με κέντρο τα Σκόπια, μέσα στα πλαίσια της ομοσπονδιακής κυβέρνησης της Γιουγκοσλαβίας, ονομάστηκαν «Μακεδονικά»: «Μακεδονική κυβέρνηση», «Μακεδονική βουλή» κλπ. Έτσι ο όρος απέκτησε μιά νέα πολιτική και κρατική διάσταση, που με τον καιρό τείνει να καθιερωθεί.

2. Ιδιαίτερη γλώσσα: Με το Γιουγκοσλαβικό Σύνταγμα αναγνωρίστηκε ως επίσημη γλώσσα μιά τοπική διάλεκτος, ονομάστηκε «Μακεδονική» και θεωρήθηκε ισότιμη με τη σερβοκροατική και τη σλοβενική. Η διάλεκτος αυτή, που ως τότε θεωρείτο διάλεκτος της βουλγαρικής γλώσσας, «αποκαθάρθηκε» από στοιχεία γλωσσικά που μπορούσαν στο μέλλον να δημιουργήσουν κριψοδηγήσεις και έγινε η επίσημη γλώσσα της περιοχής και η γλώσσα που διδάσκεται από τότε στα σχολεία. Έτσι, όποια και αν ήταν η γλώσσα ή η διάλεκτος που μιλούσαν στο σπίτι τους τα παιδιά, άρχισαν να εθίζονται και να χρησιμοποιούν αυτή τη γλώσσα. Η νέα μεταπολεμική γενιά της περιοχής απέκτησε έτσι ένα νέο γλωσσικό όργανο, που επιβλήθηκε «ex tunc», από την κρατική βούληση και από πολιτική σκοπιμότητα.

3. Ανεξάρτητη Εκκλησία: Παρά το γεγονός ότι η κομμουνιστική κοσμοθεωρία δεν δέχεται τη θρησκεία, το θρησκευτικό συναίσθημα ήταν βαθύτατα ριζωμένο στους κατοίκους της περιοχής και η Εκκλησία ήταν στενά δεμένη με την ιστορική του

παράδοση. Γι' αυτό το 1964, με την παρέμβαση του κόμματος, ιδρύθηκε «Αυτοκέφαλη Μακεδονική Εκκλησία», με έδρα τα Σκόπια, παρά τις αντιδράσεις του Σερβικού Πατριαρχείου. Η χαιρεφέτηση αυτή αποτέλεσε κατάφωρη παραβίαση των νομικών κανόνων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, και έγινε για να ενισχυθεί η αυτονομία της «Μακεδονίας» απέναντι στη Σερβία — αυτονομία που εκφραζόταν με το σύνθημα «ένα Κράτος, μιά Εκκλησία, ένα Έθνος»¹⁶.

4. Χωριστή εθνότητα: Για να ικανοποιηθεί αυτό το τρίτο σημείο, αλλά και για να εδραιωθεί η πολιτική τους υπόσταση και να ενισχυθούν οι γενικότερες πολιτικές τους επιδιώξεις, ήταν απαραίτητο να αποκτήσει ο πληθυσμός της περιοχής τη συνείδηση ότι οι Μακεδόνες, στο σύνολό τους, αποτελούν χωριστή εθνότητα. Για το σκοπό αυτό επιδιώξαν να διαμορφώσουν και να διαδώσουν στους κατοίκους της Νότιας Γιουγκοσλαβίας μιά «Μακεδονική» εθνική συνείδηση. Στην προσπάθειά τους αυτή ήταν απαραίτητο να προβληθεί ένα ξεχωριστό ιστορικό παρελθόν, να «κατασκευασθεί» μιά «μακεδονική» ιστορία. Γι' αυτό επιστρατεύθηκαν οι ιστορικοί και ιδρύθηκε στα Σκόπια το «Ίδρυμα Εθνικής Ιστορίας», που χιμώως στελεχώθηκε με πολλούς επιστήμονες, οι οποίοι άρχισαν να πραγματοποιούν εκτεταμένες έρευνες σε βιβλιοθήκες και αρχεία, να συγκεντρώνουν ένα τεράστιο υλικό¹⁷ και να εκδίδουν με εντυπωσιακό ρυθμό βιβλία και περιοδικά¹⁸. Με τις μελέτες και τις εκδόσεις τους επιχειρούν να ανακατασκευάσουν και να επανερμηνεύσουν τα ιστορικά δεδομένα, ώστε να ανταποκρίνονται στους στόχους τους.

Πρώτος στόχος τους ήταν να κοκκώσουν κάθε δεσμό των λεγόμενων «Μακεδόνων» με τους Βουλγάρους, αλλά και με τους Σέρβους, και να πείσουν το λαό ότι ανήκει σε μιά χωριστή σλαβική εθνότητα, τη «Μα

κεδονική». Έτσι έπρεπε να «αποκαθαρθή» η ιστορία της περιοχής, όπως και η γλώσσα, όχι μόνο από κάθε βουλγαρικό, αλλά και από κάθε σερβικό στοιχείο. Όλα τα βουλγαρικά και τα σερβικά ιστορικά δεδομένα που συνδέονταν με αυτό το χώρο — είτε πρόκειται για ιστορικά γεγονότα, είτε για πρόσωπα, είτε για δραστηριότητες και έργα πνευματικά — έπρεπε να μετονομαστούν σε «μακεδονικά»¹⁶, για να μπορέσουν να ενταχθούν στη «Μακεδονική» ιστορία που τώρα κατασκευαζόταν, ή, αν δεν συμφωνούσαν με το νέο ιστορικό σχήμα και τις νέες κατευθυντήριες γραμμές, να αποκηρυχθούν ως εχθρικά¹⁷.

Δεύτερος στόχος ήταν ο αφαιρέσιμος της Μακεδονίας και της Μακεδονικής ιστορίας με την ελαχιστοποίηση της ελληνικής παρουσίας σ' αυτό το χώρο και με παρεμφερή ή ψαλκίδευση του ρόλου γενικότερα και της πνευματικής προσφοράς ειδικότερα του Ελληνισμού, του ορθόδοξου ελληνικού κλήρου και των ελληνικών σχολείων.

Τρίτος στόχος ήταν η έρευνα, κατασκευή και προβολή της ιστορικής εξέλιξης του λεγόμενου «Μακεδονικού λαού», με σκοπό να αποδειχθεί η ξεχωριστή εθνική ταυτότητα των «Μακεδόνων», αλλά και η συνοχή και η συνέχειά τους από την αρχαιότητα ως σήμερα. Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η προσπάθεια ακολούθησε αντίστροφη από τη φυσιολογική μέθοδο: δηλ. άρχισαν πρώτα να μελετούν τη νεώτερη ιστορία και αργότερα στράφηκαν στη μελέτη της Αρχαιότητας¹⁸.

Τέταρτος στόχος ήταν η δημιουργία μιάς Μεγάλης Ιδέας¹⁹, που θα ευαισθητοποιούσε τα πλήθη. Έτσι οι ιστορικοί των Σκοπίων άρχισαν να διακηρύσσουν ότι η Μακεδονία, στο σύνολό της, είναι χώρα σλαβική και ως προς την ιστορική της παράδοση και ως προς την εθνική της σύσταση. Γι' αυτό έπρεπε να ενωθεί και να αποτελέσει ένα

ενιαίο κρατικό σχήμα. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ένα μόνο τμήμα της, το Γιουγκοσλαβικό, αποκαταστάθηκε εθνικά στα πλαίσια της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας. Τα άλλα δυο, η Μακεδονία του Αιγαίου και η Μακεδονία του Πιρίν θα έπρεπε να αποκατασταθούν με τη σειρά τους, δηλαδή να ενωθούν με τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία²⁰.

Από δω αρχίζει μιιά έντονη παραποίηση όχι μόνο των ιστορικών δεδομένων, αλλά και των σύγχρονων αριθμητικών στοιχείων και στατιστικών, που αναφέρονται στη σύνθεση του πληθυσμού της Ελληνικής Μακεδονίας²¹.

Το ιστορικό σχήμα που κατασκευάσαν και προβάλλουν οι ιστορικοί των Σκοπίων είναι σε γενικές γραμμές το ακόλουθο:

Καθώς η εμφάνιση και εγκατάσταση των Σλάβων στην περιοχή συντελέστηκε κατά τους Μέσους Χρόνους, οι Σλάβοι των Σκοπίων δεν μπορούσαν να προβάλουν αρχαίες περγαμηνές σ' αυτό το χώρο. Από την άλλη πλευρά, επειδή η ιστορία της Αρχαίας Μακεδονίας και το έργο του Μ. Αλέξανδρου ήταν παγκόσμια γνωστά και είχαν μεγάλη απήχηση²², αποτελούσαν ισχυρό εμπόδιο στην προπαγάνδα τους. Γι' αυτό θεωρήθηκε αναγκαίο να αμφισβητηθεί ο ελληνικός χαρακτήρας της Αρχαίας Μακεδονίας. Έτσι, διακηρύσσουν ότι οι Αρχαίοι Μακεδόνες δεν ήταν Έλληνες, αλλά φύλο ιλλυρικό. Οι βασιλείς τους δεν ήταν Έλληνες, αλλά μόνον «Φιλέλληνες».

Η άρχουσα τάξη εξελληνίστηκε με τον καιρό, αλλά ο λαός παρέμεινε «μακεδονικός», δηλαδή ιλλυρικός, μ' ελληνικό. Ο Αλέξανδρος δεν ήταν Έλληνας, δεν διέσωσε τον ελληνικό πολιτισμό, αλλά «το όνομα της Μακεδονίας». Την εποχή των διαδόχων, επειδή χρησιμοποιήθηκαν πολλοί Έλληνες ως δούλοι και μισθοφόροι στρατιώτες, άρχισε σταδιακά ο εξελληνισμός της περιοχής

ιδίως στα ανώτερα στρώματα²³.

Στους Μέσους Χρόνους οι Σλάβοι εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία, όπου, κατά τη θεωρία των Σκοπίων, εξόντωσαν μεγάλο μέρος του γηγενούς πληθυσμού και τους υπόλοιπους τους αφοσίωσαν. Έτσι μέσα σε λίγα χρόνια η Μακεδονία έγινε σλαβική. Επειδή ακριβώς οι γηγενείς αυτοί πληθυσμοί δεν ήταν ελληνικοί, αλλά ιλλυρικοί, οι Σλάβοι που εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία ενώθηκαν με αυτό το μ' ελληνικό στοιχείο και έτσι απέκτησαν ρίζες αρχαίες, ανεξάρτητες από κάθε ελληνική παρουσία. Ταυτόχρονα, με τον τρόπο αυτό οικειοποιούνται όχι μόνο την ιστορία, αλλά και τα έργα του πολιτισμού που συνδέονται μ' αυτό το χώρο.

Παράλληλα, οι ιστορικοί των Σκοπίων περιορίζουν και τη βουλγαρική παρουσία, γιατί υποστηρίζουν ότι η επέκταση του Α' Βουλγαρικού κράτους σε εδάφη μακεδονικά ήταν πρόσκαιρη και επιφανειακή και δεν μπόρεσε να εκδουλγαρίσει τους «Μακεδόνες», που παρέμειναν χωριστό σλαβικό φύλο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Σαμουήλ, που κατόρθωσε με επανάσταση να δημιουργήσει ένα ανεξάρτητο κράτος με κέντρο αρχικά τη δυσπρόσιτη περιοχή της ΒΔ. Μακεδονίας, ανακηρύχθηκε «βασίλεως των Βουλγάρων» (977 - 1014), και εξελίχθηκε σε επικίνδυνο αντίπαλο του Βυζαντίου και του βυζαντινού αυτοκράτορα Βασίλειου Β' του Βουλγαροκτόνου. Κατά τους ιστορικούς των Σκοπίων, το κράτος του Σαμουήλ ήταν «Μακεδονικό», αφού οι Σλάβοι - Μακεδόνες ήταν το κυρίαρχο εθνικό στοιχείο, και δεν είχε καμιά σχέση με τους Βουλγάρους. Και ο Σαμουήλ, γιος Βυζαντινού αξιωματούχου, ήταν «Μακεδόνας», αφού ήταν ηγεμόνας ενός «Μακεδονικού» κράτους²⁴. Ωστόσο, όπως παρατηρούν πολύ σωστά οι Βούλγαροι, ο Βασίλειος Β' ονομάστηκε Βουλγαροκτόνος και όχι Μακεδονο-

κτόνος²⁴ α.

Οι ιστορικοί των Σκοπίων ισχυρίζονται ακόμη ότι ο Κωνσταντίνος-Κύριλλος και Μεθόδιος, οι δύο αποστόλοι των Σλάβων, ήταν «Μακεδόνες», άρα Σλάβοι, αφού γεννήθηκαν στη Θεσσαλονίκη, όπου τότε «ο γηγενής πληθυσμός ήταν σλαβικός και όπου όλοι μιλούσαν μία καθαρά σλαβική γλώσσα»²⁵. Γι' αυτό και η γλώσσα στην οποία βάσισαν το αλφάβητό τους οι δύο αδελφοί ήταν η «σλαβομακεδονική» ή «πρωτομακεδονική». Επομένως, οι σημερινοί Γιουγκοσλάβοι Μακεδόνες είναι κατ' ευθείαν απόγονοι αυτών των «Πρωτομακεδόνων», οι οποίοι διέδωσαν τα γράμματα και τον πολιτισμό σ' όλο τον σλαβικό κόσμο²⁶. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι όροι «Σλάβοι - Μακεδόνες», «Πρωτομακεδόνες» είναι εφεύρημα των Σκοπίων και δεν μαρτυρούνται σε καμία πηγή της εποχής ούτε έχουν προταθεί από άλλους συγγραφείς.

Όσο για τα έργα της τέχνης, αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής, που δημιουργήθηκαν σ' αυτό το χώρο, προβάλλονται ως έργα μιάς ξεχωριστής «μακεδονικής» τέχνης²⁷, παρόλο που και ο ρυθμός και η τεχνολογία τους είναι καθαρά βυζαντινοί. Αυτή η «μακεδονική» τέχνη δεν πρέπει να συγχέεται με τη λεγόμενη «Μακεδονική Σχολή», την οποία επίσης οικειοποιούνται και φιλικίδεον.

Την εποχή της Τουρκοκρατίας, υποστηρίζουν ότι, για λόγους πολιτικούς και κοινωνικούς και κυρίως εξαιτίας της πολιτικής της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, που διέκρινε τους υπηκόους του κράτους με βάση τη θρησκεία και όχι την εθνική καταγωγή, όπως και εξαιτίας των προνομίων του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της αφοριστικής δύναμης του ελληνικού κλήρου, έσθλησε η ιστορική μνήμη των «Σλάβων - Μακεδόνων» και μαζί της και η εθνική τους συνείδηση. Και επειδή πολλά προνόμια βρίσκονταν στα

χέρια των Ελλήνων, πολλοί «Σλάβοι - Μακεδόνες» αναγκάστηκαν να εμφανίζονται ως Έλληνες. Την εποχή των αγώνων για την ανεξαρτησία και την εθνική αποκατάσταση οι «Σλαβομακεδόνες» πολέμησαν στο πλευρό των Ελλήνων. Δεν διαστάζουν μάλιστα να οικειοποιηθούν και επώνυμους ήρωες, όπως τον Μάρκο Μπότσαρη, που τον εμφανίζουν ως «Μακεδόνα» και τον ονομάζουν Μάρκο Μπότσαρος από το Παρλαπέ!!²⁸

Η εθνική αφύπνιση του «Μακεδονικού λαού» άρχισε, κατά τους ιστορικούς των Σκοπίων, τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα και κορυφώθηκε στα τέλη του αιώνα με την ίδρυση της Μακεδονικής Επαναστατικής Οργάνωσης (ΕΜΕΟ) το 1893 και στις αρχές του 20ου αιώνα με τον ένοπλο αγώνα. Τότε οι Σλαβομακεδόνες διεξήγαγαν «πολυμέτωπο» αγώνα εναντίον Ελλήνων, Βουλγάρων και Σέρβων και των αντίστοιχων γειτονικών κρατών, που ήθελαν να εντάξουν τους Σλαβομακεδόνες στην επικράτειά τους, αλλά και εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και του κοινωνικού συστήματος που αυτή εκπροσωπούσε. Ο αγώνας αυτός απέδωσε στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Μακεδονικού κράτους, αλλά ο στόχος τους τότε δεν επιτεύχθηκε. Μόνο το 1944 ελευθερώθηκε ένα τμήμα της Μακεδονίας και αποτέλεσε αυτόνομη δημοκρατία στα πλαίσια της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας²⁹.

Αυτός σε γενικές γραμμές είναι το σχήμα που προβάλλουν οι ιστορικοί των Σκοπίων. Θεώρησα σκόπιμο να επιμείνω, γιατί έπρεπε να φανεί σε όλη την έκταση η παραχάραξη της Ιστορίας, η παραποίηση και αλλοίωση των ιστορικών δεδομένων.

Β' Οι μαρτυρίες την πηγών και τα πορίσματα της επιστήμης.

Πριν επιχειρήσω να δείξω ποιά

είναι η ιστορική πραγματικότητα με βάση τα δεδομένα των πηγών, θα ήθελα να τονίσω ότι η όλη θέση των Σκοπίων βασίζεται σε δύο σοβαρότατα μεθοδολογικά σφάλματα.

Το πρώτο αφορά στους όρους Μακεδονία - Μακεδόνες, που οι ιστορικοί των Σκοπίων χρησιμοποιούν με έννοια εθνική, ενώ είναι όροι καθαρά γεωγραφικοί, όπως είναι π.χ. οι όροι Ηπειρώτης ή Πελοποννήσιος³⁰. Στα έργα που εκδίδονται στα Σκόπια και κυρίως στην «Ιστορία του Μακεδονικού Έθνους» χρησιμοποιούν έντεχνα τους όρους άλλοτε Σλάβοι - Μακεδόνες και άλλοτε απλώς Μακεδόνες, ώστε να προκαλέσουν σύγχυση και τελικά — «ανεπαιθήτως», όπως θα έλεγε ο Κκάφης — να γίνουν αποδεκτοί οι όροι Μακεδονία - Μακεδόνες ως δηλωτικοί μιάς χωρστής εθνότητας. Ωστόσο, όπως είπαμε, ποτέ οι όροι αυτοί δεν απέκτησαν εθνική σημασία. Ούτε παλαιότερα, ούτε στους νεώτερους χρόνους: στις πηγές, στους περιηγητές, στα διπλωματικά έγγραφα³¹ κλπ. ο όρος Μακεδόνας δήλωνε πάντα τον κάτοικο της Μακεδονίας — ουσιαστικά τον Έλληνα κάτοικο, γιατί τους Βουλγάρους κατοίκους της Μακεδονίας τους ονόμαζαν συνήθως «Βουλγαρομακεδόνες», δηλαδή Βουλγάρους της Μακεδονίας, για να τους διαστείλουν από τους Βουλγάρους της Βουλγαρίας και της Βουλγαρικής Ηγεμονίας. Εξάλλου, το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται οι όροι Βουλγαρομακεδόνες και Σλαβομακεδόνες και ποτέ Ελληνομακεδόνες προϋποθέτει ακριβώς και ταυτόχρονα αποδεικνύει την ελληνικότητα της Μακεδονίας, γιατί ο όρος ενέχει αφ' εαυτού την έννοια της ελληνικής καταγωγής των κατοίκων αυτής της περιοχής.

Το δεύτερο μεθοδολογικό σφάλμα αναφέρεται στην επέκταση στο χώρο και στο χρόνο μιάς συγκεκριμένης και τοπικά περιορισμένης εθνικής ομάδας. Ξεκινώντας δηλαδή από τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία,

που θεωρείται στην πλειοψηφία της σλαβική, επεκτείνουν αυτή τη δεδομένη εθνική σύσταση σε όλη τη Μακεδονία και σε όλους τους αιώνες της ιστορίας της, σαν να ήταν ένα σταθερό και αμετακίνητο στοιχείο, που δεν επηρεάστηκε από τα τεράστια σημαντικά ιστορικά γεγονότα που συνέβησαν σ' αυτό το νευραλγικό χώρο της Βαλκανικής.

Σε συνάφεια με τα παραπάνω, παρατηρώ επίσης ότι, ενώ σε ορισμένες περιόδους της Ιστορίας (Ελληνοκρατικούς χρόνους, Τουρκοκρατία κ.ά.) αναγκάζονται να δεχθούν, ως ένα σημείο, τον εξελληνισμό της περιοχής, έστω κι αν τον αποδίδουν σε ανυπόστατες αιτίες — εξελληνισμό που προϋποθέτει βέβαια την ύπαρξη ισχυρού ελληνικού στοιχείου —, την αμέσως επόμενη περίοδο αυτός ο ελληνικός ή εξελληνισμένος πληθυσμός φαίνεται να εξαφανίζεται ή να περιορίζεται στο ελάχιστο, και κυριαρχούν και πάλι οι μη Έλληνες «Μακεδόνες».

Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι γεωγραφικά τα όρια της Μακεδονίας και κατά την Αρχαιότητα και στους νεώτερους χρόνους δεν ταυτίζονται με τα όρια της Μακεδονίας, όπως την εννοούν οι ιστορικοί των Σκοπίων. Η Μακεδονία, η «κλειζών Μακεδονία» — όπως την ονομάζει ο καθηγητής Απ. Βακαλόπουλος —, δηλαδή αυτή που ξεπερνά τα όρια της σημερινής ελληνικής Μακεδονίας, εκτείνεται:

νότια: ως τα όρη Χάσια, τα Καϊνούνια και τον Όλιμπος και ως το Αιγαίο,
δυτικά: ως την Πίνδο,
ανατολικά: ως τον ποταμό Νέστο και
βόρεια: ως την Αχρίδα - Στρώμνιτσα - Μελένικο³².

Είναι βέβαια αυτονόητο ότι στη μακρόχρονη ιστορία της περιοχής τα διοικητικά όρια δεν ήταν πάντα ίδια και αμετακίνητα: διευρύνονταν ή περιορίζονταν ανάλογα με τα ιστορικά δεδομένα κάθε εποχής. Ω-

στόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι βόρεια η Μακεδονία ποτέ δεν ξεπέρασε τη γραμμή Αχρίδας - Μοναστηρίου³³ - Στρώμνιτσα - Νευροκοπίου (βλ. σχετικά χάρτη). Επιμένω η σημερινή Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας μόνο ένα τμήμα του Μακεδονικού χώρου περιλαμβάνει: η περιοχή των Σκοπίων δεν ανήκει στη Μακεδονία, αλλά στην παλαιά Σερβία, όπως παρατηρούσε στην αρχή του αιώνα (1907) και ο Σέρβος ανθρωπογεωγράφος I. Cvijic³⁴. Επιμένω η χρήση του γεωγραφικού όρου «Μακεδονία» για βορειότερες περιοχές είναι αντίθετη προς την ιστορική πραγματικότητα. Τα γεωγραφικά αυτά όρια δείχνουν ακριβώς ότι τα 9) 10 της Μακεδονίας βρίσκονται σήμερα στην Ελλάδα και μόνο ένα μικρό τμήμα εντάσσεται στη Νότια Γιουγκοσλαβία και τη Ν.Α. Βουλγαρία³⁵.

Έτσι από αυτές τις βασικές επιστημονικές, θα επιχειρήσω να παρουσιάσω, πολύ σύντομα δέδια, τα δεδομένα των πηγών και τα πορίσματα της επιστημονικής έρευνας.

(Συνεχίζεται)

Σημειώσεις - παραπομπές

1. Για τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, τη Συνθήκη του Βερολίνου και τις επιπτώσεις τους, βλ. μεταξύ άλλων Μ. Λάσκαρι, Το Ανατολικό Ζήτημα, 1800 - 1923, Θεσσαλονίκη 1948 σελ. 291 - 300. Μαρίας Νυσταζοπούλου - Πελεκίδου, Οι Βαλκανικοί Λαοί. Από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14ος - 19ος αιώνας)², Ιωάννινα 1987, σελ. 181 - 187.

2. Επιλεκτικά σημειώνω Ν. Βλάχου, Το Μακεδονικό ως φάσεις του Ανατολικού Ζητήματος, 1878 - 1908, Αθήνα 1953. L. S. Stavrianos, Balkan Federation. A History of the Movement toward Balkan Unity in Modern Time, Hamden - Connecticut 1964, και κυρίως το 6ο κεφ. «Makedonia versus Balkan Unity (1878 - 1902)», σελ. 123 - 151, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. D. Djordjevic, Révolutions nationales des peuples balkaniques, 1803 - 1914, Βελιγράδι 1965 (για τη Μακεδονία ειδικά, σελ. 105 - 109,

146 - 150, 166 - 175, 194 κ.ε.). D. Dakin, The Greek Struggle in Macedonia 1897 - 1913, Θεσσαλονίκη 1966. Κ. Βακαλόπουλου, Ο βόρειος Ελληνισμός κατά την πρώτη φάση του Μακεδονικού Αγώνα (1878 - 1894), Θεσσαλονίκη 1983. Του ίδιου, Νεώτερη Ιστορία της Μακεδονίας (1830 - 1912), Θεσσαλονίκη 1986). Ν. Μάρτη, Η πλαστογράφηση της Ιστορίας της Μακεδονίας, Αθήνα 1983, και παρακάτω τις υποσημ. 83 και 84. Βλ. επίσης τις σχετικές εκδόσεις της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, καθώς και άρθρα στα περ. Μακεδονικά και Balkan Studies. Η σχετική βουλγαρική και γιουγκοσλαβική βιβλιογραφία είναι εκτενέστατη: βλ. ενδεικτικά τις παρουσιάσεις, βιβλιοκρισίες και μεταφράσεις στις βιβλιογραφικές εκδόσεις του Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου και στο περιοδικό Balkan Studies.

3. Η επίσημη θέση της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας εκτίθεται στις εκδόσεις του «Ιδρύματος Εθνικής Ιστορίας» των Σκοπίων και ιδιαίτερα στο τρίτομο έργο Istorija na Makedonskiot Narod (= Ιστορία του Μακεδονικού Έθνους), Σκόπια 1969. Για το θέμα, βλ. διεξοδικά Ευ. Κωφού, Η Μακεδονία στην Γιουγκοσλαβική Ιστοριογραφία, Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, αρ. 24, Θεσσαλονίκη 1974, από όπου άντλησα χρησιμα στοιχεία, και Του ίδιου, Ο Μακεδονικός Αγώνας στη Γιουγκοσλαβική Ιστοριογραφία, Θεσσαλονίκη 1987.

4. Μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, το 1918, επιτεύχθηκε η ένωση των Γιουγκοσλαβικών Λαών σε ένα κράτος, με το όνομα «Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων», που το 1931 μετονομάστηκε σε «Βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας».

5. Βλ. γενικά E. Hirsch, The Balkans. A Short History from Greek Times to the Present Day, αγγλ. μετάφρ., Λονδίνο 1972, σελ. 171 και 174. M. de Vos, Histoire de la Yougoslavie², Que sais-je? no 675, Παρίσι 1965, σελ. 111 κ.ε. — για τη μετονομασία, σελ. 126.

6. Εκτός από τις αυτόνομες δημοκρατίες που αποσπάστηκαν από τη Σερβία, δημιουργήθηκαν μέσα στα όρια της Δημοκρατίας της Σερβίας η αυτόνομη επαρχία της Βοϊβοδίννας και η αυτόνομη περιοχή του Κοσσυφοπεδίου-Μετοχίας. Η Σερβία κατέχει από τότε έκταση 88.361 τ.χ., δηλαδή το 34,5% της συνολικής έκτασης της Γι-

ουγκοσλαβίας, ενώ την εποχή του Μεσοπολέμου ξεπερνούσε το 60%. Πρβλ. B. de Vos όπ. παρ., σελ. 112.

7. Μετά τη Σερβική Επανάσταση (1804 - 1830) και την ίδρυση της Σερβικής Ηγεμονίας (1834), η Σερβία επιδίωξε να παίξει ηγετικό ρόλο ανάμεσα στους Γιουγκοσλαβικούς Λαούς, αλλά και σ' όλα τα Βαλκάνια. Η πολιτική αυτή εκφράστηκε με το Nacetiπnje, το Σχέδιο, που εκπόνησε ο Ηλίας Γκαράσανιν το 1844 και που αποτέλεσε την κατευθυντήρια γραμμή της εξωτερικής πολιτικής της Σερβίας όλο το 19ο αιώνα. Πρβλ. Μ. Λάσκαρι, Το Ανατολικόν Ζήτημα, σελ. 200 Μ. Νυσταζοπούλου - Πελεκίδου, Οι Βαλκανικοί Λαοί, σελ. 140 κέ. Πρβλ. και D. Djordjević, Révolutions nationales, σελ. 73 κέ.

8. Για τη «μεγαλοσερβική» ηγεμονιστική πολιτική μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όλ. Μ. de Vos, όπ. παρ., σελ. 97 κέ.

9. Βλ. χαρακτηριστικά Ευ. Κωφού, Η Μακεδονία..., όπου παρ., σελ. 6 - 7 με τις υποσημειώσεις.

10. Πρβλ. Ευ. Κωφού, Ο Μακεδονικός Αγώνας, όπ. παρ., σελ. 22 - 23 υποσ. 55: Στα απομνημονεύματα του Χρήστου Τατάρτσεφ, προέδρου της Κεντρικής Επιτροπής της ΕΜΕΟ, σημειώνεται (Σόφια 1928): «Σκεφθήκαμε ότι μιά αυτόνομη Μακεδονία θα μπορούσε οργότερα να ενωθεί ευκολότερα με τη Βουλγαρία, ή, αν αυτό ήταν απραγματοποίητο, θα μπορούσε να καταστή ενοποιητικός σύνδεσμος μιάς ομοσπονδίας των Βαλκανικών Λαών» (Macedonia. Documents and Material, Σόφια 1978, σελ. 661 - 662).

11. Η ονομασία Βάρνταρσκα Μπανόβινα είναι αποτέλεσμα της αναδιοργάνωσης του 1931. Τότε καταργήθηκαν οι παλαιές ονομασίες και διοικητικές διαιρέσεις και, παράλληλα με τη μετονομασία σε Βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας (βλ. παραπάνω, υποσ. 4), οργανώθηκε το Κράτος σε εννέα μπανόβινες (διοικήσεις), οι οποίες πήραν το όνομά τους από τον ποταμό που τις διέσχιζε. Με τον τρόπο αυτό το νέο Σύνταγμα επιχείρησε να εξαλείψει τον τοπικισμό και να διασπάσει τα παλαιά σύνορα: Πρβλ. Μ. de Vos, όπ. παρ., σελ. 100.

12. Βλ. σχετικά Ευ. Κωφού, Η Μακεδονία..., σελ. 8.

13. Βλ. σχετικά Χ. Παπαστάθης, «L' autocréation de l' Eglise da la Mecédoine Yougoslave», Balkan Studies 8 (1967), σελ. 151 - 154.

14. Ήδη το 1976 ο Ευ. Κωφός, Η Μακεδονία..., σελ. 13 κέ. παρατηρούσε: «μέσα σε λίγα χρόνια συγκεντρώσαν στα Σκόπια εκατοντάδες χιλιάδες μικροταινιών από κρατικά, ιδιωτικά και εκκλησιαστικά αρχεία που με οποιοδήποτε τρόπο αναφέρονταν στη Μακεδονία. Χωρίς φειδώ υλικών μέσων, φωτογράφησαν επίσης χιλιάδες σελίδες από παλαιές εκδόσεις, βιβλία, φυλλάδια και εφημερίδες». Έτσι δημιουργήσαν ένα τεράστιο Αρχείο σχετικό με τη Μακεδονία, παρόλο που το υλικό αυτό δεν θα μπορούσε βέβαια με κανένα τρόπο να στηρίξει την άποψη για την ύπαρξη ενός χωριστού Μακεδονικού Έθνους.

15. Για τις πρώτες εκδόσεις, βλ. Ευ. Κωφού, Η Μακεδονία..., σελ. 9 και υποσ. 1-2. Από τα δημοσιεύματα αυτά το πιο βασικό είναι η Istorija na Makedonskijot Narod που προανέφερα (βλ. παραπάνω, υποσ. 3). Του έργου αυτού παρασκευάζεται δεύτερη πολυτομική έκδοση, γιατί η πρώτη θεωρήθηκε πιά ξεπερασμένη.

16. Τα παραδείγματα είναι πολλά. Αναφέρω χαρακτηριστικά ότι το έργο των αδελφών Κωνσταντίνου και Δημητρίου Μιλαντίνωφ, Bălgarski Narodni Pesni (=Βουλγαρικά Λαϊκά Τραγούδια), που εκδόθηκε στο Ζάγκρεμπ το 1861 και είχε μεγάλη διάδοση, επανεκδόθηκε πρόσφατα στα Σκόπια, με αλλαγμένο όμως τον πρωτότυπο τίτλο του σε Makedonski Narodni Pesni (Μακεδονικά Λαϊκά Τραγούδια).

17. Ευ. Κωφού, Ο Μακεδονικός Αγώνας..., σελ. 4 και υποσ. 7.

18. Του ίδιου, Η Μακεδονία..., σελ. 11.

19. Για τον όρο, βλ. Ευ. Κωφού, Η Μακεδονία..., σελ. 11.

20. Στο ίδιο, σελ. 11 - 12.

21. Βλ. χαρακτηριστικά S. Zografski, Egeiska Makedonia, Σκόπια 1951, σελ. 50: Για να αμφισβητηθεί η ελληνικότητα της Ελληνικής Μακεδονίας κατασκεύασαν μιά στατιστική για το έτος 1941, όπου αναφέρεται ότι στην Ελληνική Μακεδονία διαβιούσαν τότε οι ακόλουθες εθνικές ομάδες: 258.000 «Μακεδόνες», 250.000 Έλληνες, 210.000 Καραμανλήδες (δηλαδή πληθυσμοί που ήλθαν από τη Μ. Ασία με την ανταλλαγή), 80.000 Αρμένιοι, 74.000 Λαζοί κ.ά. Σ' αυτή τη στατιστική δεν περιλαμβάνεται ο πληθυσμός της Θεσσαλονίκης, της Χαλκιδικής και του νομού Κοζάνης, όπου θα ήταν πιο δύσκολο να γίνει πλαστογράφηση των αριθμών (πρβλ. Ευ. Κωφού, Η Μακεδο-

νία..., σελ. 12).

22. Βλ. χαρακτηριστικά U. Willeken, Alerandre le Grand le Παρίσι 1952, σελ. 15: «Ο Μέγας Αλέξανδρος ανήκει στη μικρή μειοψηφία των ανδρών εκείνων που εγκαινίασαν μιά νέα περίοδο στην παγκόσμια Ιστορία. Ίσως μάλιστα είναι ο μόνος που σφράγισε τον κόσμο με τη σφραγίδα της προσωπικής του βούλησης, με τέτοια δύναμη ώστε η εξέλιξη της ανθρωπότητας να παραμείνει επί πολλούς αιώνες κάτω από την επίδρασή του».

23. Πρβλ. Istorija na Makedonskijot Narod, τόμ. Α' κ.εφ. 20, κυρίως σελ. 45 (Πρβλ. τη βιβλιοκρισία του P. Charanis, Balkan Studies 13, 1972, σελ. 166 - 168). Πρβλ. Ευ. Κωφού, Η Μακεδονία..., σελ. 15 - 16.

24. Istorija na Makedonskijot Narod, τόμ. Α' σελ. 117.

24α. Βλ. Makedonskijat Văpros, Σόφια, Νοέμβριος 1968, ελλην. μετάφρ. ΙΜΧΑ, σελ. 9.

25. Βλ. P. Miljkovic - Pepek, «L' architecture chrétienne chez les Slaves Macédoniens à partir d' avant la mort du IXe siècle jusqu' à la fin XIIIe siècle», The 17th International Byzantine Congress, Major Papers (Washington D. C., August 3 - 8, 1986), Νέα Υόρκη 1986, σελ. 483.

26. Πρβλ. D. Vlahov, Makedonija. Momenti od Istorijata na Makedonskijot Narod (Μακεδονία. Στιγμές από την Ιστορία του Μακεδονικού Λαού), Σκόπια 1950, σελ. 11 - 12 (ελλην. μετάφρ. ΙΜΧΑ).

27. Πρβλ. P. Miljkovic - Pepek, όπ. παρ., σελ. 483 - 496.

28. D. Vlahov, όπ. παρ., σελ. 10 Πρβλ. Ευ. Κωφού, Η Μακεδονία..., σελ. 20 - 21.

29. Βλ. διεξοδικά Ευ. Κωφού, Ο Μακεδονικός Αγώνας, σελ. 9 κέ. και 15 - 16.

30. Πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την Βυζαντινή εποχή οι όροι αυτοί είχαν και διοικητική έννοια. Στην πρωτοβυζαντινή εποχή η επαρχία Μακεδονίας με έδρα τη Θεσσαλονίκη ανήκε στην επαρχία (praefectura) του Ιλλυρικού και εκτεινόταν περίπου στα γεωγραφικά όρια της «μειζονος» Μακεδονίας: βλ. Αγγελικής Κωνσταντακοπούλου, Ιστορική Γεωγραφία της Μακεδονίας (4ος - 6ος αιώνες), Ιωάννινα 1984, σελ. 19 - 26, όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία. Στη μεσοβυζαντινή εποχή, με την αλλαγή της επαρχιακής οργάνωσης και τη γενίκευση της θεματικής διοίκησης, ιδρύθηκε το θέμα Μακεδο-

νίας, που μαρτυρείται για πρώτη φορά το 802, και εκτεινόταν ανατολικά του Νέστου σε ένα μεγάλο τμήμα της Θράκης, δηλαδή δεν ταυτιζόταν με τα γεωγραφικά όρια της Μακεδονίας. Λίγο αργότερα ιδρύθηκε το θέμα Θεσσαλονίκης (842, 845/56), που εκτεινόταν στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, και το θέμα Στρυμόνος (899) στην Ανατολική.

31. Βλ. χαρακτηριστικά την έκδοση του Hr. Andonov - Polianski, Britanski Dokumenti za Istorijata na Makedonskijot Narod (= Βρετανικά έγγραφα για την Ιστορία του Μακεδονικού Λα-

ού), 1. 1797 - 1849, Σκόπια 1968, όπου παρά τις προσπάθειες παρερμηνείας ονομάτων και γεγονότων, ο αντικειμενικός μελετητής δεν θα μπορούσε να βρή στα έγγραφα αυτά των Βρετανών προξένων, πρακτόρων ή περιηγητών την παραμικρή ένδειξη για την ύπαρξη «Μακεδονικού Λαού». Αναφέρονται μόνον Έλληνες, Τούρκοι, Βούλγαροι, Σέρβοι και Αλβανοί, καθώς και η Μακεδονία ως γεωγραφική ενότητα. Πρβλ. τη βιβλιοκρισία του Α. Αγγελόπουλου, Balkan Studies (1968), σελ. 559 - 561. Βλ. επίσης Ευ. Κωφού, Η Μακεδονία..., σελ. 6 υποσ. 1, για τις

προξενικές εκθέσεις του 19ου αιώνα.

32. Βλ. Απ. Βακαλόπουλου, Ιστορία της Μακεδονίας. 1354 - 1849, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 1.

33. Είναι η αρχαία Ηράκλεια του Λύγκου - η Λυγκηστός — τα σημερινά Βιτόλια.

34. J. Cvijić, Remarques sur l'ethnographie de la Masédoine², Παρίσι 1907, σελ. 6 υποσ. 1.

35. Πρβλ. Κ. Μητσάκης, Macedonia throughout the Centuries. Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 10-11.

Συνεχίζεται

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΤΟΝ ΓΑΖΗ ΕΒΡΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟΝ ΣΙΕΧ ΛΕΑΗ

Συνέχεια από τη σελίδα 16

δημοσιεύματα, στην εφημερίδα «Φωνή της Νάουσας» (1961), των Εμμ. Βαλσαμίδη, Γ.Χ. Χιονίδη, Αστερίου Αποστόλου και Κ. Τσιώμη, για τον χρόνο κτίσεως και για τον ιδρυτή της Νάουσας, όπως και σε σημειώμά μου στο πανηγυρικό φύλλο (525/29.4.1962) της ίδιας εφημερίδας, με τίτλο: «Υπήρχεν η Νάουσα κατά τους βυζαντινούς χρόνους».

Ας σημειωθεί ότι στη μελέτη μου τούτη αναφέρω και το προαναφερμένο δημοσίευμα του Ι.Κ. Βασιλαδέλλη, επισημαίνω ένα αξιόλογο λάθος του και προαναγγέλλω ήδη τη μελέτη μου για τον Γαζή Εβρενός και για τα κτήματά του στη Μακεδονία (σημείωση 1 των σελίδων 236-237).

Β' «Ζητήματα ιδιοκτησίας - φορολογίας και διώξεις στη Νάουσα στα χρόνια 1870-1877. (Με βάση το φερμάνι επαναχορηγήσεως, 1830, της περιουσίας στους επαναστάτες και άλλα ανέκδοτα έγγραφα)», περιοδικό «Μακεδονικά», τόμος 19, 1979, σελίδες 93-123.

Τα έγγραφα τούτα μου χάρισε ο Εδessaίος φίλος (δικός μου και του περιοδικού «Νιάουστα») κ. Γεώργιος Τουσάκης, στον οποίο τόσα και τόσα οφείλει η νεώτερη Ιστορία της Μα-

κεδονίας.

Αξίζει, νομίζω, να σημειωθεί ότι την πρώτη (εκλαϊκευμένη) ανακοίνωση των εγγράφων τούτων έκαμιν στη «Νιάουστα», στο 2ο τεύχος, των μηνών Ιανουαρίου - Μαρτίου 1978, σελίδες 8-9, με τίτλο: «Οι διώξεις και οι φυλακίσεις των Ναουσαίων, από τους Τούρκους, στα χρόνια 1870-1877». Ας μου επιτραπεί, μάλιστα, να επισημάνω, ότι τούτη θα πρέπει να ήταν (και) η πρώτη συνεργασία μου με το περιοδικό αυτό, που συνεχίζει την, αξιόπαινη και αξιοθαύμαστη, έκδοσή του 13 ολόκληρα χρόνια...

Στην πιο πάνω (δεύτερη) μελέτη μου μνημονεύεται, (στις υποσημειώσεις) πλούσια βιβλιογραφία, στηνστην οποία αναφέρεται κατεπανάληψη, και η εργασία που προαναφέρθηκε, όπως και άλλες, του Ι.Κ. Βασιλαδέλλη, γύρω από τα προνόμια της Νάουσας (σημείωση 1 της σελ. 94), από τους φόρους των κατοίκων της (σημείωση 2 της σελίδας 98), από τον τεκέ του Τούρκου Σαχ Λεανή και από το βακούφι του Εβρενός (σημείωση 1 των σελίδων 98-99, όπου γίνεται, και πάλι, αναγγελία της, προσημειωθείσας, ετοιμαζόμενης μελέτης μου).

Είναι μεγάλο το βάρος της ευθύνης όταν αναφέρεται κανείς σε ό,τι ορίζεται με τον όρο Ορθοδοξία κι όταν προσπαθεί να προβάλει την αξία αυτής της πολλαπλής παρουσίας της Ανατολικής Εκκλησίας στη ζωή της ανθρωπότητας.

Η όποια αναφορά μας στην Ορθοδοξία περνάει από την Εκκλησία μας, εγγίζει το Έθνος, την παράδοσή μας, τη ζωή μας.

Η Ορθοδοξία είναι θεδαίως και παρελθόν, αλλά ως παράδοση λειτουργεί δυναμικά στη διαμόρφωση του παρόντος και του μέλλοντος.

Η Ορθοδοξία είναι φως, είναι ζωή, η παρουσία της Εκκλησίας στο σήμερα, είναι ο χθεσινός Χριστός, ο σημερινός Χριστός, ο Χριστός του αύριο, ο ένας και αυτός υπερχρονικός Χριστός.

Η Ορθοδοξία είναι σύμβολο, σημείο αναφοράς των αιώνων, σημαία στα χέρια των πιστών, δύναμη στον αγώνα τους για την εδραίωση της Βασιλείας του Θεού, στην δικιά τους ζωή και στον κόσμο.

Γι' αυτό και η Ορθοδοξία είναι καύχηση.

Με συνεπήρε ίσως η αγάπη κι ο θαυμασμός για την κληρονομιά μας, γι' αυτό που είμαστε ως ορθόδοξοι, ως Εκκλησία. Πολλοί όμως μιλούν για Εκκλησία απολίθωμα! Πολλοί μιλούν για Ορθοδοξία χωρίς πρόσωπο. Αφανίστηκε λένε το πρόσωπο της Ορθοδοξίας κάτω από τα μαλάματά της, μιλούν για χριστιανισμό, που μπήκε στο περιθώριο και ως δράση και ως λόγος.

Διερωτώνται, ακόμη και άνθρωποι που αναγνωρίζουν την προσφορά και τον πλούτο της Ορθοδοξίας, διερωτώνται για το ποιά μπορεί να είναι η θέση της στο σύγχρονο κόσμο, σ' έναν κόσμο που ψάχνεται αφού έζησε για ένα περίπου αιώνα κάτω από τη σκιά του κηρύγματος του θανάτου του Θεού.

Είπα στην αρχή ότι είναι μεγάλο το βάρος γι' αυτόν που μιλάει για την Ορθοδοξία.

Αλλ' ας ξεχωρίσουμε τις δύο περιόδους - πλευρές της Ορθοδοξίας. Τη μια πλευρά παρελθόν και την άλλη το μέλλον.

Τί είναι η Ορθοδοξία ως παρελθόν;

Η Ορθοδοξία είναι πρώτον τα ιερά γράμματα. Αυτά τα γράμματα για τα οποία ο Παύλος γράφοντας στον Τιμόθεο, λέγει: «Τα ιερά γράμματα οίδας, τα δυνάμενά σε σοφίσαι» (2 Τιμ. 3,15).

Και είναι για μας σήμερα τα ιερά γράμματα η Παλαιά Διαθήκη, η Καινή Διαθήκη, η σοφία των πατέρων της Εκκλησίας, η λειτουργική πράξη στην Εκκλησία μας, ο λόγος ο καλλιτεχνικός σε όλες τις μορφές του, αρχιτεκτονική, μουσική, ζωγραφική, ποίηση κ.ά.

Είναι δεύτερο η Ορθοδοξία δίωση προσωπική και διαπροσωπική των μυστηρίων της ζωής, του μυστηρίου της σωτηρίας. Είναι δρόμος υπερβατικός, νίκη κατά του θανάτου, ένα διαρκές Πάσχα.

Και τρίτο η Ορθοδοξία είναι επιλογή των ορθών θέσεων, θέση απέναντι στην άρνηση, έξαρση ενός πηγαίου, γνησίου φρονήματος, έκφραση δάθους πνευματικού, αναστήλωση του ανθρώπου σε κάθε εποχή.

Και είναι φυσικό εφ' όσον η Ορθοδοξία κινείται μέσα στο χώρο και το χρόνο, εφ' όσον είναι θέση στα προβλήματα του ανθρώπου, στα κοινωνικά προβλήματα, μπορεί και πρέπει να συμμετέχει και να πρωτοπορεί στην υπεράσπιση και των εθνικών δικαιών. Και ειδικά για το Έθνος μας η συμβολή της Ορθοδοξίας στην Παιδεία του Έθνους, στην Ελευθερία του ως ιδανικού, αλλά και ως πράξεως, στην αντιμετώπιση των πρόσθετων απειλών από τον «Εθνοφυλετισμό», όπως τον έζησε ο

τόπος στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα, και είναι περὶ ἔργο ὅτι και σήμερα ζούμε μίαν ὑποπτη αναζωπύρωση αὐτῶν τῶν ἀπειλῶν, ἡ συμβολή τῆς Ορθοδοξίας ἦταν γενικά καθοριστική στήν πορεία τοῦ ἔθνους. Τῆς οφείλουμε και ὡς Ἕλληνες πολλὰ, και ὡς Μακεδόνες Ἕλληνες τα πάντα.

Κι ας ἐρθομε να δοῦμε τί εἶναι Ορθοδοξία ὡς μέλλον.

Η Ορθοδοξία είναι: 1. Πνοή, 2. Πρακτική και τακτική, 3. Είναι θέση στα σύγχρονα προβλήματα, 4. Είναι συνέγερση.

Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει ανάγκη αυτής της πνοής, αυτής της πρακτικής και τακτικής. Έχει ανάγκη αντιμετώπισης των σύγχρονων προβλημάτων, που τελματώνονται και τον αποτελματώνουν. Έχει ανάγκη συνέγερσης για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων και τη δημιουργία προοπτικής.

1ον. Θέλουμε Παιδεία. Είναι δέβαιο. Έχουμε ανάγκη σοφίας, ανάγκη επίγνωσης. Και τα ιερά γράμματα έχουν μοναδική δύναμη.

Εδώ επίκαιρα θα αναφέρω ένα απόσπασμα από τον πρόλογο του Σεφέρη στο βιβλίο του Άσμα Ασμάτων. «Μεταγραφή»: «Είναι αλήθεια παράδοξο να το αναλογισθεί κανείς, πως ένας λαός Χριστιανικός και Ορθόδοξος, ο πιο Χριστιανικός και Ορθόδοξος του κόσμου, έζησε τους τελευταίους αιώνες - δεν ξέρω πόσους - σε μια μισοσυνειδητή σιμείωση με τα Ιερά Γράμματά του».

2ον. Έχουμε ανάγκη ὕψωσης τῶν συμβόλων. Στό πνεῦμα τό Δυτικό, θέλει δουλειά, οφείλουμε να ὑψώσουμε τό πνεῦμα τῆς Ανατολικῆς Εκκλησίας, τό πνεῦμα τῆς αγάπης, τῆς ελευθερίας, τῆς μυστικῆς ὑέρας τῶν ὁρῶν που περιορίζουν ἔως και καταλύουν τήν ἀνθρώπινη ἀξία.

Συνέχεια στή σελίδα 29

Παροιμίες που λέγουντι στη Νιάουστα

ΟΥΝΟΜΑΤΑ

● «Τα καλά του Γιάννη μας αρέζουν του Γιάννη δεν τουν θέλουμι». Τα καλά της μάνας κι του μπαμπά, του φίλου, του γείτονα τα θέλουμι αμά αν χρειαστεί καμνιά φρας να τους δουθήσουμι μας κακουφαίνητι.

● «Να σι κάψου Γιάννη να σί' αλείψου μίξα». Να στουν φκιάσου πρώτα τον χατά κι' ύσταρνας να σι καλουπχιάνου.

● «Γιάννη, Γιάννη κουλουβέ τί σι φίληψαν ιχτέ λάχανα κι λάπατα ντιγιό πουρδές ανάπουδα». Ετσι πειραζάμι τους Γιάννηδες όντας επιζάμι στου μαχαλά. Το ληγάμι τραγουδώντας.

● «Μαρμάγκου Βαγγιλή». Λέγητι για μνιά γυναίκα μαρμάγκου.

● «Όλα τάχει η Μαριουρίτσα μούγγι ου φιριτζές την έλειπειν». Αυτή δεν είχειν καν τίπουτας κύταζειν να δάλει κι φιριτζέν. (Ένα τσίπινου που σκιπάζουν του πρόσουπου). Όντας κανένας δεν έχει τα απαραίτητα κι κυττάζει τα τρανά.

● «Βρήκειν ου Θίλπας του Ναθαναήλ». Απ' του ιθαγγέλιου δγαίνει η παροιμία κι λέγητι για ανθρώπους που τιργιάζουν. Όπουσ λέν όμοιους τουν όμοιουν κι κουπριά στα λάχανα.

● «Όπου Γιώργους κι μάλαμα». Απ' του γνώριμου του τραγούδι που πινάει του Γιώργου.

● «Γιάννης κιννάει Γιάννης πίνει». Αυτός που τα φκιάνει κι τα γέθητι μουναχός του όπους κι ου νταβρινιάρης πίνει απ' τα πχιουτά που θα δώσει στην πιλατεία.

● «Άλλαξειν ου Μανουλιός έδαλειν τα ζντράνια του αλλοιώς (ή τη σκούφκια του αλλοιώς)». Δεν άλλαξειν σι τίπουτας είναι ίντιγους.

● «Δεν είναι Γιάννης είναι Γιαννάκης». Ου ίντιγους είναι δεν άλλαξειν τις ίδιες κουθέντις λέει.

● «Έστρουναν κι φουκαλνούσαν του Μπουζίνου καρτιρούσαν». Λέγητι για τις γυναίκες που κάθε μέρα φκιάνουν τις ίδιες δουλειές στη λάτρα του σπιτιού. Αυτό του σπι-

Του Νίκου Σπάρτσον

χάκι είναι του Κουσαντούλη. Ου Μπουζίνους γένουνταν καλό καρναβάλι στη Νιάουστα.

● «Πότι ου Γιάννης άχιστους κι τώρα τσαρλισμένους;» Είναι ίντιγους δεν αλλάζει, άτσάλος κι αδιόρθουτος.

● «Σαρανταπέντε Γιάννηδες ενός κουκόρου γνώση. Κι αν πεις κι για Νικόλαδεις χρειάζονται άλλοι τόσοι». Πιργιλούν τους Γιάννηδες για αλαφρόμνιαλους κι τους Νικόλαδεις.

● «Τί είχες Γιάννη τ' είχα πάντα, τί έφκιανεις; καντίπουτας». Όντας δεν φκιάνουμι μι επιτυχία μνιά δουλειά, δεν τα καταφέρνουμι να τα βγάλουμι πέρα.

● «Φουδάτι ου Γιάννης του Θιργιό κι του Θιργιό του Γιάννη». Φουδάτι ου ένας τουν άλλου.

● «Χόρηζει μαρί Σουσου τήρα κι απου πίσου σου». Οι Πόντιοι τη λεν αυτήν την παροιμία σι τραγούδι. Προμηθεύει νάχουμι του νου μας.

● «Του Κουτρούλιου γάμους (ή του πανηγύρι) γένητι». Μαλιουδράσει, καυγάς, ή αναμπουμπούλα, ανακατουσουρά.

● «Καλή σου μέρα Γιάννη κουκιά σπέρνου». Ισύ τουν ουμιλάς κι αυτός κάμει του χαζό δε σι κυτάζει. Τουν ρουτάς κι δεν απηλουγιέτι.

● «Άγια Βαρβάρα θαρδαρώνει, Άγιος Σάββας θαδανώνει, Άγιος Νικόλας παραχώνει κι Άγιος Θανάσης ξαναχώνει». Είναι όλες οι γιουρτές μαζουμένες η μνιά κουντά στην άλλη κι έδουσαν στους Αγίους κι απου μνιά δουλειά.

● «Τ' Άγια Αντρέα αντριώνει

του κρύγιου». Η γιουρτή πέφτει στις αρχές του χειμώνα τότες που σχιρνάει του κρύγιου που όπους λεν ου χαβάς ντιγκλέντισειν.

● «Έρθειν κι η Παπαντή που μαζώνει τις γιουρτές μι του αντί». Όπουσ στ' αντί μαζώνητι του υφάδι απ' τουν αργαλιό έτσι κι η Παπαντή αμα έρθει μπιτιζουν οι γιουρτές.

● «Άγια Ιγνάτης μπουγνάτης». Στις 20 του Δεκέμβρη τ' Άγια Ιγνάτη έσφαζαν τα γουρούνια που κύτταζαν στου σπίτι για τα Χριστού για τ' αυτό τουν είπαν κι μπουγνάτη, γιατί μπουρλιαζαν τα γουρούνια για να λιώσουν νουρίς τη λιγδα κι να φκιάσουν τα λουκάνικα.

● «Θύμουσειν η Θυμινιά». Για έναν ή για μνιά που κάκιουσειν.

● «Ουπου γάμους κι χαρά τρέχα Γιάννη μασκαρά». Παντού παγαίνει ακάλιστους, παντού φκιάνει δίζιτες. Ούπου ντούμ κι αυτός μπούν.

● «Γκόγκους πήγεις Μίχους ήρθεις». Δεν έφκιασεις καντίπουτας. Όπουσ πήγεις έτσι γύρισεις.

● «Ου Γρηγόρης εγρηγόρει κι ου Μιλέτης εμιλέτα κι ου Γρηγόρης μας επήρε του Μελέτη τη γυναίκα». Οι δραστήριοι κι οι σέρτικοι κινδύουν, οι γιαδάσθηδι χάνουν.

● «Γιαγκαηλές του Ντίνι». Δεν τραδώ ντίπ γκαηλέν, δε μι μέλει καν.

● «Κάψει ουζιά φκιάσει Νικόλαν, κάψει φράψου Κουσαντίνου κι αν ρουτήσεις για του Γιάννη όποιου ξύλου θέλεις κάμει». Οι Γιάννηδοι είναι πλειότιροι απ' τα ουνόματα.

● «Δεν αρτιρνάει απ' του Σιάρκου να φάει κι ου Καραμάνης». Σιάρκους κι Καραμάνης είναι ουνόματα απου σκυλιά κι όπους τα σκυλιά έτσι κι μικροί λαίμαργοι άνθρωποι δεν δίνουν καν τίπουτας στους άλλους δε δίνουν τουν Άγγιλό τους νιρό που λεν.

● «΄Οντας καλουθιρίζουμε γειά σου κυρ Μιλτιάδη, κι όντας αλουνίζουμε τί θέλεις μπρέ κασιντιγιάρη;» Όπως λέμει τ' ανάπουδα, έλα Γιάννη να σκάψουμε, ούτι ιγώ ούτι τα πιντιγιά μου έλα να τριγήσουμε κι γω κι τα πιντιγιά μου. Τ' αφιντικά την ώρα της δουλειάς σι καλουθέλουν κι όντας έρχητι η ώρα της απουλαθής κάμουν πως δε σι ξερουν.

● «Μη σι μέλλει Μαριουρή ξένη πίττα κι άν καγεί». Για ξένους γκαηλέδες να μη σι μέλλει.

● «Τα λόγια σου κι του Πασκάλη τα χάπχια». Λόγια στουν αέρα, πάρει λόγια κι χτύπα στουν τοίχου.

● «Ου Μανώλης μη τα λόγια χτίζει ανώγεια κι κατώγια». Μη τα λόγια αμπουρούμι να φκιάσουμε ούτι θέλουμε μη τα έργα τί γένητι;

● «Ούπου κόσμος κι Κουσμάς». Απού καλουσύνη συλλουγιούμισι κι τους αλλουούς.

● «Όσα ξέρει ου Κουσαντής δεν τα ξέρει άλλους κανείς». Μιρικοί που τους πιρνούμι για χαζούς ξέρουν πλειότιρα από τη μας.

● «Τ' άφιρειν ου Ντιγιάβουλους κι η σκούφκια του Μιχάλη». Καμινιά φρας γένουντι κι αναπουντιγίες που φέρνουν ζαράργια.

● «Ου κόσμους καίγητι κι η Μάρου στουλίζητι (η κούρδα στουλίζητι)». Όξου γένουντι πατσιαρούσκια κι αυτός του χαδά του δεν τουν μέλει καν κι καν.

● «Αυτά είναι τα κουμπιγιά της Αλέξινας». Θέλει να ξέρεις τουν τρόπου να ιπιτύχεις, να ξέρεις του κουλάι.

● «Χρυστάει στου Μιχάλη αυτός». Είναι ουλίγου χαζός.

ΖΝΤΡΑΝΙΑ (Ρούχα)

● «Κι ύσταρνας βάλει τη σκούφκια σου στραβά». Όντας δα παν όλα καλά, όντας μπιτίσουν σουστά οι δουλειές.

● «Σήκουστη σκούφκια σου να μη βαρέσεις». Δεν τα καταφέρνεις ισύ όσου ιγώ, δεν μι φτάνεις, ιγώ

σι απιρνώ σι όλα.

● «Παπούτσι απ' τουν τόπου σου κι άς είναι αμπαλουμένου». Γαμ πρόν ή νύφη να πάρεις απ' τουν τόπου σου κι άς είναι κι κατώτιροι.

● «Τουν έβαλαν τα ντιγιό τα που δάργια σι ένα γιμινί». Τουν στρίμουσαν, τουν ζόρισαν, τουν ανάγκασαν να πέσει υπό.

● «Μας έβαλειν φέσι». Τουν εδουκάμι δανεικό κι αγύριστα.

● «Ράβει ξύλουνι δουλειά να μισι λείπει». Φκιάνεις, φκιάνεις τσι-αλαστάς αμα δεν τα καταφέρνεις. Μούγγι σι δουλειά να βρίσκεισι.

● «Έμασειν τα δριμένα τουν κι έφυγειν». Έφυγειν αντρουπχιασμένους, δεν έφκιασειν καν τίπουτας.

● «Φιλάει κατουρημένεις πουδιές». Απού ανάγκη μιγάλη πέφτει υπό, παρακαλάει.

«Βγήκειν απ' τα ρούχα του». Θύμουσειν πολύ αψιώθηκειν.

● «Τουν έδουκαν τα γιμινιά στου χέρι». Τουν έντιγιουσαν, πήρειν πουδάρι, έφυγειν αναδλα.

● «Ποιός ξέρει απού που βαστάει η σκούφκια του». Δε ξέρουμε απού πού είναι, απού ποιό χουργιό χουργιάτης.

● «Φύλαξει τα ζντράνια σου νάχεις τα μισά». Φυλάξου απού κλιψιές, φύλαξει τα πράγματά σου.

● «Του ήρθειν γάντι». Τουν ταίρι γιασειν καλά.

● «Απόμεινεν πανί μη πανί». Η τσέπη του δεν βρουντάει, δεν έχει μία.

● «Βγήκαν τ' άπλυτα στου μιγντάνι». Φανερώθηκειν, τουν κατάλαβαν, έμαθαν τις στραδουμάρες που έφκιασειν.

«Μας έγραψεν στα παλιά του τα παπούτσια». Δεν μας λουγάργιασειν καν κι καν, έφκιασειν του κιφாலιού του.

● «Φάτι μανίκια». Από την ιστορία του Χότζα που πήγειν ανάλαγους σι σουφράν κι δεν τουν έδουκαν σημασία κι όντας τουν ξανακάλησαν έβαλειν κινούργιου σουλτούκου μη φαρδιά μανίκια, τουν έβαλαν στην καλύτερη τη μιριά κι

αυτός αχίρνισεν να ρίχνει φαγί στα μανίκια του λέγοντας φάτι μανίκια. Κακά τα ψέματα όποιους αντίνιτι καλά τουν κυττάζουν πλειότιρου. Έχει τρανύτηρον ιχτιμπάρι.

● «Ξισκάει τα ζντράνια του». (Διαριγνύει τα ιμάτιά του). Λέει τάχα άδικα τουν κατηγορούν κι αυτός δεν έφτιζειν.

● «Άλλαξεν ου Μανουλιός κι έβαλειν τα ρούχα του αλλοιώς».

● «Άλλαξεν η πάπχια κι' έβαλειν τα σάπχια άλλαξεν κι' η χήνα πάλι αυτά ικείνα». Δεν άλλαξεν καν κι καν τα ίδια ζντράνια έβαλειν.

● «Απουλνάει του ζουνάρι του για καυγάν». Κάναν κιρόν στην Αθήνα ήταν οι απάχιδοι πόβαναν ζουνάργια κι' έκαμαν του μάγκα. Για να μαλώσουν ιξιπιτούτου απουλουόσαν του ζουνάρι τους κι' όποιους του πατούσειν απού αλάθουν αχινούσαν να μαλώνουν. Η παροιμία λέγητι για τ' αυτούς που θέλουν καυγάν κι φασαρία.

● «Τέτχιου κιφάλι τέτχια σκούφκια». Τα χρόνια ικείνα όλοινοι μικροί - τρανοί έβαναν σκούφκιες που να τιργιάζουν μη του κιφάλι τους. Τώρα η παροιμία λέγητι για τ' αυτόν που παγαίνει γυρεύοντας που την παθαίνει μοναχός του. Τάθει-λειν κι τάπειθειν.

● «Τρώγητι μη τα ζντράνια του». Δεν έχει μι ποιόν να τσακουθεί σι καυγάν κι φαγώνητι μοναχός. Αχ ιγώ ου κιαρατάς!

● «Παλιά αμπαλώνεις ράματα χάνεις». Μούγγι κόπουν φκιάνεις όντας αμπαλώνεις παλιά ούτι κι άν.

● «Φάει ούτι σι ουρέγητι κι φόρα ούτι σι πρέπει», λέμι στη Νιάουστα, γιατί οι Νιαουστινοί ήταν πηρήφανοι κι ήθειλαν να αντίνουντι καλά.

● «Στινός κουρσές μας γίνηκεις». Η παροιμία είναι νιότρη γιατί οι πάλιές δεν έβαναν κουρσέδες γιατί είχαν μακρυά φαρδιά φουστάνια που δεν χρειάζονταν κουρσέν. Η παροιμία έχει νόημα για τ' αυτούς που

μας ζουρίζουν. Τσιάμικους νταμπάκους.

● «Έβαλιν του βρακί σαρίκι». Γίνηκεν για πιργέλοιου στουν κόσμου, ιξιφιλίστικειν.

● «Δεν έχει βρακί στουν κώλου του». Είνι ιφτουχός.

● «Κώλους ξιδράκουτους». Δε βαστάει ακρυφό, όλα τα λείει.

● «Έκουψιν του μανίκι για ν' αμπαλώσει του πανταλώνι». Φτώχεια κι του γουνέων που λέν, μαύρα κι' άραχνα.

● «Άμνιαλους βρακί εφόρει κι' κάθι πάτημα το εθώρει». Μικρά πιντ για όταν είμασταν όλου του καλουκαίρι πιρπατούσαμε ξυπόλυτοι γιατί τα γιμινιά ήταν ακριβά κι μας τ' αγόραζαν οι γουνείς μας την Πασκαλιά τις πλειότεριες χρονιές. Όντας τα φουρούσαμε όλου τα κυτταζάμι κι απού καμινιάφρας σκουνταφτάμι γιατί δεν ιγληπάμι την πέτρα αμπρουστά μας.

● «Απού Μάρτη πουκάμισου κι' απού Αύγουστου σουλτούκου». Αλλάζει ου κιρός, ζισταίνει του Μάρτη κι τουν Αύγουστου μιτά τις δικαπέντι κι ύσταρνας απού καμινιά βρουχή έφθυγαν οι κόσμοι απ' του Σέλι κι' απ' τη Γραμμένη.

● «Αυτά είναι τα κουμπιγιά της Αλέξινας». Οι δουλειές γένουντι όχι μη κόπουν αμά πλειότεριον μη τρόπουν. Θέλει νάχεις έξυπνους τρόπους για να ιπιτύχεις.

● «Ξισκίζει τα ρούχα του». Είνι πολυύ θυμουμένους.

● «Κατά του δικό σου πήχου πανί δε σι πουλούν». Τα πράγματα δε γένουντι ντάιμα όπους τα θέλουμι, σύμφουνα μη τη δική μας θέληση.

● «Δε ξέρουμι απού πού βαστάει η σκούφικια του». Δεν ξέρουμι απού ποιο χουργιό είναι.

● «Τί πληρώνεις την τσόχα ή τα ραφτικά;» Του πράγμα είναι φτινό, δεν πληρώνεις πουλλά.

● «Η σκούφικια του είναι γιουμάτη ντγιαβόλους». Είναι πολυύ έξυπνους, τιτραπέρατους.

● «Έχου ράματα για τη γούνα

σου». Έχου πουλλά να σι ψάλου, έχου κι γω να σ' απαντήσου, να φκιάσου τα ίντγια μη τη σένα.

● «Τί σι λείπει κασιντγιάρη σκούφικια απού μαργαριτάρι». Τάχα όλα τάχεις μούγγι η σκούφικια σι μάρανειν όπους λέν, όλα τάχει η Μαριουρίτα μούγγι ου φιριτζές την έλειπειν, αφού δεν είχαν καντίπουτας.

● «Είνι της κάπας μου μανίκι». Δεν είναι συγκινης μου, είναι μακρινότιρος απού τρίτους αξάδαρφους.

● «Όντας ου ράφτης κόφτει τσόχα τη δική του βγάζει πρώτα». Όπως κι' ου παπάς πρώτα τα γένεια του ηυλουγεί, έτσι κι ου πάσα ένας πρώτα του συμφέρουν του κυτάζει.

● «Του ιφτουχού τα ρούχα ντγιό δουλές τα λεν μυγιά», γιατί τα φουρούν πλειότεριον κιρόν για οικουνουμία.

● «Τόνα τσαρούχι κι τάλλου παπούτσι». Οι άτσαλοι φουρούν αταίρ γιαστα ζντράνια.

● «Τρανό μανίκι». Μιγάλος μπιλιάς, δύσκουλη δουλειά.

● «Ποιόν δα παντριφτής αυτόν του ξιδράκουτου;» Τουν ιφτουχό;

ΜΕΡΓΙΑ ΑΠ' ΤΟΥ ΚΟΥΡΜΙ ΜΑΣ

«Όποιους δεν έχει μνιαλό έχει πουδάργια». Όποιους δε σκέπτει σουστά απουσταίνει πλειότεριον. Άσκηπτους νους διπλός ου κόπους όπους λεν.

«Τα πουλλά τα χέργια ηυλουγμένα, τα πουλλά τα στόματα καταραμένα». Τα χέργια δουλεύουν, δουθούν μούγκι μη τα λόγια καν τίπουτας δε γένητι. Κι τα πουλλά τα στόματα μούγγι για λάβα κι φασαρία είναι.

● «Χέργια τιμημένα χέργια δρώμνια». Ανάλογα μη τις πράξεις.

● «Τόνα χέρι νίδει τ' άλλου κι τα ντγιό του πρόσουπου». Αυτό γένητι όντας ου ένας δουθάει τον άλλου.

● «Να μη ξέρει του ζιροβί τί φκι-

άνει του διξί του χέρι». Όντας θέλεις να κάμεις του καλό φκιάσου χουρίς πρηφάνεια να μη ξέρει καν κανέναν. Φκιάστου του καλό κι ρίξτου στου γιολό.

● «Σι ξένητι του πλόχειρου», παράδεις δα πάρεις.

● «Σι ξένητι η μύτη ή σι παίζει του μάτι» σι κατηγορούν. Όντας φταρνίζησι σι αναφέρουν, σι θυμιούντι.

● «Έχεις γρόσια, έχεις γλώσσα». Όντας βρουντάει η τσέπη σου ξέρεις κι ουμιλάς, έχεις άλλουν αέραν, φέρνησι αλλοιώς.

● «Ποιός γκαβός δε θέλει μάτχια». Όντας μας δίνουν κάτι κι μας συμφέρει ή φκιάνουν καλουσύνη για τη μας, όλοι τα θέλουμι.

● «Κι οι τοίχοι έχουν αγκιά, κι οι κάμποι μάτχια». Μυστικό δεν υπάρχει εύκουλα. Όλα βγαίνουν στου φανηρό, κι στου μιγντάνι.

● «Φτύσουν κόρφου σου». Μακάρι να μη γένει αυτό του κακό. Χτύπα ξύλου που λεν.

● «Τουν τρώει η ράχη, πιστρέφη τουν τρώγητι». Παγαίνει γυρεύοντας που λεν. Ανακατώνητι πουλύ σι ξένεις δουλειές.

● «Όλα τα δάχτυλα δεν είναι ίσια». Όπους κι όλοι οι άνθρωποι δεν είναι ίντγιοι, κάθε ένας έχει τους δικούς του τρόπους.

● «Ποιό δάχτυλο δα κόψεις κι δε δα σι πουνέσει». Όλα τα πιντγια της ίντγια τ' αγαπάει η μάνα, όποιου κι αν χάσει δα υποφέρει, όποιου κι αν αρουστήσει δα νάχει τρανόν γκαηλέν.

● «Πήγειν για μαλλί κι βγήκειν κουρημένους». Πήγειν να φκιάσει σι άλλουν ζαράρι μα την έπαθειν ου ίδιους.

● «Δε μύρισα τα δάχτυλά μου». Απού πού να ξέρω, απού πού να απηκάσου αυτό που γίνηκειν; Τα δάχτυλα δε μυρίζουν.

● «Μαύρισειν του μάτι μου». Μπιζέρισα, απόκαμα, απόστασα.

● «Καλύτηρας να σι βγει του μάτι, παρά του όνουμα». Γιατί αμα σι βγει του όνουμα δεν έχει θερα-

πεία. Όλοι δα σι περιφρουνησουν.

● «Τουν τραβάει απ' τη μύτη, σήκου μάρου, κάτσει» τουν φκιάνει ούτι θέλει, είναι πιχνίδι στα χέργια του.

● «Η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει αμά κόκκαλα τσακίζει». Τα αχαμνά τα λόγια σι καρφώνουν, σι φκιάνουν έναν παράν. Η φαρμασόνικη η γλώσσα σι φκιάνει φουκαλίδι.

● «Τόσου τουν κόφτει», δεν κατσηβάζει η γκλάβα του, δεν αμπουρεί να καταλάβει.

● «Βάνει τη μύτη του παντού». Παντού στριμώνητι, παντού πιπέρι μαύρου, φυτρώνει εκεί που δεν τουν σπέρνουν.

● «Τα δαχτυλίντγια αν έπισαν, τα δάχτυλα απόμειναν». Κι' αν έχασει κανένας τα έχει του, η αρχουντγιά του απόμεινει. Του ιχτιμπάρι του έχει γιατί για ένα ιχτιμπάρι ζούμι.

● «Του πρόσουπου του ανθρώπου είναι σπαθί». Αλλοιώς μπιτιίζουν οι δουλειές όντας παγαίνεις ου ίντγιους πρόσουπου μι πρόσουπου κι αλλοιώς όντας στέλνεις άλλουνους. Μι χιριτήματα δε μπιτιίζουν οι δουλειές.

✧ «Του αίμα νιρό δε γένητι». Του αίμα, η συγγένεια δεν αμπουρεί να αλησμουνηθεί κι αν μαλώνουν κι αν αλείφουντι οι συγγενείς, πάλι ταχειά πούσει ιάμι.

● «Έχει μακρύ χέρι». Του χέρι του πειράζει είναι κατσικουκλέφτης.

● «Γιλούν κι τ' αγκιά του». Είναι χαρούμινους. Όλα δέξα τουν πήγαν.

● Του ινάτι δγάζει μάτι. Του ινάτι δεν είναι καλό πράγμα, σι κάμει να στιναχουρηθείς κι συ κι οι τρουγιούρου απ' τη σένα.

● «Του μνιαλό σου κι μνια λίρα κι του μπουϊατζή ου κόπανους». Δε ξέρεις καν τίπουτας, αυτοί που σ' είπαν είχαν αλάθους. Τάχα μη τη λίρα, σι δίνουν κι ριγάλου, κι του μπουϊατζή ου κόπανους δεν έχει καν κι καν αξία.

● «Μη τ' αυτό του πλιυρό να κοιμάσει». Σήμιρας λεν: Έτσι είναι αν

έτσι νομίζιτι. Δεν είναι έτσι όπους τα ξέρεις.

● «Απόμεινει μη του δάχτυλου στου στόμα». Δεν του απόμεινει τί πουτας, όλα τάχασειν, όλα τις τα πήραν.

● «Πλέρουσειν τα μαλλιά απ' του κιφάλι του». Πλέρουσειν πουλλά, όσες οι τρίχες πόχει στου κιφάλι του.

● «Δεν ιδρώνει τ' αυτί του». Δε ραϊζήτι δε συκλιτιζήτι, δεν έχει νε αντρουπή, νε ριτζνάν.

● «Αυτινοί οι ντιγίό είναι κώλους κι δρακί». Είναι γιρά διμένοι, φίλοι.

● «Τήραμι μι ένα μάτι να σι δω μι τα ντιγίό». Βόθα μι να σι δουθήσου, υπουστήριξέ μι να σι υπουστηρίξου.

● «Μι άφηκειν στου πουδάρι του». Γίνηκα αντικαταστάτης.

● «Μ' έφκιασειν πουδαρικό». Ήρθειν πρώτους χρουινάρα μέρα, ήρθειν πρώτους σι κινούργιου μαγαζί, ήρθειν πρώτους πιλάτης, μ' έκαμειν σιουφτέν.

● «Μάλλιασειν η γλώσσα μου να σι προμυθεύου». Απ' τα πουλλά πε κι πε η γλώσσα έβγαλειν μαλλί.

● «Ου ψηλός είναι δούλους του κουντού». Γιατί όντας δε φτάνει ένα πράγμα ου κουντός ου ψηλός τουν δουθάει.

● «Παίζει η κοιλιά μας τσαμπουράν». Γουργουρίζουν τ' αντίρά μας, πεινούμι, θέλει να φάμει.

● «Βγήκειν ασπρουπρόσουπους». Δεν αντρουπχιάστηκεν, τα κατάφειν καλά.

● «Μάτγια που δε γλέπουντι α-γλήγουρα αλησμουνιούντι». Ξιμακραίνει η φιλία κι η συγγένεια άμα αργούμι να δούμι τα αγαπημένα μας προσούπουτα.

● «Δεν έχει πού να βάλει του κιφάλι του». Ένα κιαραμίδι να κάτσει απού κάτου. Έχει πουλλές δουλειές δε ξέρει απού πού να α-χιρνίσει.

● «Όλα γένουντι μούγγι του σπανού τα γένεια δε φυτρώνουν». Όλεις οι δουλειές μπιτιίζουν μούγγι πουλύ ουλίγεις δε μπιτιίζουν. Αυ-

τή η παροιμία δίνει γκακρέτι στους ουλιγόψυχους.

● «Όσου να σηκώσει τόνα πουδάρι, βρουμάει του άλλου». Αργά τα γιδουπρόδατά μου που λεν. Είναι τιμπέλης, δε σπαρνιέτι.

● «Τραβάει τα μαλλιά του». Είναι πουλύ στιναχουρημένους, πουλύ θυμωμένους.

● «Μιτριούντι στα δάχτυλα». Τόσοι ουλίγοι ήταν.

● «Τα μάτγια σου δικατέσσιρα». Νάχεις του νού σου, να προσέχεις.

● «Ούτι μούτρα δείχνεις στου γυαλί, τέτχια σι δείχνει». Κι η ζουή είναι σαν καθρέφτης, όπους δα φερθείς, έτσι δα σι φερθούνι.

● «Φιδγάτι πουδαράκια μου να μη σας χέσει ου κώλους». Φιδγάτι απού ανθρώπους που δε σας χου-νεούν, φιδγάτι απού ανθρώπους κατώτιρους απ' τη σας, να μη σας αντρουπχιάσουν.

● «Σα βρήκειν μπόλικου μέλι (λάδι) αλείφει κι τουν κώλου του». Σαν βρήκαμι μπόλικου πράγμα του παραφκιάνουμι.

● «Δεν είδα καλό απ' τα μάτγια δα ιδώ απ' τα φρύντγια». Δεν είδα καλό απού κεί που καρτιρούσα, απού ειδικούς φίλους δα ιδώ απού άγνωστους;

● «Δώσει μη τα χέργια κι παλάγισει μη τα πουδάργια». Έτσι είναι του αλάγισμα θέλει πουδαργια του δόσιμου δε θέλει, είναι μαί εύκολου.

● «Η μύτη να την πέσει δε δα σκύψει να την πάρει». Μιρικοί ή μιρικές είναι πουλύ ψουρουπιρήφανοι κι ακατάδιχτοι.

● «Κώλους για άδραστου γάλα». Άνθρώπους χουρίς τ' αξία, χουρίς τιμή, δεν τουν δίνουμι σημασία.

● «Μη του νου του πανηγύργια φκιάνει». Ουνους μας ούπου θέλει παγαίνει, ούτι θέλει φκιάνει, αμα τουν αφήνουμι.

● «Φουβιρίζει τουν κώλου του να μη χέσει του δρακί του». Παίρνει τα μέτρα του, όλοινοι θέλουν κι απού μια φουβέρα.

● «Όσα περιγυλούμι μας έρχουν-
τι στου κιφάλι». Δεν κάμει να πιρ-
γυλούμι τους άλλουνους μι ψουρου-
πιρηφάνεια, γιατί έχει ου κιρός γυ-
ρίσματα, όπου λεν, δα μας έρθουν
κι μας.

● «Άλλα λέει η τχιά μου κι άλ-
λα ακούν τ' αφκιά μου». Όντας γη-
ράσει ου άνθρουπους, όλα τα ζαβά-
λια τουν έρχουντι, δεν ακούει, δε
γλέπει καλά, είνι αμά κι μινικοί που
δεν ακούν.

● «Μαθαίνει τέχνη (μπαρμπέ-
ρης) στου κασιντιγιάρη του κιφάλι».
Μαθαίνει σι θάρους απού άλλου-
νους, τζιρμιτάει άλλους.

● «Απου χείλη σι χείλη του μα-
θαίνουν χίλιοι». Τα μυστικά δεν κρύ-
βουντι άν του μάθουν ντιγιό του μα-
θαίνουν έντικα γιατί ντιγιό ένα γρά-
φουν έντικα.

● «Κατά του μάγουλου κι του
μπάτσου». Σύμφωνα μη τουν άν-
θρουπου κι του φέρσιμου. Σι αχα-
μόν άνθρουπον να γένει κακός, σι
καλόν να φιρθείς μάϊ αλαφρότιρα.

● «Όποιος έχει πουλύ βούτυ-
ρου θάνει κι στουν κώλου του». Ά-
μα ένα πράγμα είνι πουλύ δε ξε-
ρεις τί να το υφκιάσεις.

● «Μη του στόμα άρα μάρα, μη
τα χέργια κουλαμάρα». Γιατί η
γλώσσα, όπου λεν, κόκκαλα δεν έ-
χει κι κόκκαλα τσακίζει. Θέλει να
μη φτάσει του χουζμέτι στα χέρ-
για. Θέλει νάχουμι κουντό του χέ-
ρι μας σι ούτι κι άν.

● «Όποιους έχει τα γένεια έ-
χει κι τα χτένια». Έχει κι τουν
τρόπου του του κουλαί του, ξέρει
τη δουλειά του.

● «Κάν ψουμί δεν είχαμι... ρι-
πανάκια για την όριξη». Είνι μινι-
κοί που τους αρέζει να δείχνουντι
πλειότιρου απού ούτι είνι. Είνι ι-
φτουχοί κι κάμουν τουν πλούσιου.

● «Μαύραν' τα κράνα κι' άγου-
ρα κι τα... ταγκόλια». Έρμα κι'
άπουρα, μαύρα κι' άραχνα που λέ-
μει στη Νιάουστα.

● «Τουν κώλου θάνεις μάγειραν
σκατά δα μαγειρέψει». Άμα θά-

νεις κανέναν να σι φκιάσει μνια δου-
λειά, θέλει να τη ξέρει να τη φκιά-
σει σουστά. Άμα δεν τη ξέρει μη
χειρότηρα.

● «Σι γράφει στουν κώλου του
κι απού πάνου». Δε σι λουγαριά-
ζει, δεν έχει σέβας στουν τρανύτη-
ρου.

● «Ξιδράκουτους κώλους». Δε
βαστάει κανένα ακρυφό.

● «Ψώνισειν απού ζβέρκου». Μα
θημένους στα τρανά και τα μεγά-
λα. Φαντασμένος γιατί επήγειν α-
που τρανό σοϊ.

● «Δώσει μη του ένα κι' ου Θι-
ός δα σι δώσει μη τα ντιγιό χέρ-
για». Όποιους δίνει ου Θιός τις
τα δίνει διπλά. Οι δουλειές τουν έρ-
χουντι δέξα.

● «Μούτρα για σιδέρουμα». Σα
δεν αντρέπησει κι καμπόσου, έμ
φταιχτης, έμ νταβατζής γένησει.

● «Τουν έδουκα έναν σιάτουν
που ταν όλους δικός του». Τουν έ-
δουκα έναν μπάτσουν για να συμ-
μουρφουθεί.

● «Σηκώθηκειν μη τουν κώλου
σιαπάνου». Ξύπνησειν νιυριασμένος,
χουρίς κέφκια, όλου γκρίνια, φαγώ-
νητι μη τα ζντράνια του.

● «Μας γράφει στα χαμνά του
(στα πατάργια του), δε μας λου-
γαριάζει καν κι καν, δεν ακούει τί
τουν λέμι.

● «Η κοιλιά δεν έχει παραθύρ-
για». Τρώμι ούτι νάνει χουρίς να
φαίνητι, ρίχνουμι έναν κιριμέν χου-
ρίς να γλέπουν οι άλινοι τί έχει
μέσα.

● «Ως κι τ' άντιρα μαλώνουν»,
που πάλι οι ανθρωποι να μη μαλώ-
σουν, λέμει όντας γουργουρίζουν τ'
άντιρά μας.

● «Τ' άντιρά μου γλέπου», ίλι-
γειν ου Πέτρους ου Σιμουμώκιους
ου συχουρημένους για κανέναν που
δεν τουν χώνιβειν κι δεν ήθιλειν να
τουν ιδεί.

● «Δες του δάχτυλό σου κι' έ-
δγα όξου». Κι' οι κόσμοι δα σι πουν
χίλια ιλιάτσικια, όλοι κυττάζουν να
σι κασκαντίσουν.

Οροδοξία

Συνέχεια από τη σελίδα 24

3ον. Ως Εκκλησία έχουμε ανάγ-
κη διαρκούς ανεφοδιασμού. Αυτοί
που έκλεισαν την Εκκλησία στη γω-
νία, αυτοί τώρα, αγωνιούν για την
δυνατότητα αποτελεσματικής πα-
ρέμβασής της στα σημερινά προ-
βλήματα. Και, ενώ δεν έχουν δικαί-
ωμα να την κρίνουν, την κατηγορούν
ότι περιορίστηκε στη λειτουργική
πρακτική, στο έργο το Αγιαστικό

Η λειτουργική πράξη είναι η ψυ-
χή, η δύναμη της Εκκλησίας. Όμως
η Εκκλησία μέσα από τις παραδο-
σιακές της Κοινότητες, τις Ενορίες,
ως τοπική και Εθνική Εκκλησία, αλ-
λά και σε παγκόσμιο επίπεδο μπο-
ρεί να σταθεί απέναντι στα σύγχρο-
να προβλήματα, πρόσωπο με πρό-
σωπο.

Η Οροδοξία ήταν πάντοτε ανή-
συχη και γι' αυτό ευαίσθητη. Ήταν

όλο όρεξη για δουλειά, πάντοτε πα-
ρούσα ως καλός Σαμαρείτης, αλλά
και ως οδοδείκτης και οδηγός στην
πρωτοπορία των αγώνων για την
αλλαγή αυτού του κόσμου.

Η θέση της είναι επί την λυχνί-
αν, ώστε να λάμψει στον εμπερί-
στατο ανθρώπινο περίγυρο. Είναι
φως και πρέπει να είναι. Και μπο-
ρεί να είναι.

Στο Ευαγγέλιο της Κυριακής
της Οροδοξίας αναφέρεται ότι στο
ερώτημα του Ναθαναήλ το γεμάτο
δυσπιστία, «εκ Ναζαρέτ δύναται τι
καλόν είναι;» ο Φίλιππος απάντησε
«έρχου και ίδε».

Κοντά στην Οροδοξία, με την
Οροδοξία έχουμε την καλύτερη δυ-
νατή αξιοποίηση του παρελθόντος,
έχουμε ταυτότητα έχουμε και πα-
ρόν και μέλλον, ως πρόσωπα, ως
κοινωνία, ως έθνος.

Ποιητές της Αρχαίας Μακεδονίας

Είναι αλήθεια ότι σε λίγους ανθρώπους στην Ελλάδα και σ' όλο τον κόσμο δεν είναι γνωστός ο μεγάλος, ο πρωτοκορυφαίος Μακεδόνας φιλόσοφος, ο Αριστοτέλης, όπως είναι αλήθεια ότι είναι πολλοί

του Θωμά Γαβριλίδη

εκείνοι που δεν έχουν ακούσει για τους ποιητές της αρχαίας Μακεδονίας και δεν έχουν διαβάσει κάποια ποιήματά τους.

Το πόνημα τούτο έχει ακριδώς αυτό το στόχο. Να δώσει την ευκαιρία σε πió πολλούς να γνωρίσουν και τα πρόσωπα και τα δημιουργήματα των αρχαίων Ελλήνων Μακεδόνων ποιητών. Ο γράφων πιστεύει ότι η γνωριμία αυτή θα είναι και ωφέλιμη και τερπνή, γιατί από των αρχαίων Μακεδόνων τα έργα δε λείπει ούτε ο πάντα επίκαιρος στοχασμός ούτε η χάρη.

Η παρουσίαση θα είναι σύντομη, αρκετή όμως, όπως πιστεύω, για να προκαλέσει το ενδιαφέρον των φίλων αναγνωστών για περισσότερη έρευνα και μελέτη.

Ι. Ποσειδίππος ο Κασσανδρεύς

Ο Ποσειδίππος ή Ποσιδίππος ήταν γιος του Κυνίσκου.

Γεννήθηκε στην Κασσάνδρεια της Μακεδονίας. Άκμασε τον 7^ο αιώνα π.Χ. Πρωτοεμφανίστηκε με έργο του στην Αθήνα το 288 π.Χ. και κυριάρχησε στη σκηνή της νέας αττικής κωμωδίας μετά από το θάνατο του κωμικού ποιητή Μενάνδρου. Πρέπει να γεννήθηκε μέσα στα τελευταία πενήντα χρόνια του 4^{ου} π.Χ. αιώνα, στα χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ο Ποσειδίππος ο Κασσανδρεύς έγραψε 30 ή 40 κωμωδίες και πήρε το στεφάνι της νίκης τέσσερις φορές. Μνημονεύονται τα εξής έργα του: «Αναβλέπων», «Αποκλειομέ-

νη», «Δημόται», «Δίδυμοι», «Επίσταθμος», «Ερμαφρόδιτος», «Εφesia», «Κώδων», «Λοκρίδες», «Μεταφερόμενος», «Μύρμηξ», «Παιδίον», «Πορνοδοσκός», «Σύντροφος», «Φιλοπάτωρ», «Χορεύουσαι».

Ο Ποσειδίππος, ο Μακεδόνας κωμικός ποιητής, ήταν ευαίσθητη ελληνική ψυχή και μάλωνα με το χαριτωμένο τρόπο του τους συμπατριώτες του Έλληνες γιατί παρασύρονταν σε εμφυλίστους πολέμους.

Τον Ποσειδίππο τον Μακεδόνα τον μιμήθηκε ο Λατίνος ποιητής Πλάυτος (254/250 — 184 π.Χ.), τον οποίο στη συνέχεια μιμήθηκαν ο Μολιέρος και άλλοι Γάλλοι, Ιταλοί και Ισπανοί ποιητές. Επιδράσεις του Πλάυτου βλέπουν μερικοί ακόμη και στο έργο του Σαίξπηρ.

Οι συμπολίτες του Ποσειδίππου για να τον τιμήσουν επειδή τους τίμησε, έστησαν τον ανδριάντα του. Αυτού του ανδριάντα βρέθηκε η ενεπίγραφη βάση. Ανδριάντας του Ποσειδίππου υπάρχει στο Μουσείο του Βατικανού.

Τα αποσπάσματα των κωμωδιών του Ποσειδίππου του Μακεδόνα τα οποία σώθηκαν εκδόθηκαν από τον KOCK και τον MEINEKE («FRAGM, COMIC, GRAECORUM» I και 4.

ΙΙ. Ποσειδίππος ο Πελλαίος (300—250 π.Χ. ±)

Ο Ποσειδίππος ο Πελλαίος είναι ένας από τους πιο σημαντικούς ποιητές της αλεξανδρινής εποχής. Έγραψε επιγράμματα για ποιητές, φιλοσόφους κ.ά. και για σπουδαία καλλιτεχνικά έργα. Στα επιγράμματά του φαίνεται η ξεχωριστή ευφυΐα του και η φιλοσοφική του διάθεση. Τα έργα του έχουν μεγάλη σημασία για τη λογοτεχνία και την ιστορία της τέχνης. Έγραψε, εκτός από επιγράμματα, και elegies και τα έπη «Ασωπής» και «Αιθιοπής». Από τα επιγράμματά του

διασώθηκαν είκοσιένα (21) στην ελληνική ή παλατινή ανθολογία.

Στη συνέχεια παρουσιάζω τρία αντιπροσωπευτικά επιγράμματα του Ποσειδίππου του Πελλαίου μεταφρασμένα από τον Βασ. Ι. Λαζανά:

Α' ΠΟΙΗΝ ΤΙΣ ΒΙΟΤΟΙΟ ΤΑΜΟΙ ΤΡΙΒΟΝ; (IX 359).

Ποιό δρόμο στη ζωή ν' ακολουθήσω πρέπει; Στο στίβο το δημόσιο αγώνες, έριδες, συγκρούσεις. Στο σπίτι μέριμνες και στους αγρούς υπέρμετρος ο μόχθος. Στη θάλασσα το δέος· σε ξένη χώρα ανίσως έχεις κάτι παραδοκεί το πλήγμα. Εφόδια «προς το ζην» ανίσως και δεν έχεις σκληρό. Έχεις σύνεση; ήσυχος, ήρεμος ποτέ δε θά 'σαι· δεν έχεις σύζυγο; σκληρό κι αυτό. Φροντίδες απαιτούν τα τέκνα· όμως ζωή χωρίς παιδιά άνοστη, λειψή. Η νιότη άφρονη είναι. Η κεφαλή λευκή; σ' έχουν εγκαταλείψει η ρώμη και το σφρίγος. Λοιπόν: ή να μη γεννηθείς ή συντομότερα απ' τη ζωή να φύγεις!

Β' ΕΥΟΠΛΩ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΣΕ ΜΑΧΗΣΟΜΑΙ... ΧΙΙ, 120).

Είμαι ένοπλος και θα σε πολεμώ κι ας είμαι θνητός, ώ Έρωτα! Λοιπόν ας μην αντιδικείς μ' εμένα! Αν μεθυσμένος είμαι, αιχμάλωτο ας με σύρεις· νηφάλιος όμως αν είμαι εγώ, με όπλο το λογισμό σκληρά θα πολεμήσω!

Γ' ΛΥΣΙΠΕ, ΠΛΑΣΤΑ ΣΙΚΥΩΝΙΕ...

Λύσσιπε, πλάστη Σικυώνε, θείε τεχνίτη, φλόγες βγάξει ο χαλκός που στη μορφή του Αλέξανδρου έχεις κλείσει. Και πώς λοιπόν στη θέα του οι Πέρσες να μη φεύγουν; Μην έντρομα, στο λέοντα εμπρός, δε φεύγουν και τα δόδια;

Και μόνο το πρώτο από τα παρυσιαζόμενα ποιήματα του Ποσειδίππου του Πελλαίου αν σωζόταν θα αρκούσε, κατά την γνώμη μου, για να τον κατατάξει στη χορεία των κλασσικών ποιητών. Γιατί αν κλασσικό θεωρείται εκείνο το έργο τέχνης που δεν χάνει ποτέ την αξία του, τί έχασε αυτό το ποίημα μέσα στους εικοστίρεις αιώνες της ζωής του;

Μήπως έπαψαν να υπάρχουν τα προβλήματα του επαγγελματικού προσανατολισμού και της κοινωνικής ένταξης ή τα προβλήματα του σπιτιού; Μήπως η αγροτική εργασία, παρόλα τα μέσα δεν είναι ακόμη από τις πιο κουραστικές; Μήπως το επάγγελμα του ναυτικού δεν θεωρείται και σήμερα επικίνδυνο; Και ποιός μπορεί να ζήσει χωρίς τα απαραίτητα εφόδια; Η πολιτική πάντα ήθελε και θέλει αγώνες και δύναμη για να αντιμετωπίζονται οι έριδες και οι συγκρούσεις που προκαλεί. Ο γάμος πρόβλημα, η καλογερική βαριά. Έχεις παιδιά, έχεις βάσανα. Δεν έχεις παιδιά, η ζωή δεν έχει νόημα. Είσαι νέος, δεν έχεις πείρα και γνώση. Είσαι μεγάλος, γέρος, δεν έχεις πια το σφρίγος της νιότης.

Με άλλα λόγια με τη ζωή δε βρίσκει κανείς άκρη γι' αυτό και ο Ποσειδίππος ο Πελλαίος αγανακτισμένος συμπεραίνει: Λοιπόν να μη γεννηθείς ή συντομότερα απ' τη ζωή να φύγεις!

Περίπου τα ίδια λέει αιώνες αργότερα και ο Σαίξπηρ, όταν αναφωνεί με το στόμα του Άμλετ: Να ζει κανείς ή να μη ζει...

Αλλά και για τον έρωτα όσα γράφει είναι πολύ εύστοχα. Αλλιμονο αν ο άνθρωπος χάσει τα λογικά του, γίνεται παιχνίδι του έρωτα που τον σέρνει απ' τη μύτη. Η λογική είναι το ισχυρότερο όπλο του ανθρώπου.

Ο Λύσιππος ο Σικυώνιος γλύπτης (361—321 π.Χ.) που είχε το προνόμιο να κάνει τις προτομές του

Μεγάλου Αλεξάνδρου, βρήκε στο πρόσωπο του Ποσειδίππου του Πελλαίου έναν αριστοτέχνη κριτικό της τέχνης του. Η χάλκινη μορφή του Αλέξανδρου, φτιαγμένη από το Λύσιππο έβγαζε φλόγες, όπως το ζωντανό πρόσωπο του μεγάλου Έλληνα εθνάρχη, του γιού του Φίλιππου Β' και της Ηπειρώτισσας Ολυμπιάδας. Χάρη σ' αυτό το επίγραμμα του Ποσειδίππου του Πελλαίου με-

ταλαβαίνουμε κι εμείς κάτι από την υψηλή τέχνη του κορυφαίου γλύπτη της αρχαιότητας, του Λύσιππου.

Βιβλιογραφία:

- 1) Βασ. Ι. Λαζανά. Οι αρχαίοι Έλληνες Μακεδόνες επιγραμματοποιοί.
- 2) Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια «Πυρσός» τομ. Κ. Αθήνα 1932.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΟΥ

Ο Δημήτριος ή Τσάμης (επειδή ήταν ψιλός σαν «τσάμι») Καρατάσος γεννήθηκε στο Διχαλεύρι της Νάουσας το 1798 και διακρίθηκε πολεμώντας τους Τούρκους μαζί με τον πατέρα του το Γέρο Καρατάσο στην καταστροφή της Νάουσας, στην κάθοδο των Μακεδόνων στη Δυτική Ελλάδα, στα Πέτα, στο Τρίκκερι, στην Εύβοια, στη Σκιάθο, στο Σχοινόλακκα, στο Μεσολόγγι, στην εκστρατεία της Αττικής και στην καταστολή της πολυαρχίας. Υπηρέτησε ως υπασπιστής του βασιλιά Όθωνα με το βαθμό του συνταγματάρχη. Παντρεύτηκε με την Αικατερίνη αδελφή του Θεόδωρου Γρίβα. Ήταν το κεντρικό πρόσωπο στα «Μουσουργικά», όταν το 1847 ο Πρόεδρος της Τουρκίας στην Αθήνα κ. Μουσούρος δεν του χορήγησε «δίξια», ως ανεπιθύμητο, γιατί μετέσχε στην επαναστατική κίνηση της Κρήτης το 1841. Στο ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1854 ήταν ένας από εκείνους που πίστεψαν ότι ήλθε η κατάλληλη ευκαιρία να πραγματοποιηθεί το όραμά του για μια ελεύθερη Μακεδονία και ρίχτηκε με ζήλο στην επανάσταση της Χαλκιδικής, αλλά απέτυχε. Το 1860 ήθελε να οργανώσει πάλι επανάσταση στη Θεσσαλονίκη, αλλά τον αποθάρρυνε ο τότε Γενικός Πρόξενος της Ρωσίας. Επισκέφθηκε την Αίγυπτο, την Ιταλία, τη Γαλλία, την Αγγλία, ως «απόστολος των υποδουλωμένων λαών» και ακόμη, τη Ρωσία, τη Βουλγαρία, την Αλβανία, το Μαυροβούνιο και τη Σερβία, για συνεννόηση σε κοινό αγώνα κατά των Τούρκων. Πέθανε στο Βελιγράδι το 1861. Τα οστά του μεταφέρθηκαν στη Νάουσα το 1927.

Κ. Παπουλίδης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΑΣ
«ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ»

Η χρήση της Ελληνικής γλώσσας στη σημερινή εποχή

— Η υλιστική εποχή στην οποία ζούμε, η καταναλωτική κοινωνία και γενικά όλα τα χαρακτηριστικά ενός συνεχώς εξελισσόμενου τρόπου ζωής, σ' όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, έχουν αναμφισβήτητα επιφέρει ριζικές και μή, αλλαγές σ' όλες τις εκδηλώσεις, υλικές ή πνευματικές.

Της Φωτεινής Μητσοπούλου

Η γλώσσα, το ρευστό αυτό στοιχείο, δεν αποτελεί εξαίρεση και έτσι παρατηρούμε και σ' αυτόν τον τομέα διάφορες αμφισβητήσεις και αρκετές αναθεωρήσεις. Η χρήση της γλώσσας, ιδιαίτερα από τον νεοέλληνα στην εποχή μας, αποτελεί ένα σημαντικό και ουσιαστικό πρόβλημα.

— Άν επιχειρήσουμε να αναζητήσουμε ορισμένες ρίζες του συγκεκριμένου προβλήματος θα διαπιστώσουμε αρχικά πως ο διχασμός αρχαίων - νέων ελληνικών και κυρίως για πολιτικούς λόγους, άρχισε να διαμορφώνει τα θεμέλια, μπορούμε να πούμε, της σύγχυσης και του προβληματισμού, όσον αφορά πάντα την γλώσσα. Οι πνευματικές διακρίσεις σε αυθεντικές και σε κατώτερες τάξεις επέφερε, ανεπαίσθητα ίσως, μια κοινή ιδεολογία, σε σχέση με την χρησιμοποίηση της γλώσσας. Ειδικότερα η καθαρεύουσα που αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα, ήταν «προνόμιο» των ανώτερων κοινωνικών τάξεων, αφού τους πρόσδιε αίσθημα υπεροχής και ουσιαστικής ανωτερότητας από τα υπόλοιπα κοινωνικά στρώματα. Από εδώ κι όλες είναι δυνατό να συλλάβουμε την «ρατσιστική» χροιά της γλώσσας, η οποία δεν ήταν άλλο από ξερή και κενή χρήση τυπικών και κοινότυπων εκφράσεων. Ένα πρόβλημα με διαστάσεις τέτοιες ώστε να σταθούν ικανές να ενισχύ-

σουν την σύγχυση και την απαραίτητη απόγνωση που επικρατούσε όσον αφορά το βασικό μέσο επικοινωνίας - την γλώσσα.

Ένα φαινόμενο που έχει, δυστυχώς, διαχρονική αξία ο λεγόμενος μιμητισμός, έρχεται να ενσαρκώσει και εδώ τον ρόλο του, ο οποίος, ομολογουμένως, δεν είναι ασήμαντος. Η ξеноμανία, η ύπουλη αυτή ασθένεια που τις τελευταίες μέρες τουλάχιστον έχει πάρει μορφή επιδημίας, αλλοιώνει την ελληνική γλώσσα σε πολύ μεγάλο βαθμό. Δημιουργείται έτσι ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας σ' αυτούς οι οποίοι δεν κάνουν χρήση της «μοντέρνας και σύγχρονης» γλώσσας. Μέσα σ' ένα κλίμα συνεχόμενης προβολής και συντηρητικής προτεραιότητας στα ξένα γλωσσικά πρότυπα, αναπτύσσεται και θεμελιώνεται η διαρκής παραμέληση και αμφισβήτηση του ελληνικού γλωσσικού στοιχείου.

Από τη στιγμή που εισέβαλε η τεχνολογία στη ζωή μας, είναι προφανές ότι ενίσχυσε την έλλειψη επικοινωνίας και την γενικότερη αποξένωση στις σχέσεις των ανθρώπων. Η απομάκρυνση αυτή, ψυχική και πνευματική, δημιούργησε με τη σειρά της ένα απύθμενο κενό πρώτα - πρώτα στο βασικό και πρωταρχικό μέσο επικοινωνίας, την γλώσσα. Με την απόλυτη αυτή απομόνωση της, από τις καθημερινές σχέσεις των ανθρώπων, υποδαθμίστηκε σθεναρά η αξία της και αποσιωπήθηκε η σημασία της. Αποτέλεσμα αναπόφευκτο αυτής της κατάστασης, είναι η φοβερή σύγχυση και το μεγάλο πρόβλημα της γλωσσικής πενίας, της γλωσσικής ανέχειας.

Η απομάκρυνση του ατόμου από τον ίδιο του τον εαυτό, αναφορικά με όλες τις πτυχές που συνθέτουν ανθρώπινη οντότητα, ψυχική, ηθική, κοινωνική κ.ά., η αλλοτρίωση του, η λεγόμενη κρίση των ηθικών αξιών συνοδεύονται άμεσα με

το γλωσσικό πρόβλημα. Μια από τις τελείως απαραίτητες για την ψυχική ισορροπία και υγεία εκδηλώσεις της ζωής μας, η ψυχαγωγία σχετίζεται και αυτή με το πρόβλημα της γλώσσας. Όταν αυτή εξαρτάται και αποτελείται μόνο από υλικές, φτηνές πραγματικά απολαύσεις, εκμηδενίζοντας και υποβιβάζοντας τα ευγενικά ψυχικά χαρίσματα, «ενθαρρύνει» την καλλιέργεια άσχημων και επιφανειακών προτύπων γλωσσικών χαρακτηριστικών. Μ' αυτόν τον τρόπο παρατηρούμε μια εμφανή και επικίνδυνη επιδείνωση της παραπάνω κατάστασης.

Ένα ακόμη επίτευγμα της τεχνολογίας που έχει εισβάλει ορμητικά στη ζωή μας, είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Όπως κάθε τι νέο, καινούργιο, έτσι και αυτά έχουν θετικές και αρνητικές επιδράσεις στην καθημερινή ζωή μας. Επιχειρώντας να σταθούμε περισσότερο στις θετικές επιδράσεις, διαπιστώνουμε πως γνωστοποιεί όλες τις κατακτήσεις και τα επιστημονικά επιτεύγματα, οξύνοντας μ' αυτόν τον τρόπο την κρίση των ανθρώπων, αφού είναι ενήμεροι για όλα αυτά. Επιτελεί ένα παγκόσμια ενοποιητικό ρόλο και συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός παγκόσμιου και οικουμενικού πολιτισμού. Η ελληνική γλώσσα μέσα από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας επισκιάζεται από ξένα πρότυπα και ξένες εκφράσεις που αρχίζουν να χρησιμοποιούνται από τους Έλληνες και ιδιαίτερα από τους νέους, με μεγάλη συχνότητα και κατά υπολογισμό ποσοστό.

Τα λιγοστά διδλία που διαδίδουν οι Έλληνες είναι σαφώς ανίκανα να προσφέρουν, εκτός από τις ιδέες, το ήθος και το γενικότερο ιδεολογικό περιεχόμενο, στοιχεία ώστε να εδραιώσουν μια σταθερή γλωσσική συνείδηση. Είναι, και αυτό δυστυχώς εξακολουθεί και στις μέρες μας, θέμα με δευτερεύουσα

σημασία, αφού ο μοναδικός σκοπός του σημερινού ανθρώπου έχει καταντήσει και είναι η υλική απόλαυση και ο υλικός πολιτισμός. Τα διδλία συνδέονται άμεσα με τον τύπο, ο υπέρ ως εύκολα καταλαβαίνουμε πως προτρέπει ή αντίθετα αποτρέπει την έγκυρη διάδοση της σωστής πια ελληνικής γλώσσας, απομακρυσμένη από ξένα συνθήματα και ξένες εκφράσεις.

Η τέχνη, ένα άλλο επίσης σημαντικό, και ρευστό θέμα, δεν είναι αμέτοχη στο πρόβλημά μας. Πρόβλημα που συνδέεται άρρηκτα με την λογοτεχνία που αδυνατεί να προσκατολίζει σωστά τους Έλληνες, όσον αφορά πάντα τη γλωσσική φτώχεια. Το σχολείο, που αυτή τη φορά έχει τη θέση του θεσμού και όχι του εκπαιδευτικού μονάχα μέσου, διαδραματίζει ουσιαστικό και απερίγραπτα σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση της ελληνικής γλώσσας. Για πρώτα στάδια επαφής του μικρού παιδιού, που στη συνέχεια γίνεται έφηδος για να περάσει έπειτα στην νεότητα, το βασικό αυτό μέσο επικοινωνίας πραγματοποιείται στο χώρο του σχολείου. Αυτό θα δώσει τις βάσεις και τα ριζώματα για την επίτευξη μιάς υπεύθυνης υποδομής, ικανή ν' ανταπεξέλθει στις δύσκολες καταστάσεις κάθε εποχής σ' όλους τους κλάδους της ζωής μας. Ένας από τους κλάδους αυτούς λοιπόν, η γλώσσα, καλλιεργείται με ανάλογο τρόπο μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Η ευθύνη και η ηθική υποχρέωσή του έτσι γίνεται αντιληπτή από όλους μας. Όταν αυτό δεν λειτουργεί σωστά και ομαλά οι επιπτώσεις επιβαρύνουν εμάς τους ίδιους και δυναμώνουν ακόμα περισσότερο την αδυναμία έκφρασης με δικά μας ελληνικά γλωσσικά στοιχεία.

Η εξομίωσή μας με τους υπόλοιπους λαούς, το καθολικό χάσιμο της ταυτότητάς μας, η κρίση του πολιτισμού και η χαμηλή ποιότητα ζωής συνθέτουν και συναρμολογούν την μαζικοποιημένη και στεγνή ι-

σοπέδωση της γλώσσας σε αρκετά μεγάλο βαθμό. Μια συνεχής κατάσταση απόγνωσης και αδιεξόδου έρχεται να «γαρνίρει» την φανερή γλωσσική πείνα. Η αμφισβήτηση της παράδοσης και η συνεχιζόμενη επικράτηση ξενικών τρόπων έκφρασης συναισθημάτων και επιθυμιών επισκιάζουν με πετυχημένο τρόπο την αγνότητα και αυθεντικότητα του τοπικού μας ελληνικού γλωσσικού στοιχείου.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, τα βασικότερα αίτια του προβλήματος της γλωσσικής πείνας, τα οποία αντιμετωπίζει ο νεοέλληνας και ιδιαίτερα ο νέος. Μελετώντας προσεχτικά την πραγματική ουσία του προβλήματος αυτού, εύκολα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι ανάγκες και οι λόγοι που μας ωθούν να φροντίσουμε την γλωσσική συμπεριφορά μας δεν είναι ασήμαντοι, αλλά σοβαροί και η πραγματοποίησή τους αποτελεί επιτακτική αναγκαιότητα.

Ποιότητα στη γλώσσα και στη γλωσσική επικοινωνία υπάρχει εκεί όπου ο άνθρωπος αισθάνεται πως η γλώσσα αδιάστατα, χωρίς φραγμούς, αναστολές και «γλωσσικές ενοχές» απελευθερώνει και κοινωνεί στους άλλους τα δικαιώματα και τα συναισθήματά του.

Ποιότητα γλώσσας υπάρχει όταν κάθε μέλος μιάς γλωσσικής κοινότητας μπορεί να εκφραστεί για οποιοδήποτε θέμα με αίσθημα επικοινωνιακής πληρότητας, γόνιμης συνάντησης με τον άλλο απομακρυσμένοι από την αίσθηση του γλωσσικού κενού, χασμάτων και απώλειας της επαφής με τον άλλον. Αναμφίβολα, δεν υπάρχει χειρότερο συναισθηματικό από την γλωσσική ανασφάλεια, την καταπίεση, την υποχρέωση να προσαρμόζει κάποιος την επικοινωνία του σε στενά καλούπια γλωσσικού περιεχομένου, που καταλήγει σε συμβατικά σωστές αλλά άχρωμες και άχαρες, ανέκφραστες και απρόσωπες μορφές επικοινωνίας. Γίνεται επίσης κατανοητό το γε-

γονός ότι τα όρια του κόσμου μας, ορίζονται από τα όρια της γλώσσας μας, δηλαδή ο κόσμος υπάρχει τόσο όσο μπορεί ο καθένας μας να τον εκφράσει γλωσσικά και να ισχύει συγχρόνως η καλύτερη ποιότητα γλώσσας άρα και η καλύτερη έκφραση και δίωση του κόσμου μας. Πιο απλά, λοιπόν, καλύτερη ποιότητα γλώσσας σημαίνει πιο ειλικρινής και ουσιαστική συνταύτιση ανθρώπου με άνθρωπο, που είναι απερίγραπτα σημαντική, ειδικότερα στις μέρες μας.

— Οι δυσχέρειες για μια πιο ουσιαστική συνάντηση των ανθρώπων, δηλαδή για κατανόηση των προβλημάτων, των θέσεων και των προθέσεων του άλλου συνανθρώπου μας, που οδηγεί τελικά στην έλλειψη εμπιστοσύνης, στην καχυποψία και στην παρεξήγηση, είναι όπως και ήταν σε σημαντικό βαθμό αποτέλεσμα κακής ή παρανοημένης επικοινωνίας, πενιχρής, λειψής, όπως και παραπονημένης γλώσσας. Συμπερασματικά, λοιπόν, ήταν και είναι προϊόν χαμηλής ποιότητας γλωσσικής επικοινωνίας.

— Η γλώσσα είναι το βασικό μέσο του διαλόγου. Στον διάλογο δοκιμάζεται η ικανότητα του ανθρώπου να συλλαμβάνει το θέμα για το οποίο γίνεται η συζήτηση, να παρακολουθεί τις σκέψεις των άλλων, να αξιολογεί, να τροποποιεί ή να συμπληρώνει τις δικές του απόψεις. Αξίζει έτσι κάθε κόπο η δική μας προσφορά καθώς επίσης και προετοιμασία γι' αυτόν, γιατί είναι προφανές ότι όπου δεν ανθίζει ο διάλογος εκεί βασιλεύει ο μαρασμός, η ασυνεννοησία και η ηφαιστειακή κρίση. Με λίγα λόγια επηρεάζει καθοριστικά την προσωπικότητα και την κοινωνική συμπεριφορά του σύγχρονου ανθρώπου και συγχρόνως ολόκληρου του κοινωνικού κορμού.

— Η ανάπτυξη όλων των τομέων καθώς και η σταθερή και φυσικά βελτιωμένη ανοδική πορεία ενός λαού, επιτυγχάνεται ευκολότερα και Συνέχεια στη σελίδα 34

ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΙΑΤΡΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

του Γουσόπουλου Επ. Σταύρου Ιατρού
ειδικού παθολόγου - ειδικού Ιατρού της εργασίας
μέλους της διεθνούς επιτροπής επαγγελματικής υγείας

Οι ρίζες της Ιατρικής της εργασίας βρίσκονται στο μακρινό παρελθόν. Το πρώτο σχετικό βιβλίο κυκλοφόρησε το 1560 με τον τίτλο De Re Metallica από τον Georgius Agricola και μετά από 11 χρόνια από τον Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim περισσότερο γνωστό με το όνομα Paracelsus και με τον τίτλο Von der Bergsucht und anderen Bergkrankheiten. Έχει όμως επικρατήσει η αντίληψη ότι η Ιατρική της εργασίας γεννήθηκε το 1700 στην Ιταλία από τον διάσημο Bernadino Ramazzini, για την φράση του:

Όταν ο Ιατρός επισκέπτεται οίκοι ασθενή ανήκοντα εις την εργατική τάξη, θα πρέπει να αρκεσθή εις το να καθείσκει εις ένα σκαμνί με τρία πόδια, καθ' όσον δεν θα υπάρχει πολυτελές κάθισμα και θα πρέπει να διαθέσει χρόνον δια την εξέταση, και εις τας ερωτήσεις τας οποίας συνιστά ο Ιπποκράτης, θα πρέπει να προσθέσει μίαν ακόμην: «ποία είναι η εργασία σας»

Η Ιατρική της εργασίας είναι προληπτική Ιατρική που το αντικείμενό της είναι η σχέση ανθρώπου - εργασίας. Κάθε παράγων που εισέρχεται στην παραγωγική διαδικασία και δύναται να επηρεάσει την υγεία του ανθρώπου είναι αντικείμενο της Ιατρικής της εργασίας. Ο γιατρός της εργασίας δεν είναι ο γιατρός που μόνο θα θεραπεύσει τον εργαζόμενο από το επαγγελματικό νόσημα, αλλά είναι εκείνος που το πρωταρχικό του καθήκον είναι να τον προστατεύσει από την επαγγελματική ασθένεια.

Έτσι τα καθήκοντα του Ιατρού της εργασίας είναι: η προώθηση και διατήρηση της σωματικής, πνευματικής και κοινωνικής ευεξίας

των εργαζομένων, και η λήψη μέτρων, ώστε να διατηρηθεί σ' αυτή την θέση εργασίας. Για την εφαρμογή των παραπάνω ο γιατρός απλίζεται με γνώσεις προληπτικής Ιατρικής, επιδημιολογίας, τοξικολογίας, παθολογίας, κοινωνικής Ιατρικής, εργονομίας κ.ά., αλλά και με απαραίτητη πείρα.

Για παράδειγμα, δεν επαρκεί στον γιατρό της εργασίας η γνώση του επαγγέλματος του ασθενούς κατά την εξέτασή του, αλλά και η φύση της εργασίας του π.χ. οι ορισμοί των επαγγελματιών υδραυλικός, συγκολλητής, ελαιοχρωματιστής ή βαφέας, είναι ελλειπείς διότι θα πρέπει να γνωρίζει ο γιατρός με ακρίβεια τί είδους υδραυλικές εργασίες κάνει ο πρώτος, τί μέθοδο και τί ηλεκτρώδιο συγκόλλητης χρησιμοποιεί ο δεύτερος, τί είδους χρώματα και τί λεραιωτικά μέσα χρησιμοποιεί ο τρίτος, βάφει με πινέλο ή με πιστολέτο; υπάρχει απορροφητήρας ή όχι; χρησιμοποιεί προστατευτική μάσκα ή όχι πόσες ώρες την ημέρα;

Στα καθήκοντα του Ιατρού της εργασίας είναι και ο καθορισμός της ικανότητας προς εργασία ορισμένων ατόμων, των οποίων η κατάσταση της υγείας των, έχει αντικείμενο την ασφάλεια άλλων συνανθρώπων π.χ. οδηγού λεωφορείων, γερανών,

φορτηγών, τραίνων, αεροπλάνων κ. ά. εφ' όσον πάσχουν από ειδικά νοσήματα που θέτουν σε αμφιβολία την καταλληλότητά τους. Εδώ καλείται ο γιατρός της εργασίας να δώσει λύση αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα σφαιρικά δηλ. και να διαφυλάξει την υγεία του εργαζομένου, αλλά και να προστατεύσει την ζωή των τρίτων.

Βέβαια η Ιατρική της Εργασίας επεκτείνεται και στην καταλληλότητα του χώρου της εργασίας, εξετάζοντας τον κεραισμό του γενικά και τοπικά, την θερμοκρασία, την υγρασία, την εργονομία της κάθε μιας θέσεως εργασίας σε σχέση και με τις τυχόν ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου εργαζομένου, τις ιδιαιτερές τυχόν συνθήκες που επικρατούν σε συγκεκριμένες εργασίες όπως ακτινοβολία, ραδιοφωνικές εκπομπές, εκπομπές μικροκυμάτων, την παρουσία και μη χημικών ουσιών π.χ. μόλυβδος (μπαταρίες αυτοκινήτων), κυνικοί υδρογονάνθρακες (βαφεία, υποδηματοποιεία, ελαστικά αυτοκινήτων), γεωργικά φάρμακα (συσκευασία) κ.ά., προσδίδοντας σε μετρήσεις των συγκεντρώσεων στο εργασιακό περιβάλλον καθώς και σε μετρήσεις βιολογικών παραμέτρων των εργαζομένων και εκτιμώντας κατ' αυτήν τον τρόπο την επίδραση του επαγγελματικού περιβάλλοντος στην υγεία του καθ' ενός των εργαζομένων χωριστά.

ΕΡΙΝΕ

Η χρήση της ελληνικής γλώσσας στη σημερινή εποχή

Συνέχεια από τη σελίδα 33

αποδοτικότερα μέσα από ένα κλίμα αυτογνωσίας και ουσιαστικής αυτοπεποίθησης. Όλα αυτά μπορούν να επιτευχθούν αν χρησιμοποιούνται ορισμένοι θεσμοί με τον ορθό επικοινωνιακό τρόπο. Αναφέροντας την

ποιότητα της γλώσσας γίνονται κατανοητές οι ανάγκες και οι λόγοι της φροντίδας της γλωσσικής μας συμπεριφοράς. Ενός προβλήματος με πολιτικό, μπορούμε να δηλώσουμε, χαρακτήρα και μεγάλης σημασίας.

«Η Κοινή Οργάνωση Αγοράς στον τομέα των μήλων»

Υφιστάμενη κατάσταση στην ΕΟΚ στον τομέα των μήλων

Οι πιο σπουδαίες συναλλαγές σε όγκο και σε γεωγραφικό πλάτος γίνονται στα φρούτα και ιδιαίτερα τα μήλα και τα εσπεριδοειδή, με εξαίρεση την μπανάνα, η οποία δεν ανήκει άλλωστε στην Κοινή Οργάνωση Αγοράς. Η παγκόσμια παραγωγή μήλων έχει αυξηθεί, με αποτέλεσμα οι τιμές του προϊόντος να παρουσιάζουν τάσεις μείωσης σε επίπεδα κατώτερα από τις προηγούμενες εμπορικές περιόδους. Η παραγωγή των μήλων στην ΕΟΚ κατέχει το 28% της παραγωγής φρούτων, ενώ ακολουθούν τα εσπεριδοειδή με 26%, τα ροδάκινα με 8,3% και τα αχλάδια 8,2%.

της Ελένης Παπαδοπούλου γεωπόνου ΜΣC Τομέας Αγροτικής Οικονομίας Τμήμα Γεωπονίας Α.Π.Θ.

Στην Ε.Ο.Κ. η παραγωγή των μήλων της περιόδου 1988/89 ήταν η μεγαλύτερη της τελευταίας δεκαετίας οφειλόμενη κυρίως στην αυξημένη παραγωγή της Γερμανίας, επιπλέον + 1,3 εκατ. τόνοι. Αντίθετα παρατηρήθηκε μείωση κατά 12,5% την επόμενη περίοδο 1989/90. Αυξημένες κατά 10,9% ήταν και οι κοινοτικές εισαγωγές μήλων που προέρχονται κυρίως από χώρες του νότιου ημισφαιρίου. Η συμμετοχή των φρούτων στην συνολική γεωργική παραγωγή στην Ελλάδα φτάνει το 9,1%, ποσοστό διπλάσιο από τον αντίστοιχο μέσο όρο των χωρών της ΕΟΚ. Τα φρούτα επίσης μαζί με το γάλα, είναι τα δυο σπουδαιότερα παραγόμενα σε ποσοστό παραγωγής, προϊόντα στην Ελλάδα.

Η Κοινή Οργάνωση Αγοράς των μήλων

Η Κοινή Οργάνωση της Αγοράς των μήλων, η οποία ισχύει στα κράτη - μέλη της Κοινότητας, έχει τις ρίζες της στη Συνθήκη της ίδρυσης της Κοινής Αγοράς. Στη συνθήκη της ίδρυσης της Κοινής Αγοράς ή της Συνθήκης της Ρώμης, όπως είναι επίσης γνωστή οι στόχοι της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής τέθηκαν ως:

- α) η αύξηση της παραγωγικότητας στον γεωργικό τομέα, με την ορθολογική χρήση των συντελεστών της παραγωγής και ιδιαίτερα της εργασίας, και την προώθηση και ενσωμάτωση της νέας τεχνολογίας.
- β) η εξασφάλιση ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης των αγροτών, με σταθεροποίηση των γεωργικών εισοδημάτων, τα οποία υφίστανται έντονες εποχικ-

κές και ετήσιες διακυμάνσεις καθώς επίσης και την αύξησή τους, ώστε αυτά να είναι συγκρίσιμα με τα εισοδήματα άλλων τομέων της οικονομίας.

- γ) ο ασφαλής εφοδιασμός σε είδη διατροφής της Κοινότητας τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά και η σταθεροποίηση των γεωργικών αγορών με την αποφυγή δημιουργίας πλεονασμάτων, και τέλος
- δ) η εξασφάλιση λογικών τιμών για την διασφάλιση του εισοδήματος των καταναλωτών της ΕΟΚ.

Οι βασικές αρχές πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η κοινή αγροτική πολιτική είναι:

1. Η δημιουργία ενιαίας αγοράς, που σημαίνει ελεύθερη διακίνηση των γεωργικών προϊόντων μεταξύ των κρατών - μελών, χωρίς δασμούς, επιδοτήσεις και άλλους περιορισμούς του εμπορίου που στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό.
2. Η κοινοτική προτίμηση, η οποία είναι η μεταφορά σε κοινοτικό επίπεδο της προτεραιότητας που δίδεται στη διάθεση της εγχώριας παραγωγής ενός κράτους. Η επίτευξη της κοινοτικής προτίμησης προϋποθέτει την προστασία της εσωτερικής αγοράς από εισαγωγές σε χαμηλές τιμές και από τις ενίοτε υπερβολικές διακυμάνσεις της παγκόσμιας αγοράς. Αυτό επιτυγχάνεται με μηχανισμούς που ενεργούν ανασχετικά στις εισαγωγές και εξαγωγές και που προλαμβάνουν τις διακυμάνσεις τιμών στα εξωτερικά σύνορα της Κοινότητας.
3. Χρηματοδοτική αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών - μελών για την εφαρμογή της πολιτικής που αναλαμβάνεται από κοινού μέσω του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (FEOGA).

Το σύστημα λοιπόν στήριξης και προστασίας των μήλων στην Κοινότητα, υπάγεται στην ΚΑΠ και ιδιαίτερα στα πλαίσια της Κοινής Οργάνωσης της αγοράς των οπωροκηπευτικών. Στο σύστημα αυτό υπάγονται επίσης τα πορτοκάλια, τα λεμόνια, τα μανταρίνια, τα επιτραπέζια σταφύλια, τα ροδάκινα, τα δαμάσκηνα, τα αχλάδια, τα βερύκοκκα, τα κεράσια και οι φράουλες μαζί με το σύνολο σχεδόν των παραγόμενων κηπευτικών της Κοινότητας.

Η πολιτική αυτή εκφράζεται μέσα από το σύστημα εγγυημένων τιμών, προστασίας από ανταγωνιστικά προϊόντα και των διαρθρώσεων. Τα οπωροκηπευτικά λόγω της έντονης εποχικότητάς τους παρουσιάζουν μεγάλη διακύμανση των τιμών τους με άμεση επίδραση στα εισοδήματα των παραγωγών. Για την προστασία λοιπόν του εισοδήματος των παραγωγών, η κοινότητα καθορίζει για την επόμενη χρονιά την τι-

μή δάσης, την τιμή εξαγοράς και την τιμή απόσυρσης.

Μέτρα στήριξης της εσωτερικής αγοράς των μήλων

Τιμή βάσης: Είναι η τιμή που επιθυμεί η Κοινότητα να λάβει ο Ευρωπαίος παραγωγός, ώστε να εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό επίπεδο εισοδήματος. Για τον καθορισμό της τιμής βάσης εξετάζονται οι μέσες τιμές των τοπικών αγορών της Κοινότητας, κατά τα τρία τελευταία χρόνια και λαμβάνονται υπ' όψη:

- α) Η στήριξη του γεωργικού εισοδήματος.
- β) Η σταθεροποίηση των τιμών της αγοράς, χωρίς την δημιουργία πλεονασμάτων, και
- γ) Τα συμφέροντα των καταναλωτών.

Η πρακτική σημασία της τιμής βάσης είναι ότι εξυπηρετεί σαν σημείο αναφοράς για τον καθορισμό των τιμών εξαγοράς και απόσυρσης.

Τιμή εξαγοράς: ορίζεται ετήσια από το Συμβούλιο των Υπουργών Γεωργίας, ως ποσοστό της τιμής βάσης και είναι διαφορετικό για κάθε προϊόν - για τα μήλα και αχλάδια είναι 50—55 τοις εκατό. Είναι η τιμή στην οποία εφαρμόζοντας τους αντίστοιχους συντελεστές ποιότητας και ποικιλίας, ο εθνικός φορέας παρέμβασης (οι ομάδες παραγωγών) μπορεί να αγοράσει το προϊόν, εφ' όσον έχει ληφθεί απόφαση από την Επιτροπή. Οι ποσότητες που συγκεντρώνονται με τον τρόπο αυτό διατίθενται για κοινωνικές σκοπούς, όπως σε γηροκομεία, κατασκήνωσεις, παιδικούς σταθμούς, σχολεία και άλλα ευαγή ιδρύματα.

Τιμή απόσυρσης: συμπληρώνει τα μέτρα στήριξης της εσωτερικής αγοράς που ορίζονται από το Συμβούλιο. Είναι το πρακτικό μέτρο προστασίας, που συνδέεται με την αποζημίωση που μπορούν να εκταμιεύσουν από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, οι ομάδες παραγωγών για την απόσυρση των προϊόντων. Ουσιαστικά, η τιμή απόσυρσης είναι κατά 10 τοις εκατό μεγαλύτερη από την τιμή εξαγοράς. Ο υπολογισμός τους είναι μάλλον πολύπλοκος εξ αιτίας των προσαρμογών που πρέπει να γίνονται ανάλογα με το μέγεθος, την ποικιλία και την ποιότητα των προϊόντων, όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί.

Παράδειγμα υπολογισμού
της τιμής απόσυρσης μήλων

Golden Delicious και Cox. Δεκέμβρης 1982,
(ECU/100 kg)

	Golden Delicious	Cox
Τιμή βάσης	28,46	28,46
Τιμή εξαγοράς (50—55%)	14,58	14,58
Υπολογισμός:		
Τιμή εξαγοράς	14,48	14,48
X Συντελεστή ποιότητας II	X 0,7	X 0,7
	10,20	12,24
α) Μεγάλος καρπός (> 70 mm για το G. Delicious, > 65 mm για το Cox)		
X Συντελεστή μεγέθους	X 1,0	X 1,0
	10,20	10,24
+ 10% της τιμής βάσης	+ 1,84	+ 1,84
= τιμή απόσυρσης	13,05	15,09
β) Μικρός καρπός (> 70 mm για το G. Delicious, > 65 mm για το Cox)		
X Συντελεστή μεγέθους	0,7	0,6
	7,14	7,34
+ 10% της τιμής βάσης	2,84	2,84
= τιμή απόσυρσης	9,99	10,19

Πηγή: S. Harris, A. Swinbank, G. Wilkinson, "The Food and Farm Policies of the European Community".

Οι ποσότητες των αποσύρσεων ποικίλουν από έτους σε έτος εξ αιτίας των διακυμάνσεων στην παραγωγή, τόσο σε κοινοτικό όσο και σε κάθε εθνικό επίπεδο. Στον πίνακα 1, παρουσιάζεται η πορεία των αποσύρσεων των μήλων στις χώρες της Κοινότητας.

Πίνακας 1

Ποσότητες μήλων που αποσύρθηκαν στην ΕΟΚ,
1000 χλγ.

	1982	1988	1989 % παραγ.
ΒΕΛΓΙΟ	52704	748	7074 (2,7)
ΔΑΝΙΑ	0	0	0 (0,0)
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	34513	41	33129 (1,4)
ΕΛΛΑΔΑ	12614	79984	77353 (29,0)
ΙΣΠΑΝΙΑ	—	—	—
ΓΑΛΛΙΑ	178828	106302	212828 (11,1)
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	879	190	290 (3,3)
ΙΤΑΛΙΑ	159939	400000	296276 (12,3)
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	53916	550	8202 (2,3)
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	—	—	—
ΑΓΓΛΙΑ	24403	3599	4411 (1,7)
ΕΟΚ — 12	517796	591432	639564 (7,3)

Πηγή: Η κατάσταση της Γεωργίας στην Κοινότητα, 1989 δεν αναφέρονται.

Οι θεσμικές τιμές των μήλων κατά την τελευταία τετραετία εμφανίζονται στον πίνακα 2 που ακολουθεί.

Πίνακας 2

Θεσμικές τιμές μήλων (ECU/100 kg)
αρχή της περιόδου

	1986)87	'87)88	'88)89	'89)90
Τιμή αναγωγής	48,39	48,39	48,39	48,39
Τιμή δόσης	29,63	29,63	29,63	28,06
Τιμή εξαγοράς	15,12	15,12	15,12	17,35

Πηγή: Η κατάσταση της Γεωργίας
στην Κοινότητα, 1989

Οι θεσμικές τιμές στον τομέα των μήλων (τιμές δόσης και αγοράς) για την περίοδο 1989)90, διατηρήθηκαν στα επίπεδα της προηγούμενης περιόδου. Στις διαπραγματεύσεις για τις τιμές της επόμενης χρονιάς οι οποίες τώρα βρίσκονται σε εξέλιξη, η Επιτροπή προτείνει προς το Συμβούλιο υπουργών, για 5η κατά σειρά χρονιά το «πάγωμα» των τιμών όλων των γεωργικών προϊόντων.

Το Συμβούλιο συμμερίζεται τις ανησυχίες των γεωργών για την εξέλιξη του εισοδήματός τους εξ αιτίας της απόφασης για πάγωμα των γεωργικών τιμών, καθώς επίσης τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ορισμένα προϊόντα ανάμεσα στα οποία είναι και τα μήλα και εξετάζει τρόπους αναπλήρωσης της απώλειας αυτής, ιδιαίτερα των γεωργών στις μειονεκτικές περιοχές της Κοινότητας. Οι τρόποι αναπλήρωσης του γεωργικού εισοδήματος που εξετάζονται όμως, δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση πλέον να βασίζονται στην λογική των επιδοτήσεων ή την αύξηση των μέγιστων εγγυημένων ποσοτήτων όπου αυτές ισχύουν.

Ποιοτικές προδιαγραφές

Απαραίτητη προϋπόθεση της εφαρμογής της Κοινής Αγοράς στον τομέα των μήλων είναι ο σεβασμός των λεπτομερών ποιοτικών προδιαγραφών, που έχουν θεσπιστεί από την Κοινότητα με ειδικούς Κανονισμούς για 28 φρούτα και λαχανικά. Η γενική ποιοτική κατάταξη γίνεται σε τέσσερις κατηγορίες. Extra, I, II, III για τις ποσότητες που εισέρχονται στα κανάλια εμπορίας. Η ποιοτική κατηγορία III είναι μη εμπορεύσιμη. Οι κανόνες ποιότητας δεν εφαρμόζονται για ποσότητες που πρόκειται να μεταποιηθούν ή πωλούνται απ' ευθείας από το χωράφι.

Οι ομάδες παραγωγών

Στα διαρθρωτικά μέτρα που ισχύουν στα πλαί-

σια της Κοινής Οργάνωσης Αγοράς περιλαμβάνονται οι Ομάδες Παραγωγών. Τα μέτρα στήριξης του μήλου που αναφέρθηκαν εφαρμόζονται μόνο εφ' όσον αυτό εμπορεύεται μέσω των ομάδων παραγωγών και των ενώσεών τους. Η Κοινότητα επιδοτεί το κόστος ίδρυσης και λειτουργίας των ομάδων παραγωγών κατά τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής τους ανάλογα με την αξία των προϊόντων που διακινούνται από αυτή. Παρά το γεγονός αυτό, αποτελεί διαπίστωση της Επιτροπής ότι η διακίνηση των οπωροκηπευτικών μέσω των ομάδων παραγωγών και των συνεταιρισμών υπολείπεται από την αντίστοιχη των σιτηρών, του γάλακτος και των χοιρινών (Swinbank, at. el. 1983). Με πρόσφατη απόφασή του το Συμβούλιο (1987), τροποποίησε και προσαρμοσε τον Κανονισμό για τις ομάδες παραγωγών, όσο αφορά τα ελάχιστα όρια, τον κύκλο εργασιών, και το πεδίο εφαρμογής τους, παράλληλα δε, παρέτεινε για πέντε ακόμη χρόνια την διάρκεια εφαρμογής του Κανονισμού. Η ισχύς των επεκτάθηκε και στην Ισπανία όπου έχει οριστεί η Κοινοτική συμμετοχή σε ύψος 50% του κόστους ίδρυσης αυτών.

Προστασία στα σύνορα

Σε όλα τα προϊόντα που εισάγονται η Κοινότητα επιβάλλει Κοινό εισαγωγικό Δασμό, προκειμένου να προστατέψει την εγχώρια παραγωγή από ομοειδή εισαγόμενα προϊόντα. Επειδή ορισμένα φρούτα - ανάμεσα στα οποία είναι και το μήλο - και λαχανικά, παρά την επιβολή εισαγωγικού δασμού, αντιμετωπίζουν έντονο ανταγωνισμό από εισαγωγές από τρίτες χώρες, η Κοινότητα επιβάλλει ένα πρόσθετο σύστημα προστασίας. Αυτό συνίσταται από τις **τιμές αναγωγής**, τον καθορισμό **εμπορικών περιόδων** και **ποσοστώσεων**, που σε συνδυασμό με τον σεβασμό των υψηλών ευρωπαϊκών προδιαγραφών ποιότητας των εισαγόμενων μήλων, υλοποιεί την αρχή της Κοινοτικής προτίμησης. Οι εισφορές από τους μεταβλητούς αυτούς δασμούς, αποτελούν μέρος των ιδίων πόρων του FEOGA και προορίζονται για να αντισταθμίσουν την διαφορά μεταξύ των τιμών της διεθνούς αγοράς και αυτών του εσωτερικού της Κοινότητας.

Μέτρα προστασίας

Τιμές αναφοράς ή σύγκρισης. Καθορίζονται ετησίως από την Επιτροπή και είναι δυνατό να μεταβάλλονται κατά την διάρκεια της εμπορικής περιόδου που ισχύουν. Ο υπολογισμός της τιμής αναγωγής βασίζεται στην μέση τιμή παραγωγού της Κοινότητας κατά τις τρεις προηγούμενες χρονικές περιόδους, με την πρόβλεψη να μην είναι μικρότερης από την αντίστοιχη τιμή αναγωγής της προηγούμενης περιόδου, ούτε μεγαλύτερη από την εκτιμώμενη αύ-

ξηση του κόστους παραγωγής. Όταν η τιμή εισαγωγής μήλων, από κάποια τρίτη χώρα στην Κοινότητα είναι μικρότερη από την τιμή αναγωγής, η διαφορά τιμής επιβαρύνει, σαν ένα είδος δασμού, όλες τις εισαγωγές μήλων που συνεχίζουν να γίνονται, από οποιαδήποτε χώρα προορισμού. Ο δασμός αυτός είναι η ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΤΙΚΗ ΕΙΣΦΟΡΑ που επιβάλλεται σε περιόδους υπερπροσφοράς, οπότε και απειλούνται τα εισοδήματα των παραγωγών της ΕΟΚ από πτώση των τιμών.

Οι ποσοστώσεις εισαγωγής. Είναι ένα ακόμη μέτρο προστασίας της εγχώριας παραγωγής μήλων. Οι αυξημένες εισαγωγές μήλων από χώρες του νοτίου ημισφαιρίου ιδιαίτερα - Χιλή, Αργεντινή, Ν. Ζηλανδία - αποτέλεσαν αντικείμενο διμερών επαφών από τις οποίες εξασφαλίστηκε ότι δεν θα γίνει υπέρβαση της ετήσιας ποσόστωσης των 550.000 τόνων.

Επιδότησεις εξαγωγών: Προκειμένου να προωθήσει τις εξαγωγές της η Κοινότητα δίδει επιδοτήσεις εξαγωγών, οι οποίες καλύπτουν την διαφορά των κοινοτικών από τις διεθνείς τιμές. Σύμφωνα με την αρχή του ελεύθερου ανταγωνισμού στην Κοινότητα, οι εθνικές επιδοτήσεις είναι ασυμβίβαστες με τις αρχές της ΚΑΠ.

GATT, ο «Γύρος της Ουρουγουάης», Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Οκτώβρης 1990)

Μία άλλη διάσταση που έχει η πολιτική της ΕΟΚ είναι αυτή που διαμορφώνεται μέσω των διαπραγματεύσεων της GATT. Η πολιτική προστασίας που εφαρμόζει η ΕΟΚ, όπως και άλλες βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες, στον τομέα της γεωργίας έχουν αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων στις διαπραγματεύσεις της GATT, της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου. Οι προτάσεις της Επιτροπής της ΕΟΚ είναι για μια βαθμιαία μείωση των γεωργικών επιδοτήσεων που θα συνοδεύονται από συμπληρωματικά μέτρα άμεσης ενίσχυσης του γεωργικού εισοδήματος. Η Επιτροπή έχει υποβάλει πρόταση για μείωση κατά 30% των γεωργικών επιδοτήσεων μέχρι το 1997 και κατά 5% για την περίοδο μέχρι το 2000, με χρόνο έναρξης το 1986, χρόνο που συμπίπτει με την έναρξη του γύρου της Ουρουγουάης στην Punta del Este. Επίσης, είναι πρόθυμη να εξετάσει το ύψος των κονδυλίων που δαπανώνται για «επιστροφές» για τις εξαγωγές γεωργικών προϊόντων. Στις ίδιες αυτές διαπραγματεύσεις οι ΗΠΑ (Νοέμβρης 1990) προτείνουν μείωση 37,5%, ο Καναδάς 50%, ενώ οι χώρες της ΕΖΕΣ όπως και η Ιαπωνία 30%.

Στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων της GATT,

έχουν συσταθεί επίσης πολλές ειδικές ομάδες, για την εξέταση των διαφορών που προέκυψαν μεταξύ των μελών της. Στα πλαίσια αυτά, λοιπόν, η ειδική ομάδα της οποίας την σύσταση ζήτησαν η Χιλή και οι ΗΠΑ απεφάσισαν ότι, τα μέτρα περιορισμού των εισαγωγών (ποσοστώσεων) που επέβαλε η ΕΟΚ δεν ήταν σύμφωνα με την GATT και τα πορίσματα αυτά εκρίθηκαν από το Συμβούλιο της GATT τον Ιούνιο του 1989.

Συμπεράσματα

Αποτελεί γενική διαπίστωση ότι το μήλο παράγεται σε όλες τις χώρες των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και μάλιστα σε πλεονάζουσες ποσότητες. Οι αποσυρόμενες ποσότητες μήλων ακολουθούν ανοδική πορεία όπως παρουσιάζεται από τα στοιχεία της τελευταίας δεκαετίας. Αντιθέτως, οι εισαγόμενες ποσότητες μήλων κυρίως από χώρες του νοτίου ημισφαιρίου αυξάνονται κατά το ίδιο χρονικό διάστημα και ασκούνται πιέσεις, μέσω των Διεθνών Οργανισμών (GATT), για αύξηση των ποσοστώσεων εισαγωγής.

Το αυξανόμενο κόστος της στήριξης και προστασίας του αγροτικού τομέα, που παρέχεται μέσω της ΚΑΠ, αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής στις αρχές της δεκαετίας του '80. Οι σχετικές μελέτες, για το κόστος και την ωφέλεια της ΚΑΠ, οδήγησε στην αναθεώρησή της. Εκτός από την επιβάρυνση του προϋπολογισμού της Κοινότητας, ο Ευρωπαίος καταναλωτής είναι αναγκασμένος να πληρώνει ακριβότερα για τα αγροτικά προϊόντα τα οποία είναι δυνατό να εξασφαλίσουν με χαμηλότερες τιμές από αντίστοιχες εισαγωγές. Στην αλλαγή της πολιτικής της Κοινότητας, σημαντική επίδραση είχαν οι πιέσεις των τρίτων χωρών, αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, για τις οποίες η Κοινότητα αποτελεί σπουδαία αγορά.

Η αλλαγή της πολιτικής της ΕΟΚ στον αγροτικό τομέα μετά το 1985, συνίσταται στην εξισορρόπηση της αγοράς με την μείωση και εξάλειψη των διαρθρωτικών πλεονασμάτων, όπου αυτά υπάρχουν. Ο τομέας του μήλου στην Κοινότητα, είναι ένας από τους τομείς αυτούς που δέχονται άμεσα την επίδραση της αλλαγής της πολιτικής της ΕΟΚ. Οι σταθερές θεσμικές τιμές του μήλου - ενώ ο πληθωρισμός αυξάνεται - που επί συνεχή πενταετία εφαρμόζονται για την εξισορρόπηση της αγοράς στον τομέα, είναι ο καθρέπτης της πολιτικής αυτής. Το εισόδημα του μηλοπαραγωγού, ιδιαίτερα σε μειονεκτικές περιοχές, αναμένεται να μειωθεί, η αναπλήρωσή του όμως δεν πρόκειται να γίνει με μέτρα που θα διαταράσσουν την ισορροπία της αγοράς.

Οι προοπτικές του κλάδου μέσα στην ενοποιημένη αγορά του 1992, είναι η χωρίς εμπόδια, δασμολο-

γικά και μη, διακίνησή του προς τις άλλες χώρες της Κοινότητας. Η κατάργηση των ελέγχων στα σύνορα καθιστά τον παραγωγό μέσω των φορέων εμπορίας του μήλου, δηλαδή τις ομάδες παραγωγών, υπεύθυνες για τον σεβασμό των κανόνων ποιότητας και συσκευασίας του μήλου. Περιθώρια αύξησης της διαθέσιμης ποσότητας νωπών μήλων υπάρχουν ακόμη με την καλύτερη τυποποίηση, συσκευασία και συντήρηση του προϊόντος σε ειδικούς θαλάμους «ελεγχόμενης ατμόσφαιρας». Όσον αφορά τις εξαγωγές του προϊόντος, στην παρούσα περίοδο διεθνοποίησης του εμπορίου, η στελέχωση των ομάδων παραγωγών με ειδικευμένο και έμπειρο προσωπικό, είναι προϋπόθεση απαραίτητη για την επιτυχία τους. Στις περιπτώσεις που οι προϋποθέσεις αυτές συνκεράστηκαν - μήλα Πηλίου, Ροδοχωρίου κ.ά. - είναι ήδη γνωστά τα ευεργετικά αποτελέσματά τους για το εισόδημα των μηλοπαραγωγών της περιοχής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3

Θεσμικές τιμές μήλων (Eku/100 kg) αρχή της περιόδου.

	1986)87	'87)88	'88)89	1989)90
Τιμή αναγωγής	48,39	48,39	48,39	48,39
Τιμή δάσης	29,63	29,63	29,63	28,06
Τιμή εξαγοράς	15,12	15,12	15,12	17,35

Πηγή: Η κατάσταση της Γεωργίας στην Κοινότητα, 1989.

Πίνακας 4

Τιμές παραγωγής μήλων στα κράτη της ΕΟΚ, 1988 (Eku/100 kg)

ΒΕΛΓΙΟ	35,39
ΔΑΝΙΑ	36,47
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	47,96
ΕΛΛΑΔΑ	25,61
ΙΣΠΑΝΙΑ	26,52
ΓΑΛΛΙΑ	34,39
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	—
ΙΤΑΛΙΑ	28,82
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	37,26
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	39,02
ΑΓΓΛΙΑ	63,08

Πηγή: Η κατάσταση της Γεωργίας στην Κοινότητα, έτη 1986' 1987, 1988, 1989.

Πίνακας 5

Εισαγωγές - εξαγωγές μήλων στην Κοινότητα'84)88

	Εισαγωγές (1000 τ)	Εξαγωγές (1000 τ)
1984	570,2	190,0
1985	512,2	189,2
1986	577,2	200,5
1987	584,6	186,7
1988	621,8	191,0

Πηγή: Η κατάσταση της Γεωργίας στην Κοινότητα, έτη 1986, 1987, 1988, 1989

Πίνακας 6

Ανθρώπινη κατανάλωση μήλων στην Κοινότητα, χλγ/κεφαλή

	1985)86	1986)87
ΒΕΛΓΙΟ	20	21
ΔΑΝΙΑ	19	21
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	22	26
ΕΛΛΑΔΑ	22	20
ΙΣΠΑΝΙΑ	21	17
ΓΑΛΛΙΑ	16	16
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	18	18
ΙΤΑΛΙΑ	20	22
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	33	34
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	9	7
ΑΓΓΛΙΑ	12	12
ΕΟΚ—12	19	19

Πηγή: Η κατάσταση της Γεωργίας στην Κοινότητα, 1989.

Συνέχεια στη σελίδα 42

Λίπανση οπωροφόρων - Ανάλυση εδάφους - Φυλλο- διαγνωστική

1. Λίπανση οπωροφόρων

Από τα θρεπτικά στοιχεία που προσλαμβάνουν τα φυτά από το έδαφος για να αναπτυχθούν και να καρποφορήσουν, ένα μέρος επιστρέφει στο έδαφος με την πτώση των φύλλων ή το θάνατό τους, αποσυντίθεται και δίνει το χούμο. Ένα μέρος απομακρύνεται με τη συγκομιδή του καρπού. Στα οπωροφόρα ένα άλλο μέρος απομακρύνεται με το κλάδεμα και την εκρίζωση των δένδρων, όταν ξηραθούν ή γεράσουν. Εκτός από τις απώλειες των θρεπτικών στοιχείων του εδάφους μέσω των φυτών, απώλειες σημειώνονται ακόμη με τη δέσμευση αυτών, την έκπλυση, την εξαέρωση κ.λ.π. Οι απώλειες των θρεπτικών στοιχείων έχουν ως αποτέλεσμα, να μειώνονται σιγά-σιγά τα αποθέματα του εδάφους και εάν η αποσάθρωση των πετρωμάτων και ο εμπλουτισμός του εδάφους με μορφές θρεπτικών στοιχείων προστιών στα φυτά είναι βραδύτερος από την ταχύτητα κατανάλωσής των, τότε σημειώνονται ελλείψεις ενός ή περισσότερων στοιχείων, με δυσμενείς επιπτώσεις στην ανάπτυξη των φυτών. Στην περίπτωση αυτή πρέπει ο καλλιεργητής να συμπληρώσει τα ελλείποντα στοιχεία, με την προσθήκη αυτών στο έδαφος και έχουμε τη λίπανση των φυτών.

Η λίπανση των φυτών με κόπρο είναι γνωστή από αρχαιολόγων χρόνων. Από την εποχή που ο άνθρωπος παρατήρησε ότι, τα φυτά που αναπτύσσονταν σε περιοχές που σύχναζαν ζώα ήταν ζωηρότερα. Αργότερα άρχισε να μεταφέρει την κόπρο στις καλλιεργούμενες εκτάσεις για να αυξήσει την παραγωγή. Σε πολλές περιοχές της χώρας, ακόμη και σήμερα, οι κτηνοτρόφοι αλλάζουν τακτικά θέση στις στάνες προβάτων για να λιπάνουν τα κτήματα.

Του
Ι. Χατζηχαρίση
Γωπόνου
Ινστιτούτο
Φυλλοβόλων Δένδρων
Νάουσα

Ο άθλος του Ηρακλή με την κόπρο του Αυγείου πρέπει να σχετίζεται με την λίπανση των καλλιεργειών.

Η χρήση ανόργανων λιπασμάτων άρχισε στις Η.Π.Α., το 1656 περίπου, όταν ο John Clauher πήρε νιτρικό κάλιο από την κόπρη και διαπίστωσε ότι η προσθήκη του στο έδαφος αύξησε την ανάπτυξη των καλλιεργουμένων φυτών. Η εξέλιξη της έρευνας στην εποχή μας και της τεχνολογίας συνετέλεσαν να διαπιστωθούν όλες οι ανάγκες των φυτών σε θρεπτικά στοιχεία και να παραχθούν αυτά από τη βιομηχανία, σε μορφές προσιτές για τα φυτά.

Τα θρεπτικά στοιχεία, που προσλαμβάνουν τα φυτά σε μεγαλύτερες ποσότητες και εκδηλώνονται συχνότερα ελλείψεις, είναι το άζωτο, ο φώσφορος και το κάλιο. Κατά τον Chandler, καθηγητή Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας, ένα στρέμμα οπωρώνος αφαιρεί ετησίως από το έδαφος, με τα συγκομιζόμενα προϊόντα, 600-1.000 gr N, 660-1.000 gr P₂O₅ και 2.250-3.850 gr K₂O.

Κατά το Ινστιτούτο Δενδροκαμίας του Jork της Γερμανίας, ένα στρέμμα οπωρώνος αφαιρεί ετησίως 2.000 gr N, 700 gr P₂O₅ και 5.000 gr K₂O.

Διαφορετικές είναι οι απόψεις και άλλων επιστημόνων ή άλλων Ιδρυμάτων, σε άλλες χώρες. Η διαφορά απόψεων οφείλεται στο ότι, τόσο η βλάστηση των δένδρων, έ-

σο και η παραγωγή, επηρεάζονται από το εδαφοκλιματικό περιβάλλον, που διαφέρει από περιοχή σε περιοχή και κατά συνέπεια διαφέρουν και οι ανάγκες των δένδρων. Δένδρα με μεγαλύτερη βλάστηση και παραγωγή έχουν μεγαλύτερες ανάγκες σε θρεπτικά στοιχεία. Η διαφορά απόψεων όμως δείχνει και κάτι άλλο, πόσο ρευστά είναι τα δεδομένα και οι θέσεις για τη λίπανση.

Οι ποσότητες των άλλων μακροστοιχείων που προσλαμβάνουν τα δένδρα είναι πολύ μικρότερες, σχεδόν υποδεκαπλάσιες, των δε μικροστοιχείων, ίχνη που μεταρριούνται σε δεκάδες ή μερικές εκατοντάδες γραμμάρια το στρέμμα.

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι, οι ποσότητες θρεπτικών στοιχείων που απαιτούνται, για την αποκατάσταση της θρεπτικής ισορροπίας στο έδαφος του οπωρώνος, είναι πολύ μικρές, ακόμη και αν συνυπολογιστούν οι απώλειες αυτών στο έδαφος και διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Οι δενδροκαλλιεργητές της χώρας μας χρησιμοποιούν συνήθως πολύ μεγαλύτερες ποσότητες, με δυσμενείς επιπτώσεις στο κόστος παραγωγής και την ισορροπία τροφодότηση των δένδρων με θρεπτικά στοιχεία. Η ανισόροπη τροφодότηση των δένδρων με θρεπτικά στοιχεία επιτείνεται ακόμη πιο πολύ, από την προσθήκη στο έδαφος θρεπτικών στοιχείων που δεν ελλείπουν και κυρίως ιχνοστοιχείων, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται με τα χρόνια προβλήματα τροφопενιών ή περισσειας. Τα ίδια προβλήματα δημιουργούνται επίσης με την εφαρμογή όμοιας λίπανσης σε περιοχές με διαφορετικό εδαφοκλιματικό περιβάλλον. Τακτική η οποία μπορεί να μεταβάλλει και τις ιδιότητες του εδάφους.

Οι ποσότητες των θρεπτικών στοι-

χείων που απαιτούνται για μια ορθολογική λίπανση εξαρτώνται από τους εξής παράγοντες: Από τις εδαφικές και τις κλιματικές συνθήκες το είδος οπωροφόρου, την ποικιλία, το υποκείμενο τη ζωηρότητα βλαστήσεως, την παραγωγικότητα και το διαθέσιμο νερό. Η ιδιαιτερότητα του είδους, της ποικιλίας ή του υποκειμένου, ως προς την πρόσληψη των θρεπτικών στοιχείων, μπορεί να προσδιοριστεί με ειδικά πειράσματα ή καλλιέργεια σε θρεπτικά διαλύματα. Η ζωηρότητα βλαστήσεως και η παραγωγικότητα εκτιμώνται εύκολα μακροσκοπικά ή με μετρήσεις και συνήθως αυτούς τους παράγοντες έχουν ως βάση οι δενδροκαλλιεργητές, για να εκτιμήσουν τις ανάγκες των δένδρων σε λίπανση.

Οι υπόλοιποι παράγοντες είναι πολύ δύσκολο να υπολογιστούν και ιδιαίτερα η αλληλεπίδραση αυτών μεταξύ τους. Οι επιστημονικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται σήμερα για αυτό το σκοπό είναι:

1. Οι αναλύσεις εδάφους.
2. Η φυλλοδιαγνωστική.
3. Η καλλιέργεια σε θρεπτικά διαλύματα.
4. Η χημική ανάλυση ολόκληρου του φυτού.

2. Ανάλυση εδάφους

Οι αναλύσεις εδάφους γίνονται με δειγματοληψία χώματος, από ορύγματα που ανοίγονται στο έδαφος, βάθους μέχρι 150 cm για τα δένδρα. Τα δείγματα πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικά του εδάφους της κάθε περιοχής. Στις ομοιογενείς εδαφικά περιοχές λαμβάνονται 20-40 δείγματα από έκταση δέκα στρεμμάτων, στις ανομοιογενείς περιοχές περισσότερα. Από τα δείγματα προσδιορίζονται οι φυσικοχημικές ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά του εδάφους στον αγρό και στο εργαστήριο, με ειδικές αναλύσεις.

Οι εδαφικές αναλύσεις δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για τον προσ-

διορισμό των προβλημάτων οξύτητας, αλκαλικότητας ή αλατότητας για τον προσδιορισμό του ολικού ή ενεργού ασβεστίου, για την περιεκτικότητα του εδάφους σε θρεπτικά στοιχεία και το συγκρατούμενο νερό. Όσον αφορά τη διαθεσιμότητα των θρεπτικών στοιχείων, οι πληροφορίες που μπορούν να δώσουν, ληφθούν το μέρος της διαθεσιμότητας που εξαρτάται από την φυσικοχημικές ιδιότητες και μόνο αν οι παράγοντες αυτοί επιδρούν θετικά ή αρνητικά. Όσον αφορά την ικανότητα των φυτών να προσλαμβάνουν θρεπτικά στοιχεία από το έδαφος δεν μπορούν να δώσουν πληροφορίες.

Ο προσδιορισμός του διαθέσιμου αζώτου στο έδαφος, με τις γνωστές μεθόδους εδαφολογικών αναλύσεων είναι πολυδάπανος, χρονοδόρος και η τιμή του ισχύει μόνο για τη στιγμή που γίνεται η ανάλυση. Το 97%-99% του εδαφικού αζώτου βρίσκεται υπό μορφή σύνθετων οργανικών ενώσεων, που δεν είναι άμεσα διαθέσιμες στα φυτά. Το άζωτο αυτών, γίνεται διαθέσιμο με τη μικροβιακή αποσύνθεση της οργανικής ουσίας, που μετατρέπεται σε νιτρικό και αμμωνιακό. Αλλά και αυτές οι μορφές αλλάζουν πολύ γρήγορα με την απονιτροποίηση, τη δέσμευση από μικροοργανισμούς, την έκπλυση των νιτρικών μορφών και τη νιτροποίηση ή εξαέρωση των αμμωνιακών.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η μέτρηση της περιεκτικότητας του εδάφους σε άζωτο δεν αποτελεί ασφαλή κριτήριο και έτσι δεν έχει μεγάλη πρακτική σημασία.

Οι διαθέσιμες ποσότητες φωσφόρου στο έδαφος μπορούν εύκολα να προσδιοριστούν με ειδικές μεθόδους, που είναι διαφορετικές για τα όξινα και διαφορετικές για τα ασβεστούχα αλκαλικά εδάφη. Επειδή ο φώσφορος δεσμεύεται από το έδαφος και δεν μετακινείται εύκολα και τα οπωροφόρα έχουν την ικανότητα

να προσλαμβάνουν φώσφορο ακόμη και σε δυσμενείς εδαφικές συνθήκες, ανεξάρτητα από την περιεκτικότητα φωσφόρου στο εδαφοδιάλυμα, οι εδαφικές αναλύσεις, όσον αφορά τα οπωροφόρα, δεν επαρκούν να προσδιορίσουν τις διαθέσιμες ποσότητες φωσφόρου. Φυλλοδιαγνωστική και εδαφική ανάλυση έδειξαν ότι τα επίπεδα φωσφόρου στα φύλλα δεν σχετίζονται με τις συγκεντρώσεις αυτού στο έδαφος.

Η περιεκτικότητα καλίου στα φύλλα συσχετίζεται πολύ περισσότερο από το φώσφορο, με την περιεκτικότητα του εδάφους σε κάλιο. Αυτό έδειξαν συγκρίσεις με τη φυλλοδιαγνωστική και τις εδαφικές αναλύσεις. Περιεκτικότητα του εδάφους σε κάλιο κάτω του 1,1% εμφάνισε τροφοπενία καλίου στα φύλλα, ενώ πάνω από 1,4% εμφάνισε περισσεια. Η απορρόφηση καλίου από τα δένδρα επηρεάζεται από τη μηχανική σύσταση του εδάφους και την περιεκτικότητα αυτού σε άργιλλο. Γι' αυτό και τα επίπεδα καλίου στα φύλλα διαφέρουν σε δένδρα που καλλιεργούνται σε εδάφη με διαφορετική μηχανική σύσταση, ακόμη και αν τα εδάφη περιέχουν ίδιες συγκεντρώσεις καλίου.

Η περιεκτικότητα μαγνησίου στα φύλλα των οπωροφόρων δεν εξαρτάται μόνο από την περιεκτικότητα του εδάφους σε μαγνήσιο, αλλά και από την περιεκτικότητα αυτού σε κάλιο. Υψηλές συγκεντρώσεις καλίου ανταγωνίζονται την πρόσληψη του μαγνησίου. Σ' αυτήν την περίπτωση οι αναλύσεις εδάφους, δεν είναι σε θέση να δώσουν τις ποσότητες μαγνησίου που μπορούν να προσλάβουν τα δένδρα και χρησιμοποιείται η φυλλοδιαγνωστική για να δώσει τη σχέση καλίου προς μαγνήσιο.

Τέτοια φαινόμενα αλληλεπίδρασης παρουσιάζονται ανάμεσα και σε πολλά άλλα στοιχεία.

Για τα υπόλοιπα μακροστοιχεία χρησιμοποιείται ειδική μέθοδος προ-

ορισμού του καθενός, με την οποία εκτιμάται κατά προσέγγιση η διαθεσιμότητά τους. Όπως όμως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο η διαθεσιμότητα αυτών επηρεάζεται από πάρα πολλούς παράγοντες. Μερικοί απ' αυτούς μπορούν να εκτιμηθούν με τις αναλύσεις εδάφους, ενώ άλλοι δεν μπορούν να εκτιμηθούν και στην περίπτωση αυτή περιορίζεται η φυλλοδιαγνωστική.

Ο γεωπόνος καθώς και ο δένδροκαλλιεργτής πρέπει να γνωρίζουν ότι τα αποτελέσματα των εδαφικών αναλύσεων είναι μόνο βοηθητικά-για την κατά προσέγγιση εκτίμηση της θρεπτικής κατάστασης του εδάφους.

3. Φυλλοδιαγνωστική

Η ανάλυση φύλλων ή φυλλοδιαγνωστική γίνεται σε δείγμα 100-150 φύλλων τα οποία λαμβάνονται από όλη την κόμη των δένδρων, το πρώτο δεκαπενθήμερο του Ιουλίου και από αντιπροσωπευτικά δένδρα του οπωρώνας. Τα φύλλα πρέπει να είναι υγιή, πλήρως αναπτυγμένα, να λαμβάνονται από το μέσο των ετήσιων βλαστών και όχι από καρποφόρα όργανα του δένδρου.

Τα δείγματα φύλλων αναλύονται σε ειδικά εργαστήρια με ειδικές μεθόδους, και προσδιορίζεται η περιεκτικότητα σε όλα τα θρεπτικά στοιχεία. Τα επίπεδα των θρεπτικών στοιχείων στα φύλλα του κάθε είδους οπωροφόρου είναι γνωστά και διαβαθμίζονται ως εξής: Μειωμένη ποσότητα, κάτω από την οποία εμφανίζονται ελλείψεις, κανονική ποσότητα και αυξημένη ποσότητα, πάνω από την οποία εμφανίζονται περίσσειες. Περισσότερα στοιχεία για κάθε είδος οπωροφόρου δίνονται στον πίνακα 3.

Στην περίπτωση απόκλισης των θρεπτικών στοιχείων από τα κανονικά επίπεδα, λαμβάνονται υπόψη οι εδαφικές αναλύσεις και με το συσχετισμό των δυο αναλύσεων αξιολογούνται τα δεδομένα, επισημαίνονται τα ιδιαίτερα προβλήματα, αν

υπάρχουν και καθορίζεται ο ολοκληρωμένος τρόπος επέμβασης με λιπάσματα. Π.χ. για τον προσδιορισμό της ακιτινούμενης αζωτούχου λίπανσης, λαμβάνεται υπόψη το PH του εδάφους, η περιεκτικότητα αυτού σε χούμο και οργανική ουσία, ο τρόπος καταπολέμησης των ζιζανίων και ο χρόνος εφαρμογής της λίπανσης. Για το K και Mg, λαμβάνεται υπόψη η περιεκτικότητα του εδάφους σε άρillo και η μηχανική σύσταση αυτού. Για το Fe η περιεκτικότητα του εδάφους σε Ca, κ.λπ.

Η ανάλυση των φύλλων δεν μπορεί να βοηθήσει στην περίπτωση που εμφανίζονται προβλήματα σε διάφορα όργανα των δένδρων, όπως καρποί, καρποφόρα όργανα, οφθαλμοί, άνθη κ.λπ. στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να γίνονται αναλύσεις των οργάνων που εμφανίζουν το πρόβλημα, π.χ. στην καρπόπτωση της ποικιλίας Texas της αμυγδαλιάς διαπιστώθηκε ότι οι καρποί που πέ-

φτουν έχουν χαμηλά επίπεδα βορίου, σε σύγκριση μ' αυτούς που δεν πέφτουν, αν και τα φύλλα έχουν κανονικά.

Εκτός από τα επίπεδα των θρεπτικών στοιχείων στα φύλλα μεγάλη σημασία, όπως αποδείχτηκε τελευταία, έχει και η σχέση ορισμένων στοιχείων που δρουν ανταγωνιστικά ή συνεργιστικά μέσα στο φυτό, όπως π.χ. η σχέση N/K που πρέπει να είναι 1,50/1,75, η σχέση K/Mg και πολλών άλλων. Οι σχέσεις μελετούνται τελευταία για να προσδιοριστεί ποιές είναι οι κανονικές για κάθε είδος οπωροφόρου.

Η φυλλοδιαγνωστική μπορεί να βοηθήσει ακόμη για την έγκαιρη πρόγνωση τροφοπενιών και την αντιμετώπισή τους.

Η καλλιέργεια σε θρεπτικά διαλύματα και η ανάλυση ολοκλήρου του φυτού χρησιμοποιούνται μόνο για πειραματικούς σκοπούς και σε ειδικές περιπτώσεις, που δεν ενδιαφέρουν τον δένδροκαλλιεργτή.

Η «κοινή» οργάνωση στον τομέα των μήλων

Συνέχεια από τη σελίδα 39

Το σύστημα της τιμής αναγωγής στα φρούτα και λαχανικά στην ΕΟΚ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. «Η κατάσταση της Γεωργίας στην Κοινότητα». Εκδόσεις 1986, 1987, 1988, 1989.
2. «Η Οργάνωση της Αγοράς των οπωροκηπευτικών στην ΕΟΚ των 10». Έκδοση του Υπουργείου Γεωργίας ΑΤΕ.
3. «Η Κοινή Γεωργική Πολιτική στην Ελλάδα (1981 - 86). Η οργάνωση των γεωργικών αγορών».
4. «Η κοινή γεωργική πολιτική και η αναμόρφωσή της». Ευρωπαϊκά κείμενα, 1986.
5. «Η κοινή γεωργική πολιτική για την δεκαετία του '90». Ευρωπαϊκά κείμενα 1989.
6. HARRIS SWINBANK WILKINSON «THE FOOD AND THE FARM POLICIES OF THE EUROPEAN COMMUNITY» 1983.

Οι σπουδαιότεροι εδαφικοί παράγοντες που καθορίζουν τη διαθεσιμότητα για τα φυτά ποσότητα του ασβεστίου είναι:

1. — Η ποσότητα του εναλλακτικού ασβεστίου που υπάρχει.
2. — Ο βαθμός κορεσμού του συμπλόκου εναλλαγής με ασθέσιο.
3. — Ο τύπος των κολλοειδών του εδάφους και
4. — Η φύση και η ποσότητα των συμπληρωματικών ιόντων που είναι προσροφημένα στο εδαφοσύμπλοκο του εδάφους.

Η περιεκτικότητα σε ασθέσιο των διαφόρων εδαφικών τύπων ποικίλλει σημαντικά, ανάλογα με το μητρικό υλικό από το οποίο προήλθε το έδαφος και το βαθμό κατά τον οποίο η αποσάθρωση και έκπλυση έχουν επηρεάσει την ανάπτυξή του. Εδάφη που προήρθαν από ασβεστόλιθους είναι συνήθως πλούσια σε ασθέσιο. Τα εδάφη αυτά περιέχουν συχνά 10—20% ασθέσιο. Το επιφανειακό στρώμα των εδαφών που προήρθαν από ασβεστόλιθους μπορεί να περιέχει λίγο ασθέσιο, στις περιπτώσεις που η έκπλυση είναι μεγάλη (υγρές περιοχές). Παλαιά εδάφη ισχυρά αποσθρωμένα και εκπλυμένα κάτω από υγρές συνθήκες, περιέχουν, γενικά, μικρές ποσότητες ασβεστίου. Γενικά, περιοχές με υγρό κλίμα, χαρακτηρίζονται από έλλειψη ασβεστίου, εξαιτίας της μεγάλης του διαλυτότητας, που οδηγεί στην τελική απομάκρυνσή του από το έδαφος. Αντίθετα σε ξηρά κλίματα το ανθρακικό ασθέσιο είναι ελάχιστα διαλυτό, γι' αυτό και τα εδάφη των περιοχών αυτών είναι πλούσια σε ασθέσιο.

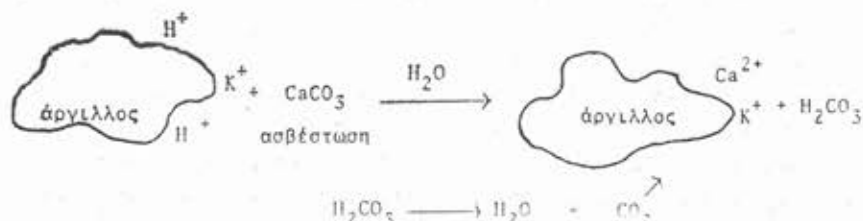
Στις μηλιές έχει μεγάλη σημασία ο κανονικός εφοδιασμός των μήλων με ασθέσιο για να εμποδιστεί η εμφάνιση μιάς μεταβολικής πά-

θησης γνωστής ως πικρή κηλίδωση, που χαρακτηρίζεται από κηλίδες φαιού χρώματος στο εξωτερικό και εσωτερικό των καρπών που προέρχονται από θραύση ιστών. Οι καρποί αυτοί χαρακτηρίζονται από μικρή περιεκτικότητα Ca (< 200 ppm στην ξηρά ύλη) και συχνά από μεγάλη περιεκτικότητα K και mg. Η περιεκτικότητα των μήλων σε ασθέσιο εξαρτάται από την ένταση της διαπνοής γιατί το ασθέσιο μεταφέρεται προς τον καρπό σχεδόν αποκλειστικά με το ρεύμα της διαπνοής. Όταν η ταχύτητα είναι επαρκής, και με την προϋπόθεση ότι η πρόσληψη ασβεστίου από τις ρίζες δεν παρεμποδίζεται, ο εφοδιασμός των μήλων με ασθέσιο είναι ικανοποιητικός. Επειδή το ασθέσιο κινείται κατά προτίμηση προς τα σημεία έντονης αύξησης, υπάρχει ένας ανταγωνισμός μεταξύ ετήσιων δλαστών και αποθευτικών ιστών για ασθέσιο και σαν συνέπεια του ανταγωνισμού αυτού, είναι η έλλειψη ασβεστίου στους καρπούς. Ο ανταγωνισμός αυτός μπορεί να προκληθεί από ισχυρή αζωτούχο λίπανση και εδώ βασίζεται η παρατήρηση ότι ανωμαλίες που οφείλονται στο ασθέσιο επιτείνονται με ισχυρή αζωτούχο λίπανση. Ο ψεκασμός με άλατα ασβεστίου για την θεραπεία της πικρής κηλίδωσης γενικά, δεν είναι επιτυχής αφού το ασθέσιο ακινητοποιείται στα φύλλα. Η χορήγηση γύψου και άλλων αλάτων ασβεστίου από το έδαφος είναι πιο αποτελεσματική, γιατί η μεγαλύτερη ποσότητα ασβεστίου των φύλλων φθάνει σ' αυτά από τις ρίζες

με το ρεύμα διαπνοής. Πλήρης έλλειψη ασβεστίου σπάνια συμβαίνει στα εδάφη, συνήθως τα πιο πολλά ανόργανα εδάφη είναι πλούσια σε διαθέσιμο ασθέσιο. Κατά τα τελευταία 20 χρόνια, πάντως, ένας ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός φυσιολογικών ανωμαλιών στα φρούτα και λαχανικά, που προκαλούνται από μια ανεπαρκή θρέψη με ασθέσιο έχει παρατηρηθεί. Στην τομάτα και καρπούζι η ανωμαλία είναι γνωστή ως «ξηρή κορυφή», στο σέλινο ως «μαύρη καρδιά» και στο μαρούλι ως «κάψιμο κορυφής».

Η απαιτούμενη ποσότητα κατά στρέμμα από τα διάφορα υλικά ασθέστωσης (γνωστών με το γενικό όνομα ασβεστος) για να ανεβάσουμε το pH του εδάφους (Εικ. 1) στην άριστη περιοχή, που για το σύνολο σχεδόν των κοινών καλλιεργειών είναι μεταξύ 6,5 — 7,0, καθορίζεται μετά από ειδική ανάλυση του εδάφους (καμπύλες ογκομέτρησης). Η ποσότητα αυτή της ασθέστου δεν εξαρτάται μόνο από την τιμή του pH αλλά και από το ποσοστό και το είδος της αργίλλου, καθώς και από την ποσότητα της οργανικής ύλης (δηλ. από τη ρυθμιστική ικανότητα του εδάφους). Πολύς φορές εδάφη με το ίδιο pH χρειάζονται διαφορετικές ποσότητες ασθέστου για να ανεβεί το pH τους στην άριστη τιμή. Εξάλλου, προσθήκη στο έδαφος ποσότητας ασθέστου μικρότερης απ' αυτήν που χρειάζεται δεν θα ανεβάσει το pH στην επιθυμητή τιμή και δεν έχουμε την αναμενόμενη ωφέλεια.

Συνέχεια στη σελίδα 45

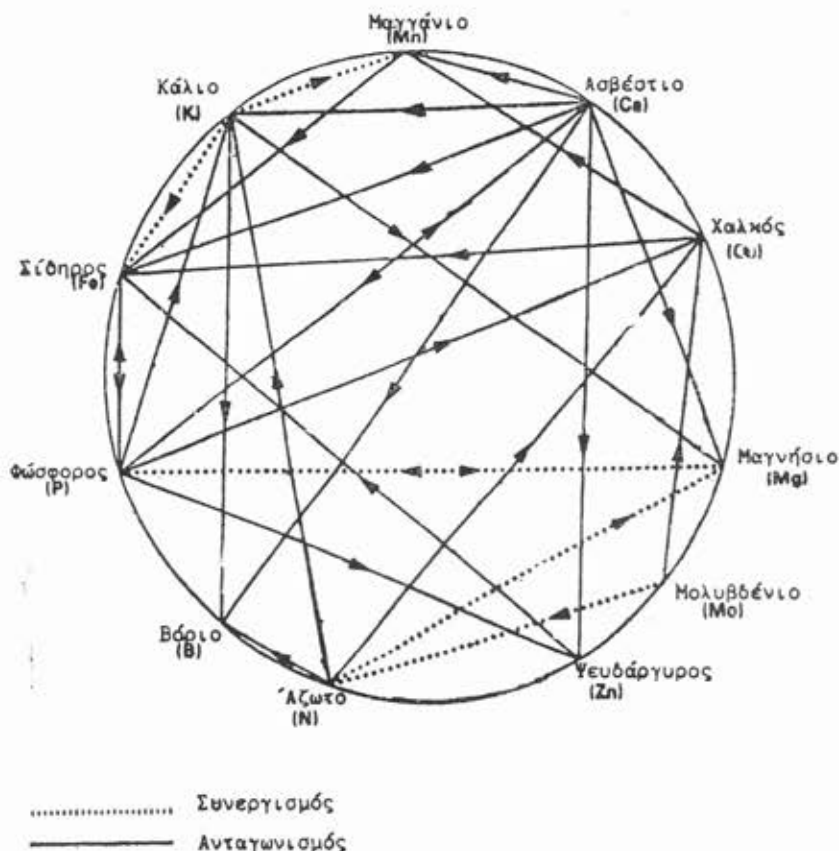

Εικ. 1. Πώς μειώνεται η οξύτητα του εδάφους με την ασθέστωση.

ΔΕΝΤΡΟΚΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. Συνεργισμός και ανταγωνισμός θρεπτικών στοιχείων

Η αλληλοεπίδραση των θρεπτικών στοιχείων

Τα φυτά και φυσικά τα δέντρα για να «τραφούν» και να «αναπτυχθούν» έχουν ανάγκη από διάφορα θρεπτικά στοιχεία (άζωτο, φωσφόρο, κάλιο, σίδηρος, ασβέστιο, μαγνήσιο κλπ.). Όλα είναι απαραίτητα, ανεξάρτητα εάν τα χρειάζονται σε μεγάλες ή μικρές ποσότητες.

— Ο κάθε δενδροκαλλιεργητής έχει χρέος να προσθέτει στο έδαφος όλες τις απαιτούμενες ποσότητες θρεπτικών στοιχείων (λίπασμα) για να καλυφθούν οι άμεσες και οι μελλοντικές ανάγκες. Η λειτουργικότητα των φυτών φθάνει σε άριστο σημείο, όταν υπάρχουν όλα τα θρεπτικά στοιχεία στο έδαφος και

φυσικά όταν βρίσκονται σε μία αρμονική σχέση και αναλογία μεταξύ τους. Όταν ένα θρεπτικό στοιχείο ελλείπει ή περισσεύει, επηρεάζεται δυσμενώς η λειτουργικότητα του δέντρου. Σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι έκδηλα τα συμπτώματα της ανωμαλίας (μικροφυλλίες, μεταχρωματισμοί φύλλων, μικροκαρπίες, καχεκτική ανάπτυξη βλαστών κλπ.). Τα συμπτώματα των θρεπτικών στοιχείων, γίνονται τόσο έντονα, όσον η έλλειψη ή περίσσεια των στοιχείων βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο. Η λύση του προβλήματος (θεραπεία) δεν είναι απλή υπόθεση. Κατ' αρχήν πρέπει να γνωρί-

ζουμε, εκ των προτέρων το υφιστάμενο καθεστώς του εδάφους, από πλευράς θρεπτικών στοιχείων, μηχανικής σύστασης του εδάφους, pH κλπ.

— Τα θρεπτικά στοιχεία που υπάρχουν στο έδαφος δεν είναι πάντοτε διαθέσιμα για να απορροφηθούν από τα ριζικά τριχίδια των ρι-

Του Οδυσ. Ντινόπουλου

ζών. Αυτά μπορεί να βρίσκονται σε αδιάλυτη μορφή, αδρανοποιημένα στο έδαφος. Μπορεί να παρεμποδίζεται η πρόσληψή τους από κάποιο άλλο στοιχείο. Τα θρεπτικά στοιχεία μπορεί να ανταγωνίζονται μεταξύ τους ή και να συνεργάζονται κατά κάποιο τρόπο. Επομένως πρέπει να γνωρίζουμε εκ των προτέρων για το συγκεκριμένο χορηγούμενο λίπασμα τις πιθανές επιδράσεις που θα έχει θετικές ή αρνητικές στην πρόσληψη των άλλων στοιχείων.

— Η ανισόρροπη τροφοδότηση των δέντρων με θρεπτικά στοιχεία όταν αυτά υπάρχουν στο έδαφος σε αρκετή ποσότητα, χειροτερεύει την κατάσταση με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προβλήματα τροφοπενιών ή περισσειας. Η αλληλοεπίδραση των θρεπτικών στοιχείων που εκδηλώνεται με τον ανταγωνισμό και τον συνεργισμό, μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη ιχνοστοιχείων ή την αυξημένη προσρόφηση, καταστάσεις όχι επιθυμητές.

Άς πάρουμε με την σειρά τα θρεπτικά στοιχεία:

1. Άζωτο. Τα υψηλά επίπεδα αζώτου αποτελούν μία από τις κύριες αιτίες τροφοπενιών διαφορετικών στοιχείων και ειδικότερα του K (καλίου), Zn (ψευδαργύρου) Cu (χαλκού), B (βορίου) κλπ.

Σε περιπτώσεις που παρατηρεί-

ται έλλειψη στοιχείου, ιδίως καλίου, μία άφθονη χορήγηση αζώτου μπορεί να αυξήσει την βλάστηση και ταυτόχρονα τα φαινόμενα της τροφοπενίας, με αποτέλεσμα να χειροτερεύει η κατάσταση.

Γενικά η περίσσεια αζώτου οφμίζει την ωρίμανση των καρπών. Αντίθετα η τροφοπενία αζώτου επισπεύδει την ωρίμανση των καρπών, κάτι το επιθυμητό σε μερικές περιπτώσεις, όταν τα πρώιμα φορτία που φθάνουν στην αγορά πετυχαίνουν υψηλές τιμές.

2. Φωσφόρος. Η επιφανειακή λίπανση με φωσφορικά λιπάσματα έχει αρνητικές επιπτώσεις στα δέντρα. Διότι έτσι κι αλλιώς, δεν είναι διαθέσιμο στα ριζικά τριχίδια των ριζών, αφού καθλώνεται στο επιφανειακό στρώμα του εδάφους. Χωρίς να έχουμε ωφέλεια προκαλεί ζημιές (τροφοπενίες), με την δέσμευση βαρειών μετάλλων και κυρίως του Fe (Σιδήρου), του Zn (ψευδαργύρου) και Mn (Μαγγανίου).

3. Κάλι. Η έλλειψη καλίου παρορσιάζεται σε μεγάλη συχνότητα σε αμμόδη εδάφη και σε περιπτώσεις που γίνεται μεγάλη χρήση N (άζωτο).

Τα κακώς αεριζόμενα εδάφη που περιέχουν υψηλό ποσοστό πολύ λεπτών μορίων αργιλίου, είναι δυνατόν να μην είναι σε θέση να προμηθεύσουν στα δέντρα αρκετό κάλι, έστω και αν περιέχουν μεγάλες ποσότητες απ' αυτό.

Οι ανάγκες των δέντρων σε κάλι είναι ανάλογες με την χρησιμοποίηση (κατανάλωση) του αζώτου. Η αφθονία αζώτου επιτείνει συνήθως την τροφοπενία καλίου, πιθανόν διότι το άζωτο αυξάνει την βλάστηση και συνεπώς αυξάνει τις ανάγκες σε κάλι.

4. Ασθέσιο. Η έλλειψη ασθέσιου δημιουργεί στους καρπούς αρκετές φυσιολογικές παθήσεις (πικρή κηλίδωση στα μήλα). Βρέθηκε ότι το K (κάλι) και το Mg

(Μαγνήσιο) ανταγωνίζονται με επιτυχία το Ca (ασθέσιο). Γι' αυτό η καλιούχος λίπανση ενδείκνυται να γίνεται μετά την συγκομιδή των μήλων.

5. Σίδηρος. Η μεγάλη περιεκτικότητα του εδάφους σε ασθέσιο προκαλεί χλώρωση των φύλλων, λόγω δεσμεύσεως του σιδήρου (Fe) από το ασθέσιο.

6. Ψευδάργυρος. Συμπτώ-

ματα τροφοπενίας ψευδαργύρου εμφανίζονται όταν υπάρχει υψηλή περιεκτικότητα του εδάφους ή του δέντρου σε φωσφόρο και υψηλή περιεκτικότητα του δέντρου σε άζωτο.

7. Νάτριο. Τα φυτά δεν προσλαμβάνουν μόνο θρεπτικά στοιχεία που είναι απαραίτητα, αλλά και άλλα στοιχεία που δεν χρειάζονται ή ακόμα και επιβλαβή όπως το Νάτριο (Na) με αποτέλεσμα να προκαλούνται τοξικά φαινόμενα.

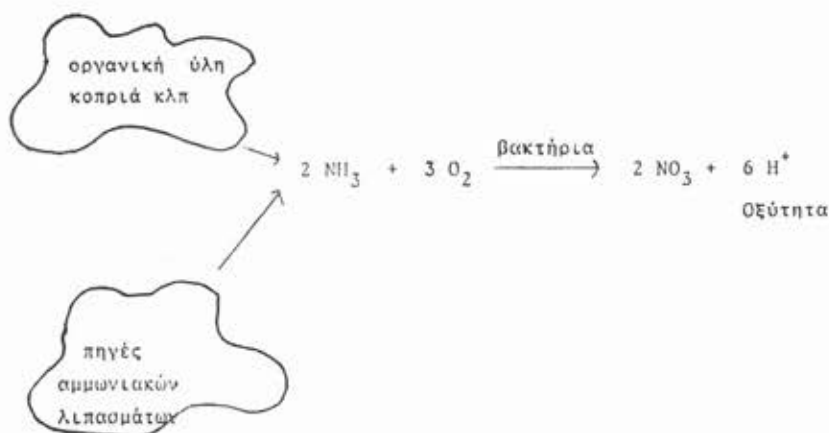
Το ασθέσιο

Συνέχεια από τη σελίδα 43

Αντίθετα, προσθήκη μεγαλύτερης ποσότητας ασθέστου δηλ. «υπερασθέτωση», θα ανεβάσει το pH σε μεγαλύτερη τιμή της άριστης (πολύ πιο εύκολα μάλιστα σε εδάφη με μικρή ρυθμιστική ικανότητα, όπως τα αμμόδη), ελαττώνοντας έτσι τη διαλυτότητα πολλών θρεπτικών στοιχείων και κυρίως μικροστοιχείων, με αποτέλεσμα τη δημιουργία σχετικών ελλείψεων στα φυτά.

Στα όξινα εδάφη (pH < 5,5,) ακόμα και μετά την ασθέτωσή τους, δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται λιπάσματα που αυξάνουν την οξύτητα του εδάφους όπως π.χ. η θειική αμμωνία, η φωσφορική αμ-

μωνία (16—20—0) και 20—10—0) η νιτρική αμμωνία, η άνδρη αμμωνία και η ουρία που κατά την νιτροποίησή τους αυξάνουν την οξύτητα του εδάφους (Εικ. 2). Αντί αυτών θα πρέπει να χρησιμοποιείται η ασθεστούχος νιτρική αμμωνία (σαν βασικό επιφανειακό λίπασμα), όπως επίσης και το αραιό υπερφωσφορικό (0—21—0). Η προσθήκη στο έδαφος της ασθεστούχου νιτρικής αμμωνίας δεν αντικαθιστά την ασθέτωση του εδάφους, αλλά απλώς παρεμποδίζει τη χειροτέρευση της οξύτητάς του ή βοηθάει στη διατήρηση του pH που έχει διορθωθεί με την ασθέτωση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Εικ. 2. Μετασχηματισμοί N στο έδαφος που προκαλούν την οξύτητα.

ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΡΠΟΚΑΨΑΣ ΤΗΣ ΜΗΛΙΑΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΜΕΘΟΔΟ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΕΩΝ

Α'

α. Ζημιές. Η καρπόκαψα της μηλιάς είναι ο σοβαρότερος εχθρός των γιγαρτοκάρπων. Είναι γνωστές οι ζημιές που προξανάει η προνύμφη (σκουλήκι) της καρπόκαψας στα μήλα, αχλάδια, καρύδια (θερινή περίοδος) και κυδώνια (φθινοπωρινή περίοδος), όταν δεν γίνονται οι αναγκαίοι ψεκασμοί προστασίας της παραγωγής. Οι προσβλημένοι καρποί χάνουν την εμπορική τους αξία.

β. Μέθοδοι καταπολέμησης. Αγροτικές προειδοποιήσεις. Παλιότερα, η αντιμετώπιση της καρπόκαψας, όταν δεν είχε μελετηθεί η βιολογία της, γινόταν με ψεκασμούς που κάλυπταν συνεχώς τους καρπούς, από τον σχηματισμό τους, ως την συγκομιδή. Η μέθοδος αυτή είναι δαπανηρή και απαιτεί πολλές επεμβάσεις κάθε 10—15—20 μέρες, ανάλογα με την αποτελεσματικότητα του φαρμάκου.

— Τελευταία σ' όλες τις προηγμένες χώρες εφαρμόζεται η μέθοδος των αγροτικών προειδοποιήσεων. Με τη μέθοδο αυτή οι ψεκασμοί γίνονται στην κατάλληλη εποχή και ύστερα από πρόγνωση του κινδύνου προσβολής από την προνύμφη (σκουλήκι). Με τους ψεκασμούς, οι καρποί δεν καλύπτονται συνεχώς με το εντομοκτόνο, παρά μόνο επί όσο χρόνο υπάρχει κίνδυνος προσβολής. Αίγιοι, λοιπόν, ψεκασμοί, αλλά αποτελεσματικοί.

γ) Η καρπόκαψα τον χειμώνα και την άνοιξη. Την περίοδο του χειμώνα, την καρπόκαψα την βρίσκει κανείς, πάντοτε υπό μορφή προνύμφης (σκουλήκι) στο λαιμό των δέντρων, κάτω από τις φλούδες ή σε σπασές που άνοιξαν διάφορα ξυλοφάγα έντομα, ή και στο έδαφος. Η προνύμφη υφαίνει ένα δομδύκιο (κουκούλι) αρκετά ανθε-

κτικό και μέσα σ' αυτό περνάει την δύσκολη περίοδο του χειμώνα. Την άνοιξη, με τις πρώτες ζέστες (Απρίλιος - Μάιος) σταματάει η διά-

Του Οδ. Ντινόπουλου

πτυξη της προνύμφης και εξελίσσεται μεταμορφωμένη σε νύμφη (χρυσάλιδα). Ακολουθεί το στάδιο του ακμαίου εντόμου (πεταλούδα). Η εμφάνιση των ακμαίων, ή πιο σωστά η έξοδος των ακμαίων από τα διαχειμαστήρια, πραγματοποιείται στην περιοχή του Ινστιτούτου Φυλλοδόλων Δένδρων, σε γενικές γραμμές κατά τον μήνα Μάιο. Διαπιστώθηκε ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των εξερχομένων ακμαίων (διαχειμαζούσα πρώτη γενιά) εμφανίζεται στο διάστημα μεταξύ 20—25 Μαΐου. Τα ακμαία πετούν μόνο τη νύχτα και διανύουν μία απόσταση 700—800 μ.

— Τα θηλυκά ακμαία, μετά το ζευγάρισμα γεννούν τα αυγά τους από ένα στην επάνω επιφάνεια των φύλλων, που βρίσκονται κοντά στα καρπίδια (συνήθως) ή ακόμα και στα καρπίδια. Οι μόλις εκκολαπτόμενες προνύμφες (μήκος 2 χιλ. περίπου) έρχονται προς τα καρπίδια και εισχωρούν μέσα σ' αυτά από το άνοιγμα του κάλυκα ή στο σημείο επαφής δύο γειτονικών καρπών. Οι προνύμφες της καρπόκαψας τρώγοντας και μεγαλώνοντας φθάνουν στο κέντρο του καρπού στο χώρο των σπερμάτων.

Η προστασία των καρπών συνίσταται στην κάλυψή τους με κάποιο κατάλληλο εντομοκτόνο την περίοδο που προβλέπουμε την προσβολή. Είναι αυτόνοτο, όσες προνύμφες δεν δηλητηριαστούν, θα τρυπήσουν τον

καρπό και θα συνεχίσουν το φθοροποίησή τους έργο, τρώγοντας την σάρκα του καρπού. Όταν ο προνύμφες ολοκληρώσουν την ανάπτυξή τους, εξέρχονται από τον καρπό και προσδεδυτικά φθάνουν στον λαιμό του δέντρου, όπου κάτω από τις φλούδες φτιάχνουν το δομδύκιο κλπ. Έστερα από την ίδια διαδικασία των μεταμορφώσεων που αναφέρουμε προηγουμένως θα εμφανισθούν τα ακμαία (πεταλούδες) της επόμενης γενιάς (δεύτερη). Τα πρώτα ακμαία της δεύτερης γενιάς (τα πιο πρώιμα) εμφανίζονται από τα τέλη Ιουνίου ή αρχές Ιουλίου στην περιοχή του Ινστιτούτου Φυλλοδόλων Δένδρων.

δ) Υπολογισμός του πρώτου ψεκασμού. Έστερα από έρευνα, διαπιστώθηκε ότι ένας ψεκασμός θεωρείται αρκετός για την καταπολέμηση της πρώτης γενιάς (διαχειμαζούσα). Ο ψεκασμός αυτός φέρνει ικανοποιητικά αποτελέσματα, αρκεί να πραγματοποιηθεί στην κατάλληλη ημερομηνία και τοποθετείται στην περίοδο που εμφανίζονται οι περισσότερες πεταλούδες της καρπόκαψας (20—25 Μαΐου περίπου για το Ι.Φ.Δ.). Είναι εύκολο να προσδιορίσει κανείς την ημερομηνία επεμβάσεως σε μια περιοχή, αν λάβει υπ' όψη το μέγεθος των καρπιδίων των ποικιλιών Γκόλντεν Ντελίτσιους και Στάρκιν Ντελίτσιους. Ψεκάζει κανείς στην συγκεκριμένη περιοχή όταν τα καρπίδια των αναφερομένων ποικιλιών αποκτήσουν το μέγεθος του μικρού καρυδιού. Ο ψεκασμός φυσικά θα περιλάβει όλες τις ποικιλίες αχλαδιάς και μηλιάς που έχουν καρπό.

Σύντομη περιγραφή του εντόμου - βιολογικός κύκλος

1

1α

2

2α

3

4

1β

1γ

Η καρπόκαφα της μηλιάς (*L. SPEYRESIA* = *CARPOCAPSA POMONELLA* L.) είναι λεπιδοπτερο και ανήκει στην οικογένεια *TORTRICIDAE*. Τα διαδοχικά στάδια του βιολογικού κύκλου του εντόμου είναι τα εξής: 1) Πεταλούδα. 2) Αυγό. 3) Προνύμφη (σκουλήκι). 4) Νύμφη (χρυσάλιδα) και στη συνέχεια και πάλι πεταλούδα.

1 = ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ. Η πεταλούδα έχει άνοιγμα φτερών 18 — 20 χιλιοστά. Ο χρωματισμός των φτερών είναι τριφύς. Τα μπροστινά φτερά φέρουν πολυάριθμες εγχάρσιες, καστανές, μικρές γραμμές και ταινίες. Κοντά δε στην εξωτερική παρυφή, υπάρχει μια μεγάλη κηλίδα που μοιάζει σαν μάτι, η οποία περι-

βάλλεται από κύκλο με χαλκόχρο χρωματισμό σκοτεινό. Έτσι ξεχωρίζει η καρπόκαφα της μηλιάς από τις άλλες συγγενικές καρπόκαφες (Βλέπε σχήμα 1α και το θέλος που δείχνει την κηλίδα).

2 = ΑΥΓΟ. Αυτό είναι σχεδόν κυκλικό, πεπλατυσμένο και στρογγυλό στο κέντρο του. Έχει διάμετρο 1 χιλιοστό περίπου. Στην αρχή το αυγό είναι άσπρο θαμπό και μετά από 2—3 μέρες (βλέπε 2α) παρουσιάζει εσωτερικά ένα δακτύλιο κοκκινωπό. Πρόκειται για την σχηματιζόμενη μικρή προνύμφη. Ολίγο πριν από την εκκόλαψη, βλέπει κανείς το μαυριδερό κεφάλι της προνύμφης που θα εξέλθει από το αυγό.

3 = ΠΡΟΝΥΜΦΗ (σκουλήκι). Η νεογένη προνύμφη που εξέρχεται από το αυγό, έχει μήκος 1,5

χιλιοστά περίπου, και όταν ολοκληρώσει τα πέντε διαδοχικά στάδια της, φθάνει στα 18—20 χιλιοστά. Ο χρωματισμός στην μικρή ηλικία είναι ασπρουδερός και όταν μεγαλώνει γίνεται κοκκινωπός - ροζέ σε διάφορες αποχρώσεις. Το κεφάλι παραμένει σκούρο καστανό.

4 = ΝΥΜΦΗ (χρυσάλιδα). Έχει χρώμα καστανό κίτρινο έως καστανό θαθύ. Το μήκος φθάνει τα 10—12 χιλιοστά. Περιβάλλεται από κουκούλι (δοιούκιο) κατάλληλα πλεγμένο από την προνύμφη.

1δ - 1γ = Μετά την νύμφη εμφανίζεται ξανά η πεταλούδα (ακμαία) και έτσι κλείνει ο βιολογικός κύκλος του εντόμου, η μία γενιά.

Η καρπόκαφα της μηλιάς στις μεν πεδιάδες και γενικά στα ζεστά μέρη συμπληρώνει 3 γενιές, στις δε ημιερεινές και ορεινές περιοχές 2 γενιές.

Δενδροκομικές ειδήσεις

1) Αραιώμα των μήλων με χημικά μέσα.

Στην περίπτωση που παρατηρείται υπερβολική καρπόδεση, κρίνεται αναγκαίο το αραιώμα των μήλων. Το αραιώμα των καρπών με το «χέρι» είναι δαπανηρό, και δεν γίνεται εγκαίρως. Την λύση του προβλήματος την δίνουν, οι ειδικές αραιωτικές ουσίες των καρπών. Μπορεί ο μηλοκαλλιεργητής να χρησιμοποιήσει το Σεβιν 85%. Ψεκάζει, κυριολεκτικά λούζει, τις μηλιές με το παραπάνω σκεύασμα σε αναλογία ένα χιλιόγραμμο σε ένα τόννο νερό. Η επέμβαση θα πραγματοποιηθεί όταν το κεντρικό καρπίδιο της κάθε ταξικαρπίας έχει αποκτήσει ισημερινή διάμετρο γύρω στα 12 χιλιοστά. Η δειγματοληψία θα πρέπει να είναι αντιπροσωπευτική. (Βλέπε λεπτομέρειες τεύχ.).

2) Χάροου Σουίτ (HAR-

ROW SWEET). Ανθεκτική ποικιλία αχλαδιάς στο «βακτηριακό κάψιμο». Είναι ποικιλία αξιόλογη, δημιουργήθηκε στον Καναδά και είναι ανθεκτική στην παραπάνω ασθένεια. Λεπτομέρειες στο επόμενο τεύχος.

3) Καταπολέμηση της βαμβακάδας της μηλιάς.

Η βαμβακάδα της μηλιάς γνωστή ως αιματόψειρα, είναι μία αφίδα. Έχει την ιδιότητα να εκκρίνει από το σώμα της πολυάριθμα άσπρα νημάτια κηρώδη, τα οποία και την προστατεύουν. Κατά την βλαστική περίοδο (άνοιξη - φθινόπωρο) τα εντομοκτόνα Κιλβάλ (KILVAL) και το Φολιμάιτ (FOLIMATE) κρίνονται ως πολύ αποτελεσματικά. Οι πυρεθρίνες γενικά δεν φέρουν κανένα αποτέλεσμα. Λεπτομέρειες στο επόμενο τεύχος.

Πρόγραμμα καταπολέμησης εχθρών και ασθενειών της αμπέλου με βάση τα βλαστικά της στάδια

Της
Χαρούλας Σπινθηροπούλου

Α. Πριν από την έκπτυξη — Δακρύρροια

Παθογόνα

Φύμοψη
Ίσκα
Τετράνυχος
Λοιπά ακάρεα

Συνιστώμενα φάρμακα

Πολτοί δινιτροορθοκρεζόλης (Σελινόν κλπ.)
»
»
»

Β. Έκπτυξη οφθαλμών — Βλαστός μήκους 1—2 cm

Σκουλήκι των ματιών

Ερίνωση
Τετράνυχος¹

Φύμοψη

Ορθέν, Θειοντάν, Ντεσίς, Ταμαρόν,
Ουλτρασίντ κ.λ.π.
Βρέξιμο θείο, Μπαϋλετόν,
Περοπάλ, Απόλλο, Μίτιγκαν,
Κελθέϊν, Μίτακ, Τεντίον, κλπ.
Μικάλ, Φολπέτ, Αντρακόλ κλπ.

Γ. Μήκος βλαστών 8—10 cm

Ερίνωση
Τετράνυχος
Φύμοψη

Βρέξιμο θείο
Όπως στο στάδιο Β
Όπως στο στάδιο Β

Δ. Δέκα μέρες μετά (Βλαστοί 10—30 cm)

Περωνόσπορος
Ωίδιο

Μικάλ, Αντρακόλ, Φολπέτ, Μανέμπ
Ριντομίλ² κ.λ.π.
Βέξιμο θείο, Μπαϋλετόν,
Τοπάς κ.λ.π.

Ε. Στάδιο του μούρου

Ευδαιμίδα³

Περωνόσπορος
Ωίδιο

Ορθέν, Παράθειον, Εκαλούξ,
Νουβακρόν, Καράτε⁴, Ντεσίς⁴,
Ινσεγκάρ⁵, Λανέϊτ⁶
Όπως στο στάδιο Δ
Όπως στο στάδιο Δ

Ζ. Άνθηση

Ωίδιο

Θειάφισμα

Η. Μετά την καρπόδεση

Περωνόσπορος
Ωίδιο
Βοτρύτης⁷

Όπως στο στάδιο Δ
Όπως στο στάδιο Δ
Ροδράλ⁸ Ρονιλάν⁸, Νεοτοψίν,
Καρμπενταζίμ, κάπταν κλπ.

Θ. Στάδιο του μπιζελιού

Ευδαιμίδα
Περωνόσπορος
Ωίδιο

Όπως στο στάδιο Ε
χαλκούχα, Αντακόλ κλπ.
Βρέξιμο θείο, Μπαύλετόν κλπ.

Ι. Στάδιο του γυαλίσματος

Ευδαιμίδα
Περωνόσπορος
Ωίδιο
Βοτρύτης

Όπως στο στάδιο Ε
Όπως στο στάδιο Η
» » » »
» » » »

Κ. Πριν την ωρίμανση

Ευδαιμίδα

Κατά προτίμηση με μικρής υπολλειματικής
διάρκειας εντομοκτόνο όπως οι πυρεθρίνες,
μεβινφάς κλπ.
Μπενλεϊτ, Νεοτοψίν, καρμπενταζίμ κλπ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ανάλογα με το στάδιο στο οποίο βρίσκεται ο τετράνυχος χρησιμοποιούμε το κατάλληλο φάρμακο (ωοκτόνο, προνυμφοκτόνο κλπ.) ή συνδυασμό φαρμάκων.
2. Κυρίως συνιστάται για δύο ψεκασμούς το χρόνο, κατά προτίμηση πριν και μετά την ανθοφορία, για να μην αναπτύξει ο μύκητας ανθεκτικότητα.
3. Η ακριβής ημερομηνία ψεκασμού καθορίζεται με βάση τις συλλήψεις του εντόμου στις παγίδες. Για κάθε γενιά του εντόμου χρειάζονται 2 ψεκασμοί με ενδιάμεσο διάστημα 10—12 ημερών.
4. Προτιμότερο να χρησιμοποιούνται στην τελευταία γενιά της ευδαιμίδας δηλ. κοντά στην ωρίμανση για αποφυγή προβλημάτων τετρανύχου ή να εφαρμόζεται και κάποιο ακαρεοκτόνο σκεύασμα συγχρόνως.
5. Εφαρμόζεται νωρίτερα από τα κλασικά εντομοκτόνα για την καταπολέμηση της ευδαιμίδας, δηλαδή όταν αρχίσουν οι πρώτες συλλήψεις του εντόμου.
6. Το Λανέϊτ χρησιμοποιείται μόνο όταν υπάρχουν ζωντανές προνύμφες στον αμπελώνα, όταν δηλαδή έχει γίνει η προσβολή και ποτέ προληπτικά λόγω της μικρής διάρκειας δράσης του.
7. Σ' αυτή τη φάση προληπτικά καλό είναι να χρησιμοποιηθούν φάρμακα με διπλή δράση, δηλ. που 'ναι κατάλληλα για περισσότερες της μιάς ασθένειες π.χ.
Κάπταν για περονόσπορο και βοτρύτη ή Καρμπενταζίμ » » »
ή Φολπέτ » » »
και να συνδυασθον με βρέξιμο θείο για την καταπολέμηση και του ωιδίου.
8. Τα ειδικά αυτά βοτρυδοκτόνα είναι καλό να χρησιμοποιούνται όταν ο καιρός είναι, την περίοδο αυτή, βροχερός, όπως και θεραπευτικά. Πρέπει όμως να μεσολαβεί διάστημα τουλάχιστον ενός μήνα από την τελευταία τους εφαρμογή ως τη συγκομιδή.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΕΠ/ΚΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΟΙΝΩΝ Ο.Π.Α.Π. ΝΑΟΥΣΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1991 ΕΠΙΔΟΤΟΥΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ο Διεπαγγελματικός Σύνδεσμος Οίνων Ο.Π.Α.Π. ΝΑΟΥΣΑ διοργανώνει επιμορφωτικά σεμινάρια για αμπελουργούς και στελέχη επιχειρήσεων οινοποιίας για δεύτερο συνεχή χρόνο στην Νάουσα με σκοπό την ενημέρωση και πληροφόρηση των αμπελουργών και στελεχών επιχειρήσεων οινοποιίας πάνω σε θέματα άμεσου ενδιαφέροντος (αμπελουργία, οινοποίηση) αλλά και γενικότερου όπως Μάρκετινγκ, Οργανοληπτική δοκιμή, αγροτική οικο-

νομία. Αλλά και την γνωριμία όλων των επαγγελματιών που ασχολούνται με το κύκλωμα αμπέλι - κρασί, πάνω στα προβλήματα αλλά και το οικονομικό κόστος του κάθε κλάδου, με επιδιωκόμενο αποτέλεσμα την γνώση και την συνεργασία των παραγωγικών κλάδων του κύκλου παραγωγή πρώτης ύλης (σταφύλι) και τελικό προϊόν (κρασί).

Το πρόγραμμα κατάρτισης για το έτος 1991 θα έχει συνολική διάρκεια για τους αμπελουργούς 360

ώρες και για τα στελέχη επιχειρήσεων οινοποιίας 200 ώρες. Επίσης προγραμματίζεται η πρόσκληση εισηγητών από χώρες της Ε.Ο.Κ., με ανάλογη εμπειρία σε θέματα που μας ενδιαφέρουν, καθώς και εκπαιδευτικές επισκέψεις στο εσωτερικό και εξωτερικό για γνωριμία και ανταλλαγή εμπειριών πάνω στην αμπελοκαλλιέργεια και οινοπαραγωγή.

Ο Διευθυντής
Παναγιώτης Γεωργιάδης

Ειδική συναυλία του «Ωδείου Ναούσης»

Στις 8 και 9 Δεκεμβρίου το σωματείο «Ωδείο Ναούσης» έδωσε μια συναυλία στο Δημοτικό Θέατρο με τους πηλαίμαχους χορωδούς του μουσικού σωματείου. Η συναυλία έγινε στην μνήμη του μαέστρου του σωματείου Δημητρώ Βαρδέρη.

Τριάντα άνθρωποι με μαέστρο τον κ. Ιωάννη Μαυρογιώργο έκαναν πρόβες για δύο μήνες, δίνοντας όλοι τους τον εαυτό, μή υπολογίζοντας δουλειές, κόπο, ελεύθερο χρόνο, εργάστηκαν για ν' ανεβάσουν αυτήν την συναυλία. Μια συναυλία με τραγούδια μιας εποχής που δίδαξε και διηύθυνε ο Δημητρώ Βαρδέρης.

Για δύο μέρες τραγουδώντας στο Δημοτικό Θέατρο η ανδρική χορωδία μας μετέφερε σε μια εποχή που το τραγούδι ήταν στην καλλίτερή του δημιουργία. Τραγούδια κλασσικά, ερωτικά, καντάδες μιας εποχής που έφυγε, όμως που άφησε τόσα στους ανθρώπους να θυμούνται. Τραγούδια των Μπετόθεν, Βέρντι, Κοκκίνη και Ροδίου.

Μουσικές βραδιές που μάγεψαν με το μουσικό άκουσμά τους, προκαλώντας στους ακροατές συγκίνηση και θαυμασμό, γλυκειές αναμνήσεις της πάλας νεότητας, όνειρα του χθες. Τα νεαρά παιδιά του χθες, μπροστά μας τώρα αλλαγμένα από τον χρόνο, αλλά με τις ίδιες γλυκειές, ζεστές και γαριάτο αρμονία φωνές τους παρουσίασαν ένα πρόγραμμα τραγουδιών που άντεξαν στον χρόνο. Στο πρώτο μέρος τραγούδησαν το τραγούδι της θυσίας του Μπετόθεν, τον Ύμνο στην νεότητα του Ροδίου, το Είναι στιγμές του Πολυκράτη, το Παιδιατάρι του Ροδίου, τον χωρισμό της Διαμαντοπούλου, το Γιατί από όταν σε κοιτώ του Κοκκίνη, η Ξανθούλα του Βεζιάρδη, τα Κοραλένια χείλη σου του Χ' Αποστόλου, το Βάτραχοι του ΕΝΙΚ.

Και στο δεύτερο μέρος τον Εσπε-

ρινό του Μπετόθεν, Τραγούδια μου του Κοκκίνη, τον Ανθοπώλη του Ροδίου, την Αργάμπελη, στην Ξανθή μου του Κοκκίνη, Εγώ πονώ στ' αλήθεια του Στρουμπούλη, την Μοδιστρούλα του Χ' Αποστόλου, Δη-

Του Νίκου Σπαθάκη

μώδη σε προσαρμογή του Δ. Βαρδέρη, Ερνάνη του Βέρντι.

Για την Ιστορία τραγούδησαν στους ΤΕΝΟΡΟΥΣ I οι Χασιούρας Απ., Σαλίμκας Αντ., Καμτσικάς Γρ., Κάλλης Η., Μπουνόδας Χ., Σαρίκας Στ. στους ΤΕΝΟΡΟΥΣ II

Χριστοδούλου Θ., Κισκαγιάς Γ., Κάλλης Χρ., Τανετιός Ευαγ., Τόμπσης Δ., Ρούσσος Θ., Βαρδέρης Χ., Δούτσης Ερ., Χασιούρας Στ., Ράβος στους ΒΑΡΥΤΟΝΟΥΣ Μπέσιος Θ., Παπαγιάννης Γ., Αλδάκος Ιωαν., Γαγάτσης Αλ., Ζαχαριάκας Ευαγ., Εμιδαλοματής Η., στους ΜΠΑΣΟΥΣ Καραμπέκης Αλ., Τζάμης Ιωαν., Ζαχαριάδης Αθ., Ζέρμιος Γ., Οικονόμου Β., Καλλιδάκης Ν., Τορορή: Θ.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ απ' όλους εμάς σ' αυτούς τους ανθρώπους που άντεξαν στον χρόνο, χαρίζοντάς μας δύο ώρες όμορφες μουσικές στιγμές.

Το

περιοδικό «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

να μπει

σε κάθε Ναουσαϊκό σπίτι

Κάθε συνδρομητής

να γράψει

ένα καινούργιο

συνδρομητή

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

ΤΗ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

